

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филозофски факултет
С К О П Ј Е
Институт за филозофија

**Манифестацијата на божјата милост во
учењето на Шри Чејтања Махапрабу**

- Магистерски труд -

Студент:
Јулијана Леова

Ментор:
Проф. д-р Марија Тодоровска

Септември, 2020
СКОПЈЕ

СОДРЖИНА:

страница

ВОВЕД		1
1.	ОСНОВНИ ОПРЕДЕЛБИ ЗА ВАИШНАВИЗМОТ И ШРИ ЧЕЈТАЊА МАХАПРАБУ	4
1.1	Вовед во филозофијата на Ваишнавизмот и Санатана дармата	4
1.2	Појавата на Шри Чејтања Махапрабу	13
1.3	Откривање на родното место на Шри Чејтања Махапрабу	20
2.	ОСНОВНИТЕ ОНТОЛОШКИ И ТЕОЛОШКИ ОПРЕДЕЛБИ ВО ВАИШНАВИЗМОТ	23
2.1	Времето како фактор на промените	23
2.2	Четирите столба на Дармата	35
2.3	Божјите инкарнации - аватари на Ваишнавизмот	38
2.4	Двојството на поимот Бог во ликовите на божествените парови	61
3.	РАЗВОЈОТ И ВАЖНОСТА НА УЧЕЊЕТО НА ШРИ ЧЕЈТАЊА МАХАПРАБУ	65
3.1	Одминувањето на Кали југа и почетокот на духовниот развој	65
3.2	Ученичкото наследство на Шри Чејтања Махапрабу и четирите ваишнавски сампрадаи	75
3.3	Улогата и значењето на прасадамот - храна понудена на Бог	81
3.4	Влијанието и одликите на Харе Кришна маха мантрата во Чејтања Ваишнавизмот	93
3.5	Историската нужност за појавата на Шри Чејтања Махапрабу	98
4.	УЧЕЊЕТО ЗА МАНИФЕСТАЦИЈАТА НА БОЖЈАТА МИЛОСТ	106
4.1	Милоста божја како бакти посветеност	106
4.2	Манифестација на божјата милост во поуките и активностите на Шри Чејтања Махапрабу	111
4.3	Панча татва – персонификација на енергиите на севишната божествена личност Шри Кришна	117
5.	ЗНАЧЕЊЕТО НА ШРИ ЧЕЈТАЊА МАХАПРАБУ	122
5.1	Универзалноста на пораката на Шри Чејтања Махапрабу	122
5.2	Духовното наследство на Шри Кришна обновено во појавата на Шри Чејтања Махапрабу	133

5.3	Влијанието на појавата на Шри Чејтања Махапрабу и по неговото заминување	136
ЗАКЛУЧОК		143
БИБЛИОГРАФИЈА		146

ВОВЕД:

Предмет на истражување на овој магистерски труд ќе биде појавата на персонифицираната божја милост, Шри Чејтања Махапрабу, последната инкарнација на Бог Вишну. Ќе биде направен обид да се разграничи таквата практика од Ваишнавизмот каде Бог лично зема облик на својата беспричинска милост.

Ќе биде направена споредба меѓу луѓето од хиндуистичкиот почеток на времето - таканаречената Сатја југа, во која првите луѓе се вистински, оригинално создадени во човечки облик и со највисок капацитет за духовност, и луѓето кои се појавиле со прогресијата на југите, кај кои првичната убавина сè повеќе ја снемува поради што сè помалку луѓе се вистински убави. Ваквата појава е последица на моралната деградацијата и корупција на човештвото.

Ќе се посочи на вредноста на стекнатото самоспознание на оние кои поминале низ животот на човекот и почувствувале што значи човечкиот живот, со сите заблуди на кои се заснова, а самите имаат трансцендентно знаење и имаат чувства на сомилост кон луѓето на кои и им помагаат, но не ги прифаќаат нештата на кои луѓето безгрижно им се препуштаат на сопствена штета.

Главна цел на ова истражување е да се изрази признание на значењето на личноста на Шри Чејтања Махапрабу како истакната манифестација на Божјата милост меѓу познатите светски религии, но и во помалку познатите и релативно локализирани религиозни верувања и традиции.

Една од целите на ова истражување е да ја покаже поврзаноста на појавите во егзистенцијализмот со смислата на појавата на Шри Чејтања, а со тоа да укаже на поврзаноста меѓу овие две филозофски појави која порано не била препознаена со сето свое значење за духовно проширување на човековата свест и неговото душевно здравје.

Овој труд има за цел да укаже на тоа дека трансценденцијата на духовниот свет дошла на земјата заедно со Чејтања. Никој и ништо немал/о значење кое би можело да ја надвлее божјата љубов пројавена преку личноста на Чејтања.

Во истражувањето се очекува да се појасни како Чејтања со личен пример покажал каков треба да се биде. Тој самиот бил вегетаријанец, а крајно апстинентно настапувал и во однос на било каков облик на интоксикација. Овде предимствено се мисли на алкохолот, тутунот, наркотичните средства и слично. Неговото учење било поткрепено од *Ведийе*, *Пуранијѐ* и *Ујанишадијѐ*, па немало простор за неодржливи спекулации.

Овој труд има за цел да посочи и на значењето на врската меѓу човекот со Бог и од аспект на тоа дека Бог е потполно духовно битие, со неспоредливи натчовечки капацитети. Наспроти него се џивите, живите суштества кои се со духовно потекло, но поставени на самата граница на материјалната енергија во облик на условени души обвиткани со материјална обвивка од материјално тело и зависни од Бог.

Прашањата околу Божјата личност се едни од најголемите енигми за човекот. Воидистичките концепти на повеќето од денес познатите религии за свој врв го имаат синтетизирањето во една безлична целина. Божјата милост во потполност манифестирана во личноста на Шри Чејтања е надеж за спас од тој безличен круг на безизлез. Ваквата претпоставка е основа за истражувањата на овој труд.

Задачите на ова истражување се во насока на тоа да се создаде појасна слика за ведското знаење, изворот на најстарите знаења познати на човештвото со очекуваните резултати: проширување на знаењата од областа на филозофијата на религијата и признание за извонредното значење на оваа гранка од филозофијата во правец на начелото: „Спознај се самиот себеси“.

Друга задача е да се препознаат и доближат идеите на Истокот и Западот со помош на запознавање на дел од филозофијата на далечниот исток.

Трета задача е да се препознаат интернационалните вредности кои носат тежина на одговорноста на втемелувачи врз кои се гради човечката цивилизација.

Начинот на спроведување на ова истражување е определен од предметот и целите на истражувањето. Притоа, при поставувањето на

хипотезите за спроведување на идното истражување ќе бидат користени аналитичко - синтетичкиот, индуктивниот и дедуктивниот метод.

Со аналитичкиот и синтетичкиот метод ќе се направи проценка и збир на добиените резултати.

Индуктивниот и дедуктивниот метод ќе бидат применети за да се дојде до сублимативни заклучоци на темата, како и за да се процени колкаво е нејзиното влијание во светот досега.

Херменевтичкиот метод ќе биде применет за да се растолкува суштината и за да се изложи значењето на божјата милост во учењето на Шри Чејтања Махапрабу. Овој метод ќе биде применет и поради специфичноста на темата, во истражувањето на ставовите на Шри Чејтања и сродните ставови на хиндуистичките учења.

Резултатите кои се очекуваат при поставувањето на овој предмет на истражување наоѓаат своја афирмација во појаснението на улогата и одговорноста на појавата на Божјата инкарнација Шри Чејтања. Оваа појава е поврзана со најсуштествените проблеми на човековото постоење, а оттаму и со моделите на меѓучовечка комуникација чиј практично најстар модел кој човештвото го познава е варна - ашрама системот. Овој систем, со своите прописи на општествено усогласување помеѓу духовната положба на личноста со местото на човекот во општеството нѝ дава јасни и недвосмислени објаснувања за припадноста на секоја единка во духовниот и општествениот ред, согласно принципите на дармата.

Воедно, суптилноста на ликот на Шри Чејтања Махапрабу, неговите релации со неговите посветеници и сублимативноста на нивните улоги во нивната позиција на Божји слуги, отвораат нови теми во пристапот кон темата на овој труд. Овој предмет се осврнува на повеќе прашања кои засегаат во релациите помеѓу човекот и заедницата.

Со овој труд треба да се прикажат и аспектите на манифестација на божјата милост изразена низ личноста и делата на божјата инкарнација Шри Кришна Чејтања Махапрабу.

1. ОСНОВНИ ОПРЕДЕЛБИ ЗА ВАИШНАВИЗМОТ И ШРИ ЧЕЈТАЊА МАХАПРАБУ

1.1. Вовед во филозофијата на Ваишнавизмот и Санатана дармата

Темата на овој магистерски труд претставува дел од религијата, филозофијата, културата и обичаите на подконтинентот-држава Индија. Хиндуизмот, покрај јудаизмот, будизмот, христијанството и исламот, претставува еден од петте главни религиозни правци, односно петте најголеми и најпознати религии на современото човештво. Во хиндуизмот постојат внатрешни под-поделби, а Ваишнавизмот е една од нив значи тој претставува составен дел на Хиндуизмот. Се заснова на верување во персонализиран Бог по име Вишну, од каде и доаѓа името. Во религиозните кругови на Индија, Ваишнавизмот се уважува како еден од најстарите, најистакнатите и најугледните „ограноци“ на хиндуизмот и ужива реноме на предводник, негов претходник, односно на најрана варијанта на овој религиозен правец. Вистинското и историски веродостојно име на оваа комплексна религија е Санатана Дарма. Со оглед на големата разлика во богатството на санскритот и ограниченостите на современите јазици, зборовите „Санатана“ и „Дарма“ немаат директен и повеќесмислен превод. Кога се сака да се упрости и конкретизира, мора да се појасни дека изразот „Санатана Дарма“ доаѓа од санскритските зборови „Sanatana“ што означува „Anadi“-нешто што е без почеток и „Anantha“- бескрајно, а пак „Санатана“, нешто што е вечно, без почеток, надвор од времето, бесконечно. „Дарма“ („Dharma“) означува нешто што одржува, константно одржување во целина. Оттаму „Санатана Дарма“ најкратко може да се изрази како „вечен пат“. Тешко е да се даде една единствена дефиниција за *дарма*, имајќи ја предвид долгата и разновидна историја на терминот и на концептот, и бројните сложени значења и толкувања.¹

¹ J. A. B. Van Buitenen, *Dharma and Moksa*, Philosophy East and West, Vol. 7, No. 1/2. The University of Chicago Press, Chicago, (April–July 1957), p. 36.

Во западните јазици не може да се најде синоним од само еден збор.² Индијците терминот „Санатани“ го употребуваат како назив за приврзаноста кон Санатана Дарма - та, како замена за она кое би можело да се определи како ортодоксен хиндуизам.

Дармата се однесува на начините на однесување за кои се смета дека се соодветни со Рта, редот што ги овозможува животот и вселената, и вклучува должности, права, закони, однесувања, доблести, односно правилниот начин на живеење. Рта е основниот принцип на сè, може да се смета и како врховен принцип, но не во статична смисла, туку повеќе како израз на примордијалната динамичност што е инхерентна во сè што постои.³

Англискиот истражувач на компаративните религии Тревор Линг, (Trevor Ling), своето професионално надоградување и потврдување го дооформил по заминувањето со армијата за време на Втората светска војна во Индија, каде низ директно учење од хиндуси стекнал ведски знаења. Неколку години подоцна овие знаења му помогнале да ја стекне својата афирмација на професионален план како професор на Вишва Барати Универзитетот во Индија, што се потврдува и со неговите зборови: „Дармата на секоја единка ... е правилниот начин на нејзиното однесување ...“⁴ Овие зборови сосем недвосмислено го поврзуваат значењето на Дарма-та со моралот, етиката и исполнувањето на должноста.

Се смета дека постојат четири столба на Дармата: Сатја (*Satyam*), Даја (*Daya*), Тапа (*Tapa*) и Сочам (*Saucam*). Сатја се однесува на принципот на вистинољубивост. *Daya* - Даја се однесува на принципот на сочувство, емпатија, чувство на блискост, грижа, милост. *Tapa* – Тапа, се однесува на принципот на вршење духовни строгости низ самодисциплина. *Saucam* - Сочам – Чистота, претставува слобода од расипување или

² L. Rocher, *The Dharmasastra*, G. Flood (Ed.), *The Blackwell Companion to Hinduism*, Oxford, 2003; A. G. Widgery, *The Principles of Hindu Ethics*, *International Journal of Ethics*, Vol. 40, No. 2. The University of Chicago Press, Chicago, (Jan. 1930), pp. 232–245.

³ A. B. Holdrege, *Dharma*, S. Mittal, G. Thursby (Eds.), *The Hindu World*, Routledge, New York, 2004, pp. 213–248; R. Pannikar, *The Vedic Experience: Mantramāñjari*. Motilal Banarsidass, Bangalore, 2001.

⁴ Т. Линг, *Историја религије исџока и зайага*. Српска књижевна задруга, Београд, 1993, стр. 187.

контаминација, константна свежина. Санатана дармата води до возвишеност на неограничената и некорумпирана духовност: „Санатана Дарма ќе ги поучи на вистинската целисходност на животот ...“⁵

Кога станува збор за дармата, не се работи за „класична“ религија со вообичаен религиозен објект и форми на религиозниот живот. Нејзината алатка е филозофијата и за неа ни една догма не е неприкосновена препрека. Се верува дека Санатана Дармата како калеидоскоп ги содржи сите можни аспекти и манифестации на вистината, а Ваишнавизмот е нејзиниот сублимирачки (највисок) стадиум кој ги осветлува тајните значења на останатите ограноци и им ја препознава возвишената улога во заедничката креација. Во *Кай̄ха ӯанишада̄ӣа*, Полубогот Јамараџ ја опишал големината на значењето на зборот Дарма: „Таа личност ... Дарма, крајно тешко е да се сфати, па така во минатото, дури ни полубоговите во тој поглед не можеле да дојдат до некаков цврст заклучок.“⁶

Историјата бележи промени во човечката свест, кои резултирале со различни облици на општествено прифатени модели на однесување. Во историјата на тој развој, најголемо влијание врз свеста на луѓето извршиле две области: едната е религијата, а друга е филозофијата. Во поново време, со развојот на општествените науки на тлото на Европа, издиференцирани се повеќе научни области кои сеопфатно ги покриваат сите правци и сфери на човечкото размислување и делување. Додека религијата напати се смета за готов производ даден од Бог, филозофијата, во својство на сублимат - „кралица“ на науките, ги опфаќа сите интелектуални, емоционални и физички области со кои се соочил човечкиот дух. Историјата бележи и развој на филозофско–теолошка мисла со која филозофијата навлегувала во теологијата, што гледано од аспект на важноста на религијата и филозофијата како водилки за осмислување и моделирање на основните принципи на човечката цивилизација било сосем разбирлива појава. Покрај во западната цивилизација, ваква поставеност на работите постоела и на далечниот

⁵ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Lako putovanje na druge planete*. The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996. str. 37.

⁶ K. dasa Adhikari, *Katha & Kena upanishade*. Neis [ehi], Sarajevo, 2004, str. 30.

исток кој бележи историја на науките од повеќе области кои непосредно се преплетени со религијата и филозофијата. Четирите веди Риг, Сама, Јаџур и Атарва веда, се основните филозофско–религиозни списи на хиндуизмот. Овие четири веди се поделени по области или теми на обработка кои ги опфаќаат различните сфери на организација на човечкото општество, практикувањето на религијата во приватниот и општествениот живот и имплементирањето на научните сознанија во секојдневните активности на луѓето. Од нив, Риг (од санскрит, во превод „слава на знаењето“) ведата содржи химни за рецитирање на теми од областа на космологијата и славењето на божествата. Јаџур (од санскрит, во превод: „обожување на знаењето“) ведата претставува збир од прозни текстови кои се користат во ритуалите на обожување. Сама (од санскрит, во превод: „знаењето на песните“) ведата претставува збир од музички организирани текстови чија намена не е да бидат изговарани, туку испеани низ мелодија (збир на поврзани осмислени и организирани музички тонови). Спецификата на ваквото знаење од оваа музичка веда е во тоа што таа дава примери на поволни музички изведби кои се во согласност со намерата за постигнување духовни цели и укажување внимание и почит на божествата. Атарва (од санскрит, во превод: „магацин на процедури од знаење за секојдневниот живот“) ведата претставува збир од текстови кои се занимаваат со магиски ритуали и ритуали поврзани со здравјето и појавите како раѓањето и смртта. Во нив е содржано забораеното знаење на човештвото кое датира од почетокот на настанокот на животот. Со текот на менувањето на времето и свеста на луѓето, усменото предавање на знаењето веќе не било изводливо. Луѓето ги губеле капацитетите за акумулација и меморизирање на знаење, а воедно и живееле пократко, поради што пишувањето записи и книги се наметнало како нужност без која не би било изводливо пренесувањето на знаењето на идните генерации. Од таа причина, настанале записите на четирите веди.

Во подгранката на Хиндуизмот, Ваишнавизмот, има историја на божествени појави опишани во Пураните, но и во други ведски списи. Овие божествени појави се всушност инкарнации на изворната севишна

божествена личност Шри Вишну Нарајан. Една од овие инкарнации е и Шри Чејтања Махапрабу.

Неизводливо е да се направи обид да се даде појаснение за личноста на Шри Чејтања, а да не се даде појаснение за неговите духовни корени и неговите поврзаности со другите божествени инкарнации. Шри Чејтања се смета за инкарнација на Шри Кришна, кој и самиот е манифестација на Шри Вишну. Оваа инкарнација е спој на особините на Шри Кришна и Шри Рада. Шри Чејтања е манифестација на Кришна, во расположение на Шри Рада. Целисходноста на ваквиот аранжман е во тоа да се покаже примерот за бакти девоцијата која е начинот кој персоналистичката филозофија на Ваишнавизмот го прикажува и предлага за практикување на посветеното служење на севишната божествена личност Шри Кришна, како и за достигнување на комплетно ослободување од врзаноста за предметите на материјалното постоење. Примерот кој го дал Шри Чејтања, во време кое е обвие во студенилото на бесчувствителноста на грешните души во *Кали јуја*, е сосема над очекувањата. Додека во виорот на бесмислието и врзаноста за материјалното луѓето се самодеградираат до изразено понижувачки и недостоинствени појави кои изгубиле многу од човечноста, Шри Кришна им подарува шанса на оние неколкумина кои успеале да ја сочуваат јаснотијата на божествената визија во себе, пламенот на приврзаноста кон севишната божествена личност Шри Вишну/Шри Кришна и неговите одлики на одржувач на вредностите и заштитник на правдата.

Појавувањето на Шри Чејтања е потврда за постоењето на надежта за враќање на човечноста меѓу луѓето. Освестувајќи ги своите најмотивни делови од личноста и посветувајќи ги на Бог, сета врзаност за сетилното уживање, егоцентризмот, суровоста и саможивоста ги исфрла од радиусот на човечката личност, правејќи ги луѓето чисти до најмала трага во нивните души, за манифестација на божественото во нив. Појавата на Шри Чејтања е последната шанса за спасение на условените души во *Кали јуја*. Шримати Радарани, чие расположение го манифестира Шри Чејтања, претставува највозвишена појава во сиот духовен свет. Таа истовремено е чиста духовна свесност и чиста љубов. Шримати Радарани и Шри Кришна се највозвишените личности во

целокупната божја креација, истовремено сметајќи ги и материјалните и нематеријалните, односно трансцендентните светови. Во значењето на личноста на Шримати Радарани е појаснението на духовната сила која ја има инкарнацијата на Шри Чејтања, согласно тежината на околностите во кои се наоѓа светов во кој се појавил.

Времето во кое се појавил Шри Чејтања е *Кали јуџа*, во Хиндуизмот познато како време на кавги и недоразбирања. Луѓето се со материјалистичка свест и малкумина имаат интерес за духовните аспекти на живеењето. Таквиот начин на размислување и однесување на луѓето, довело до состојби на хронична отуѓеност, која се мултиплицира како модел, образец, „мода“ која најлесно добива замав токму во најнаселените места. Ваквата појава со текот на времето сè повеќе зема замав и создава дополнителни поделби, а оттаму и конфликти и омраза. Во такви околности се губат чувствата за почит, внимание и грижа за другите. Другите веќе не се личности туку само, некаква непозната недиференцирана група. Тоа е појава која раѓа бездушност, индиферентност, студенило и суровост. Сликата на човештвото се менува. Во ваква состојба на деперсонализираност на јавната свест како доминантна појава, доаѓањето на духовно возвишена личност која претставува зенит на сета можна персонализираност е нешто невообичаено, нешто што влева надеж за иднината. Личноста на Чејтања со себе носи сочувствителност и грижливост за доброто на човекот. Сите заплети на илузијата кои се случуваат во материјалниот свет во кој живееме се премногу моќни да може да бидат совладани на каков било друг начин. Единствено божјите инкарнации и нивните ополномоштени приврзаници се единствените кои одвреме–навреме се појавуваат, и единствените кои барем донекаде успеваат за извесен период да им го вратат духот на животот на луѓето. Личностите на Вишну и Кришна се личности кои манифестираат одлики на спроведување на правда, заштита на угнетените, уништување на напасниците и злосторниците кои го нарушуваат мирот на живеењето на луѓето. Од друга страна, Личностите на Лакшми деви и Шримати Радарани се личности кои манифестираат одлики на грижливост, милостивост, нега, поддршка, утеха, награда и љубов. Покрај Кришна и Рада и личностите на Вишну и

Лакшми се највозвишените божји инкарнации, а сите други божји инкарнации и божествени појави потекнуваат од нив, од овие два божествени пара.

Планетата – пределот на кој вечно постојат Рада и Кришна се нарекува Голока Вриндаван и е највозвишеното ниво во целата божја креација. Во тој предел, менталитетот на целокупното население е сесрдно насочен кон посветено служење со љубов кон божествениот пар Рада и Кришна. На директен и индиректен начин, сите жители на Вриндаван се слуги на Рада и Кришна. Нивното служење нема ни најмала доза на принуда. Таквото служење е последица на личната приврзаност и неизмерна восхит помешана со љубов кон божествениот пар Рада–Кришна. Целата атмосфера на Голока Вриндаван зрачи од изобилства на добродетел, љубов и среќа. Поради персонализмот и здравиот интерперсонален однос меѓу луѓето таму, исполнет со взаемна грижа и разбирање, во кој лично се вклучени и Рада и Кришна, Голока Вриндаван се смета за најповолна духовна дестинација за оние кои духовно се стремат. Рада и Кришна се централните личности околу кои се креира целиот амбиент во Голока Вриндаван. Тие се манифестации на изобилството и моќта (во позитивна смисла) до апсолутност и неизмерност. Оттаму, манифестацијата на Шри Чејтања Махапрабу, кој е Кришна, и кој го прифатил расположението на Рада која е лично извор на сета духовна моќ, практично истовремено е најсуптилната и најмоќната инкарнација на Вишну/Кришна која некогаш се појавила.

Поради комбинацијата на истовремено извонредна суптилност во делувањето во единство со врвна моќ на најмоќната божја личност, Шри Чејтања ја претставува најсоодветната божја инкарнација за овие услови на деградација и прекомплицираните околности на живот во кои се наоѓаат луѓето во *Кали јуџа*. И самите услови на амбиентот во кој се родил и израснал Шри Чејтања биле поедноставени до степен во кој сите други приоритети на живеењето биле подредени на посветувањето на времето на духовни активности. Центарот на внимание во семејниот живот на религиозните луѓе било читањето ведски списи, обожувањето божества и посетувањето на храмовите. Оттука станува јасно дека поднебјето на Индија и зачуваната традиција на вака опишаниот начин

на живеење бил најсоодветен за појавување на Шри Чејтања Махапрабу во тоа време и на тоа место во шеснаесеттиот век од новата ера во Индија. Овој магистерски труд има за цел да ја претстави личноста на Шри Чејтања Махапрабу и неговата улога во пораката за ширењето на свесноста за Кришна, со нагласок на неговата извонредна манифестација на божјата милост која ја покажал преку својот личен пример, својот начин на живот, учењето кое го проповедал и активностите поврзани со мисијата на ширењето на Ваишнавизмот. Воедно, а со цел креирање јасна претстава за причините, целите и резултатите од појавата на Шри Чејтања, низ следните поглавја ќе биде дадена и елаборирана слика за причините и околностите под кои дошло до појавата на Чејтања, амбиентот на општествените и религиозните обележја на времето во кое се појавил и живеел, луѓето и групите со кои соработувал во реализацијата на своите активности и долгорочните резултати од неговите сесрдни ангажмани во правец на обновувањето на занемарените и потиснатите религиозни обичаи на Ваишнавизмот. Во таа насока биле и неговите иницирања за пронаоѓање и повторно активирање на светите места во кои се верува дека на крајот на претходната *Двајара јуџа* на подрачја во северна, североисточна и северозападна Индија престојувале севишните божествени личности: Шримати Радарани, Шри Хари Кришна и Шри Баларам (постариот брат на Кришна) заедно со нивните придружби.

Благодарение на овие извонредно проникливи и темелни активности на Шри Чејтања, од негова страна и од страна на неговите придружници и следбеници, обновени биле со векови занемаруваните свети места на Ваишнавизмот како што е селото Вриндаван кое претставувало центар на Ваишнавизмот за време на појавата на Шри Кришна во претходната *Двајара јуџа* (пред сегашнава *Кали јуџа*) и родното место на Шри Кришна, градот Дварака. Тој се наоѓал на северозападниот дел на подконтинентот Индија и пред повеќе од три илјади години била седиште на кралската династија на Јадуите, на која ѝ припаѓал Шри Кришна и која благодарение на неговото свето присуство, со векови подоцна претставувала, и сèуште претставува, симбол за величественост и моќ на владеењето во закрила и под водство на изворниот Бог, Шри

Кришна. Покрај Дварака, напорите на Шри Чејтања особено биле насочени кон освежување на сеќавањата на настаните опишани во Шримад Багаватам пураната, а кои се однесуваат на родното место на вечната придружничка на Шри Кришна, Шримати Радарани. Тоа свето место во кое се појавила женската половина на изворниот божествен пар Рада–Кришна е најсветото место на светот за посветениците на Ваишнавизмот. Името на тоа место е Вриндаван и се наоѓа на североисточниот дел на подконтинентот Индија. Токму поради описите кои се дадени во однос на појавата и животот на Рада, Кришна и Баларам во Дварака и Вриндаван, Шри Чејтања ги задолжил своите приврзаници да доставуваат копии од Шримад Багаватам пураната до храмовите во светите места во Индија, за таа да послужи на таков начин што ќе овозможи преку храмските проповеди да се врати сеќавањето и свеста за славите на овие три свети личности (Рада, Кришна и Баларам) и нивните активности за време на престојот меѓу луѓето. Шримад Багаватам Пураната содржи прикази за појавата и животите на божествените инкарнации на Шри Вишну Нарајан, кој е самиот Кришна, и појавата и животите на божествените инкарнации на нивните придружнички Шри Лакшми деви и Шримати Радарани.

1.2 Појавата на Шри Чејтања Махапрабу

Шри Чејтања се појавил на осумнаесетти февруари, илјада четиристотини осумдесет и шестата година во населбата Јогапит во делот на Мајапур (познат и како Антардвип), во областа Надиа во западен Бенгал, Индија, во највисоката каста на Брамани-учители, како син на Шачи деви и Џаганат Мишра. По неговото раѓање, бил повикан цјотиш астрологот (и татко на Шачи деви), Ниламбара Чакраварти, кој за детето направил натална карта, а потоа на родителите им го објаснил значењето на нејзините аспекти на свездените констелации. Во објаснението, астрологот појаснил дека детето е лично Шри Вишну Нарајан/Шри Кришна. Оваа изјава се потврдува и со стих од Чејтања Чаритамрита во кој се вели: „Во времето Кали, интелегентните личности со збирно пеење ја обожуваат инкарнацијата на Бог која непрестано го пее името на Кришна. Иако нема темен тен, Тој е самиот Кришна. Го следат Неговите следбеници, слуги, оружје и доверливи следбеници.“⁷ На официјалното именување, Ниламбара Чакраварти и другите присутни учени луѓе, на детето му дале име Вишвамбара (од санскрит: сèодржлив врховен дух, што укажува на Вишну, кој е одржувач на световите) како главно име, додека од присутните жени како неофицијално име го добил името Нимаи, според светото дрво Ним, за кое се сметало дека заштитува од вештерки, зли женски духови и други демонски облици кои нема да имаат моќ да му се приближат. Ваквиот избор за апотропејско, односно заштитно (споредно) име од страна на жените било поради фактот дека првите осум родени деца (сите биле женски деца) на Џаганат и Шачи, починале на самото раѓање. По таквата неповолна ситуација, Џаганат Мишра направил обредна церемонија за да добие син, по што им се родил Вишварупа, постариот брат на Шри Чејтања, кој од дете бил склон кон учење и религиозност. Името Вишварупа во превод од санскрит означува „универзална форма“ и се однесува на сеопфатната космичка манифестација на сите лични

⁷ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamṛta*, *Adi-lila* (Prvi deo – poglavlja 1 – 5). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1990, str. 164.

манифестации на Шри Вишну во еден единствен комплекс. Постариот брат на Шри Чејтања, Вишварупа, учел во училиштето на Адвејта ачарја, кој бил не само учител во смисла на стандардно образование, туку и духовен авторитет упатен во светите списи. Адвејта ачарја подоцна станал еден од четворицата најблиски придружници на Шри Чејтања Махапрабу. Кога родителите на Нимаи (Чејтања) почнале да се подготвуваат да го оженат Вишварупа, тој не сакајќи да го следи патот на световниот живот, зел одвоен ред на живеење санјаса, го напуштил домот и родителите и целосно се посветил на духовен живот. Соочувајќи се со таквата ситуација и воочувајќи дека и Нимаи е натпросечно вешт во учењето, брзо памтел и разбираше без објаснувања и повторувања, се исплашиле дека и тој ќе го направи истото. Поради тоа, Џаганат Мишра го сопрел образованието на Нимаи, мислејќи си дека е подобро да има будалест син, отколку никаков. Иако мало дете, незадоволен од одлуката на татко му, Нимаи отишол и намерно се извалкал играјќи си со нечисти садови фрлени на селскиот отпад, а во оправдание за својата постапка, на мајка му која иако лута и згрозена од неговата постапка, сепак не можела да го натера да стане од таму, ѝ цитирал филозофски изјави покажувајќи ѝ дека е над нивото на кое принудно е спуштен. По тоа татко му сфатил дека не му е сеедно каков син ќе има по секоја цена, па му дозволил да оди на училиште. Нимаи бил чист и примерен ученик кој покажувал знаење кое умее да го искористи за да им го направи интересно учењето на своите соученици. Дома ги практикувал религиозните обичаи на Ваишнавизмот, секојдневно бањајќи се во реката Ганг и правејќи пуца (ритуално обожување со понуда на вода, храна, лампа, цвеќе и мирисливо стапче) за Шри Вишну, поради што татко му бил среќен.

По завршувањето на формалното образование, Нимаи и самиот почнал да поучува санскритска граматика и реторика. Иако ѝ дозволил на мајка му да го ожени, тоа не потрајало за долго и Нимаи сепак зел санјаса: „На крајот на дваесет и четвртата година од животот, во месец Магха⁸, Шри Чејтања Махапрабу прифатил санјаса во период кога

⁸ Магха е месец од Хинду лунарниот календар кој соодветствува на период кој од година во година варира меѓу месеците јануари и февруари од Грегоријанскиот календар

месечината расте.“⁹ Задачата која си ја поставил, барала таква саможртва. Иако суштински е противречно божја инкарнација да мора да се докажува со вршење подвизи кога самиот е господар на сите строгости и е врвно одвоен од сите световни илузии, Шри Чејтања се одрекол од световниот живот и прифатил одвоен ред на живеење.¹⁰

Иако не и официјално и лично, сепак, со самата своја појава и мисија, Шри Чејтања е историскиот основоположник на Годија Ваишнавизмот (под-поделба на Ваишнавизмот) наречен според Гауда регионот - денешен западен Бенгал. Името Чејтања од санскрит се преведува како „животна сила“ или „чиста свесност“. Со оглед дека се смета за Божја инкарнација, Чејтања пред името го има додатокот „Шри“ кој означува „сјаење“ односно „ширење светлост или сјај“, а воедно ја носи и титулата „Махапрабу“ - голем господар, принц, титула која во хиндуизмот им се придава на признаените и уважени духовни авторитети. Дека Чејтања се смета за Божја инкарнација се потврдува со неговите зборови: „Откривајќи ја целта на Неговата инкарнација на сите Негови придружници, Бог Чејтања рече: ... се појавувам во материјалниот свет за да ги спасам светците и да ја обновам религијата ... Во Навадвип на брегот на реката Ганга, ќе се појавам како син на Џаганат Мишра и мајката Шачи. Во моите претходни инкарнации ги убив демоните, но како Бог Чејтања ќе ги освојам со Мојата љубов.“¹¹ Целосното име со кое Чејтања се именува од и меѓу ваишнавите е Шри Кришна Чејтања Махапрабу.

Ученичкото наследство познато под називот Брахма Мадва Годија Ваишнава Сампрадајата во кое Шри Чејтања Махапрабу е особено истакната личност, претставува една од четирите ученички наследства во Ваишнавизмот. Имајќи ја пред себе задачата да го расчисти патот на веродостојното толкување на ведските списи, Шри Чејтања Махапрабу водел филозофски дискусии со претставници на неперсоналната

⁹ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Prvi deo – poglavlja 1 – 4). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 207.

¹⁰ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхаїтаваїшам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 3.

¹¹ Locana Dasa Thakura, *Sri Caitanya Mangala* (a sixteenth century biography of Sri Caitanya Mahaprabhu). Mahanidhi Swami, New Delhi, 1994, p. 47.

мајавада школа на Шанкара. Така, „целта на сите ведски стихови и списи е да се сфати Бог Кришна, но следбениците на Шанкарачарја со посредни објаснувања ја прикриле вистинската смисла на ведите. Кога Шри Чејтања Махапрабу ги покажал грешките во Шанкарините објаснувања на секоја поединечна сутра,¹² сите собрани мајавади санјасии биле погодени од чудо.“¹³

Се верува дека Шри Вишну има многу инкарнации, но најпознати и историски највпечатливи се инкарнациите: Матсја, Курма, Вараха, Нрисимха, Вамана, Парашурама, Рама, Баларама, Кришна, Шри Чејтања Махапрабу и Калки. Чејтања претставува краен облик на манифестација на божјата милост како врвен бакта (посветеник на изворниот Бог Шри Кришна, кој всушност е самиот Шри Вишну). Се верувало дека со оглед на извонредно тешките околности на падот на религиозните вредности, Шри Чејтања Махапрабу се појавил за да донесе олеснување од притисокот на стегите на материјата и ропството на сетилното уживање, што се потврдува со изјавата на Бог Кришна во „Божествената песна“ - Багавад гита во зборовите: „Кога и да е, и каде и да дојде до опаѓање на религиозната практика, О потоמוку на Барата и предоминантен пораст на нерелигиозноста – во тоа време јас се спуштам себеси.“¹⁴ Пред појавата на Шри Чејтања Махапрабу, на земјата се појавил оној кој подоцна му бил верен следбеник, возвишениот посветеник на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан, Адвејта ачарја. Милостиво согледувајќи ја тежината на состојбата од последиците на длабоката заглавеност во манифестациите на илузорната енергија на Шри Вишну Нарајан во која се наоѓаат луѓето на земјата и немерливите страдања низ кои поминуваат поради тоа, „Адвејта Ачарја ... се молел на Бог Кришна да се спушти на земјата за да ги ослободи паднатите условени души.“¹⁵ Со оглед на ограничените капацитети на луѓето во *Кали јуџа*, Шри Вишну

¹² Зборот Сутра е санскритски збор кој означува врзана низа на избрана колекција на слогови. Овој збор потекнува од ведската литература, а се употребува во Хиндуизмот, Будизмот и Џаинизмот.

¹³ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Adi-lila (Drugi deo – poglavlja 6 – 11). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 180 – 181.

¹⁴ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Bhagavad-gita as it is*. Macmillan Publishing Co., New York, 1973, p. 224.

¹⁵ J. Howley, *Vrindavana and Braja mandala A Practical Guide*. Rekha, New Delhi, 1997, p. 323.

Нарајан дошол во форма која е најсоодветна за да се усогласи со можностите и поривите на луѓето. Имено, мнозинството од луѓето во *Кали јуџа* се мрзливи и индиферентни и многу ретко се наоѓа некој кој се интересира за нешто над секојдневното тековно самоодржување. Во ова време на низок квалитет на моралните вредности луѓето сакаат забава и лесен начин на брзо постигнување на успеси. Поради чистата безпричинска милост на Шри Вишну Нарајан и неговото сочувство со човечките страдања, тој со личен пример, на себе ја презел улогата на водич и учител на духовниот пат на спасението на душата. Без ваква вонредна интервенција на Бог, душата е во опасност од инаку вечното заробеништво на материјално ниво на постоење, во материјален облик на живот, на некоја од материјалните планети во исто така материјален универзум кој во основа претставува затвор за душите условени и заробени поради предаденоста на илузијата.

Бог Вишну во улогата на Чејтања, на луѓето им покажал извонредно едноставен начин за спасение, преку пеење на неговите свети имиња. Приврзаноста која на тој начин се развива кон Бог, паралелно предизвикува постапна одврзаност од илузијата. Иако луѓето првично, но и долго време потоа, најчесто не се свесни колку интензивна била таа моќна сила на приврзаност кон разните облици на ментални и сетилни концепции кои претставуваат производ на илузорната енергија. Но, по рафинирањето на духот низ бакти посветувањето, луѓето спонтано почнуваат да ги отфрлаат заблудите од себе, како стари исушени лушпи, свесни за нивната безвредност, а неретко и со доза на чудење и жалење поради претходно изгубеното време. Ако се земе предвид емотивната страна на личноста која е најактивирана кога се работи за Ваишнавизмот, многу работи стануваат појасни. Соочувањето на илузиите на овој свет и искушенијата на егото со љубовта, почитта и приврзаноста кон Шри Вишну Нарајан се пресудни. Тоа е прашање на личен избор на душата, избор на приоритет, правење разлика помеѓу вредно и безвредно.

Одлуката во душата на човекот со која тој на прво место во својот живот го става Шри Вишну Нарајан, значи дека прифаќа дисциплиниран начин на живеење кој е исполнет со морални принципи

на добродетел. Шри Вишну е врвниот спроведувач на редот и правдата и заштитник на своите посветеници. Бакти посветувањето, восхитот и силната волја за служба кон Шри Вишну кои посветениците ги чувствуваат, спонтано развиваат чувство на приврзаност кон имињата на Неговите најистакнати и најперсонални инкарнации, Рама и Кришна. Рама ги има одликите на Вишну, кои се одлики на воин и спроведувач на правдата, а Кришна ги има одликите на Вишну, кои се одлики на одржувач во живот, нежна и грижлива личност полна со љубов и приврзаност кон своите посветеници. Оттаму, станува јасно како функционира оваа взаемна привлечност меѓу Шри Вишну и неговите посветеници, од која извира спонтаната реакција на повикување и изразување приврзаност при изговарањето на имињата на Шри Вишну (Рама и Кришна) од кои е содржана маха мантрата: „Харе Кришна, Харе Кришна, Кришна Кришна, Харе Харе, Харе Рама, Харе Рама, Рама Рама, Харе Харе“.

Ова не е можно да се постигне без комбинација од духовна еволуција и божја милост. Некои напредувања се очигледни, но некои се потешки за разбирање и реализирање, па бараат посилено божествено влијание и милост за да си ги одвргнат јазлите на материјалната заплетканост во кои душата неминовно запаѓа од моментот на раѓањето во овој свет. Согласно зборовите на Шри Кришна од Багвад Гита, кадешто во разговорот со својот бакта Арџуна на бојното поле на Курукшетра лично ја потврдува возвишената положба на своите посветеници и вели: „ ... Мојот бакта никогаш не пропаѓа.“¹⁶, без разлика на кое ниво и да застанал бактата во последниот живот, во наредниот продолжува од таа точка натаму.

Многу важен фактор кој постојано се нагласува меѓу Ваишнавите е водството од учена личност кој настапува во својство на духовен учител, но и друштвото на други бакти. Ова не е формалност и не значи дека по автоматизам секој „духовен учител“ е на нивото на задачата, ниту пак дека сите „бакти“ се тоа навистина; измамниците и профитерите не ги одминуваат ни круговите на Ваишнавизмот.

¹⁶ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Bhagavad-gita as it is*. Macmillan Publishing Co., New York, 1973, p. 485.

Поентата е доброто друштво и поволното влијание на искрени духовни личности. Нивната официјална титула на санјаси или духовен учител, не е доволна, не е примарна, ниту нужна. Тоа што Шри Чејтања Махапрабу прифатил санјаса е затоа што морал да ги задоволи формалистичките авторитети за да ја има нивната поддршка при ширењето на духовната мисија. Со истиот проблем се соочувал и Шрила Прабупад. Причината зошто иницирал толку многу млади санјасии од запад била да ги разбуди духовно запаните Индијци и да ги придобие нивната поддршка и симпатии. Сепак, времето на *Кали јуџа* во кое живееме е доволно тешко и без уште еден јалов и штетен формализам за Ваишнавите, санјасата. Напротив, живеење токму меѓу луѓето и дружењето со нив е единствениот начин како да им се доближи свесноста за Кришна и да се исполни налогот на Шри Чејтања: да се преведуваат свети списи, пишуваат книги, да се дружиме со бакти и да ја делиме милоста на свесноста за Кришна и на луѓето кои сèуште не се упатени во нејзиното значење. Само пеење на маха мантрата како забава во друштво, јавен настан или која било друга причина, а без позадината на личната подготвеност, не може само по себе да даде доволно добри резултати. Напротив, слично како и во другите религии каде луѓето формално посетуваат верски објекти или кажуваат официјални молитви чие значење не го разбираат, изговарањето на маха мантрата од неквалификувани личности останува без ефект, а неретко креира и умислени религиозни авторитети кои само внесуваат дополнителен неред во духовните кругови и општествата во целина.

1.3 Откривање на родното место на Шри Чејтања Махапрабу

Ваишнавскиот теолог Бактивинода, соочен со стагнацијата на санкиртан движењето и занемареноста на мисијата на Шри Чејтања Махапрабу, самиот направил темелно истражување на историски документи и записи на следбениците на Шри Чејтања, по што извршил и археолошко истражување на соодветни локации поврзани со местото на раѓање на Шри Чејтања. На едно од местата во Мајапур, во населбата Јогапит на кои било копано, биле пронајдени темелите на куќата на Џаганат Мишра, меѓу кои подоцна, во илјада деветстотини триесет и четвртата година било пронајдено и божеството на Адокшаџа (од санскрит: „Оној кој е над мерилата на сетилата“) Вишну, кое Џаганат Мишра, таткото на Шри Чејтања, го обожувал.

Според кажувањата на локалните жители, потомци на следбениците на Шри Чејтања и според увидот на шикша гуруто на Бактивинода, Џаганат дас бабаџи, на самото место, Бактивинод ја потврдил откриената локација како веродостојна локација на родното место на Шри Чејтања Махапрабу. Џаганат дас бабаџи бил особено почитуван Ваишнавски духовен учител, кој во моментот на потврдувањето на локацијата на која се наоѓала куќата на Нимаи, самиот бил на возраст од над сто и четири регистрирани години, а постои мислење дека всушност имал сто четириесет и две години, на што самиот укажувал посочувајќи на сознанија за лица и настани од порано време, и раскажувајќи дека лично се познавал со претците на тамошните жители. Откако Бактивинода успеал да го открие местото каде бил роден и живеел Шри Чејтања, организирал и собирал средства со кои потоа во илјада осумстотини деведесет и четвртата година таму изградил храм. Храмот кој го подигнал Бактивинода, оттогаш, па сè до денес е управуван од Годија мат, Ваишнавската заедница која во илјада деветстотини и дваесеттата година ја основал неговиот син, Бактисиданта Сарасвати Госвами. Во наредните години, Бактивинода продолжил со личните ангажмани и на

уште многу други локации кои на разни начини биле значајни за Годија Ваишнавизмот подигнал Ваишнавски храмови. Храмот кој Бактивинода го изградил во местото Јогапит во делот на Мајапур, се наоѓа на самата локација на населбата во која се родил Шри Чејтања, во непосредна близина на пронајдените темели на куќата на Нимаи.

Неколку децении по изградбата на храмот во Јогапит, непосредно до археолошката локација на родната куќа на Чејтања, на приближно два до три километри оддалеченост, по налог на Шрила Прабупад, интернационалното друштво за свесност за Кришна изгради нов храм, покрај кој се гради и ведски планетариум, кој согласно описите дадени во поглавјата од шеснаесет до дваесет и чест од петтото пеење на Шримад Багавата Пураната, треба низ слики и макети да ѝ го покаже внатрешниот изглед на универзумот во кој живееме и местото на планетата Земја во него. Местото на кое е изграден новиот Ваишнавски храм во чест на Шри Чејтања Махапрабу се наоѓа на локацијата во Мајапур на која за првпат се сретнале Чејтања и Нитјананда прабу.

Храмовите на Годија мат и интернационалното друштво за свесност за Кришна, се само дел од практично цела храмска област за што со право се смета Мајапур. Традиционалното обожување на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан со векови (и подолго) е фамилијарна служба која се пренесувала низ генерациите. Во областа живееле и сèуште ја населуваат стари угледни Ваишнавски фамилии кои низ вековите таму граделе и одржувале Ваишнавски храмови, а во најблискиот град Навадвип, хиндуизмот е преобладавајќа религија кај севкупното население. Во Мајапур всушност не се работи општо за хиндуизам, туку токму за Ваишнавизам. И порано, пред подигањето на храмовите на Годија мат и интернационалното друштво за свесност за Кришна, Мајапур важел за Ваишнавско свето место и бил посетуван од хиндусите и други трагачи по духовност. Во Мајапур со генерации живееле и многу богати (Ваишнавски) фамилии кои во духот на својата варна (општествен сталеж) на ваишји, но и фамилии на кшатрии со сопствени средства ги граделе храмовите како понуда кон Шри Вишну и потврда на втемеленоста на нивниот род во посветеното служење на Бог Вишну, за доброто на нивните претци и идни генерации.

Извонредно важно е да се истакне значењето на зборот Јогапит, името на малата населба во која била родната куќа на Нимаи. Јогапит (*yogpeeth*) е збор составен од два збора, и тоа, „јога“, што преведено од санскрит значи „соодветно да се здружи, праведно да контролира, да интегрира“ и зборот „пит“ што значи „седиште“. Во целина, зборот Јогапит значи „интегративно седиште“ што во историјата на Ваишнавизмот се потврдило и со изградбата на Мајапур мандирот, Ваишнавски храм изграден по налог на Шрила Прабупад, а во чест на Шри Кришна Чејтања Махапрабу. На овој начин и согласно почитта и уважувањата кои се насочуваат кон ова место, родното место на Шри Чејтања Махапрабу Јогапит, останува да го потврдува своето значење на собирен центар за сите бакти од светот.

2. ОСНОВНИТЕ ОНТОЛОШКИ И ТЕОЛОШКИ ОПРЕДЕЛБИ ВО ВАИШНАВИЗМОТ

2.1 Времето како фактор на промените

Времето е онтолошка категорија која се однесува на манифестацијата на облиците во рамките на материјалната креација. Појавата на времето во рамките на материјалната креација е условено од постоењето на гуните на материјалната природа. Трите гуни на материјалната природа, Тамас, Раџас и Сатва, дејствуваат и имаат моќи само во рамките на материјалните светови. Природата на материјалната енергија им го дозволува тоа. Материјата по својата природа има тенденција на дезинтеграција, а гуните се генераторите на тој процес. Овие гуни на материјалната природа кои се опишани во ведските списи претставуваат квалификации кои се карактеристични само за делот од божјата креација која во себе содржи материјална енергија. Како за пример, земјата на која живееме и другите планети во овој универзум, сите содржат материјална енергија. Оттаму, целиот жив и нежив свет кој постои на земјата вклучувајќи ги и луѓето, се подложни на влијанието на деградација кое го предизвикуваат гуните.

Описот на одликите кои ги имаат гуните произлегува од самото значењето на нивните санскритски називи: Сатва – добро и чистота, Раџас – страст и Тамас – темнина и незнаење. Сите материјални предмети, умствени креации, емотивни состојби и воопшто сите постоечки нешта кои за своја основа ги имаат доброто и чистотата, сите тие се проникнати со Сатва гуната. Како за пример, незадолжителното правење добри дела како копање бунар во безводно подрачје за олеснување на животот на луѓето и животните кои таму живеат се смета за добро дело, односно дело направено под влијание на Сатва гуната. Наспроти тоа, неможноста да се одржи смиреност при првата изјава на соговорникот кој соопштува дека има проблем кој треба да се реши и реагирањето со вербална манифестација на револт е во гуната Раџас.

Примерот на пустошењето на шумите со сечење дрвја за лесно заработување пари од нивната продажба е јасен пример за постапување во темнина на умот, несвесност односно незнаење, а воедно и негрижа за димензијата и далекусежноста на последиците од таквата постапка поради што овој пример опишува дело во гуната Тамас.

Влијанието на деградацијата на времето предизвикано од трансформацијата на размерите на доминација на гуните на материјалната природа во светот прогредира со регресијата на југите од *Саија јуџа* кон *Кали јуџа*. Времето е само апстрактен параметар за брзината на распаѓањето на материјата. Земено во целина, сите активности кои се случуваат во материјалниот свет имаат фази на развој и уништување: „Значењето на таа периодична регресија на светот во еден хаотичен модалитет било уништувањето – во физичка смисла на изразот - на сите „гревови“ кои се случиле во текот на годината, на сè она што времето го осквернавило или излитело.“¹⁷ Параметрите кои се потребни за класифицирање на значењето на настаните, имаат потреба од виртуелната алатка наречена „време“, но не затоа што тоа е некаков облик на реалност, туку затоа што претставува замислена алатка за воведување систем според кој ќе може да се следи процесот на трансформација на материјата низ сите фази: низ асценденција (раст, искачување) и низ деклинација (опаѓање). Овој момент на точна проценка на нештата со употреба на алатката „време“ е од непроценливо значење за редот на сите нешта.

„Хора“, односно „Време“ е називот на едно од главните поглавја во Цјотиш астрологијата, чии корени се поврзуваат со Риг и Јаџур ведите. Математичките пресметки кои се прават во одредувањето на параметрите според Васту шаstra (науката за градењето градби и уредувањето на просторот), но и во komponирањето на музичките целини во хиндуизмот наречени Раги, кои се користат како медитативна инспирација и композициска основа за песни во божја слава, тесно се поврзани со планирањето на времето. Интервалите на долги и кратки тонови, комбинирани со палетата на санскритски слогови слеани во една

¹⁷ М. Елијаде, *Светио и ѝрофано*. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2003, стр. 118.

прешлетена целина, е начинот на кој мистичните јогии ги оформувале „волшебните“ мантри (комбинации од молитви и слави на боговите и нивните енергии, изразени низ ритмични и често повторувачки говорни звуци за кои се смета дека имаат психолошки, духовни или надприродни моќи), кои имале сила да делуваат како катализатори на постоечките ресурси и квалитети во природата и кај луѓето. Со комбинацијата на факторот време со звукот и човечката биоенергија, мистичните јогии делуваат на текот на нештата, менувајќи го инаку зацртаниот природен тек на работите. Во хиндуизмот се смета дека постојат полубогови кои владеат со различните мерки за време на кои се подложени луѓето, живиот свет и природата. Така, за деновите од седмицата се смета дека се посветени и владеани од различни полубогови. Колку за пример, понеделникот е под владеење на Чандра дев, полубогот на месечината, вторникот е под владеење на Мангал дев, полубогот кој владее со планетата Марс, средата е под владеење на Буда дев, полубогот кој владее со планетата Меркур, итн.

Дека времето е важен фактор на промените во хиндуизмот се отсликува низ пураните. Како за пример, во Шримад Багават Пураната, опишани се настани кои зборуваат за моментот на почетокот на создавањето на животот во универзумот во кој живееме, со создавањето на првиот полубог Брама, кој потоа постепено ги создавал видовите на живи суштества, од најпрости до најсложени облици на живот, вклучувајќи го и човечкиот род. Овие настани се опишани во третото поглавје на првото пеење на Шримад Багватам пураната кое се занимава токму со оваа постапка на создавањето на живиот свет и природата на планетата Земја и останатите планети во универзумот. Притоа се дава појаснение за причината за појавата на материјата и материјалниот свет, изворот на појавата и самата појава на првиот полубог и понатамошен креатор на сè друго во универзумот Брама, а се дава и опис на вселенскиот облик и распространетоста на планетите во него.

Во ова пеење (во смисла на структурна единица, дел, том) на Шримад Багватам пураната накратко се опишани и манифестациите на аватарите (божјите инкарнации) на Ваишнавизмот, додека опширните описи на

нивните појави се дадени во продолженијата, односно во останатите единаесет делови/пеења на Шримад Багватам пураната.

Низ описите на овие појави и нивните активности се претставуваат активностите на божествените инкарнации на Шри Вишну Нарајан одржани во материјалниот универзум за поучување и подигнување на свеста на луѓето за славите на севишната божја личност, а воедно и за поткрепа и инспирација за човековото духовно напредување. Во овие описи на забавите на инкарнациите на Шри Вишну, времето е основата на која се поставува редоследот на настаните, но не само како фактор за проста хронологија, туку како параметар со сопствени одлики. Со развојот на настаните, одликите на времето опишани во Шримад Багватам, соодветствуваат со регресијата на духовната состојба на земјата. И други пурани содржат настани кои укажуваат на важноста на факторот на времето во однос на останатите настани и појави со оглед дека некои од нив како Матсја пурана, Нрисимха пурана и Вараха пурана се посветени на истоимените Вишну аватари и духовните одлики на времето во кое се појавиле.

Сепак, независно од квалитетите на времето, неговата главна карактеристика под сите услови е дека во материјалниот свет, времето е ограничено, исцрпливо и конечно, додека во трансцендентниот свет кон кој пураните нè учат да се стремиме, времето е неограничено, неисцрпно и бесконечно.

Времето во материјалниот свет е извор на страдање, а во духовниот свет е безболен параметар за определување на границите на одвивање на настаните без тоа да влијае уништувачки на кого било кој е вклучен во тие настани. Ваквата предност на случувањата во контекст на времето во духовниот свет е од причина што таму нема незнаење и страст, туку само чиста свест за изворната вистина персонализирана во севишната божествена личност, Шри Вишну Нарајан, и неговата придружничка, божицата на среќата Шри Лакшми деви. Поради тие причини, важно е да се направи јасна диференцијација на времето во материјалниот свет и времето во духовниот свет. Во материјалниот свет, времето е практично најтешкиот товар со кој се соочува човекот и со него управуваат полубоговите на астрологијата со истакнато и водечко влијание на

полубогот Шани дев кој владее со планетата Сатурн и се споредува со богот Хронос од старогрчката митологија.

Самото постоење на времето подразбира неброено многу ограничувања, принуди и оптоварувања какви што не постојат во духовниот свет, а оние кои и таму постојат, не се ни оддалеку толку загрозувачки и заканувачки. Додека сè што живее во духовниот свет е вечно, сè што живее во материјалниот свет е конечно. Тоа секако важи и за човекот и должината на неговото постоење во ваков (материјален) свет, подложен на распад и уништување. Од таа причина, исто како и сè друго што е создадено од материја, и човечкото тело е подложно на промените на кои е подложна и материјата.

Кога душата која е сјајна и вечна ќе се насели во материјално тело, станува негов заробеник кој мора да ги поднесува сите страдања кои произлегуваат од фактот дека тоа тело е изградено од материјални елементи и подлежи на декаденција. Сè што е родено во материјален свет, неизоставно чекори кон крајот на своето ограничено постоење во него. Од моментот на раѓање во овој материјален свет, човекот почнува да умира. Оние кои со Божја милост го надминале материјалниот свет, се малубројни, само неколкумина врвни мудреци и аскети одвоени од илузијата на сетилните „утехи“. Според нив, во материјалната креација нема утеха освен преку потполно и безусловно предавање на Бог. Во Пураните се наведени случаи кога жители на трансцендентниот свет биле праќани во материјалниот свет поради некој пропуст, некаква грешка, трансгресија, а други пак, биле праќани со некаква зададена задача. Првите не знаеле како да се носат со таков ужас, а вторите молеле за заштита и милост за достоинство да си ја извршат задачата. Според концептите во ваквите верувања, без божјата милост нема успех во кој било свет.

Се поставува прашањето за тоа зошто мора сè да биде во божји раце и дали тоа значи дека никој од нас не е ни малку способен да се снајде? Покрај верувањето дека успехот и утехата се божји дела и/или дарови, се јавува и поширокото верување дека Бог, а не човекот, е извор и мерило на сите нешта. Човекот, без оглед колку и да е умствено супериорен над другите луѓе и исто толку физички надмоќен, сепак е кревок и кршлив во

однос на сите сили во природата и универзумот. Ако се смета дека човекот е кревок и изложен на повреди и уништувања, може да се направи чекор понапред, па да се смета дека Бог е врховниот заштитник, од кого нема посилен. Иако делува како да ги напуштил, Бог е тука и за оние кои исполнувајќи ја неговата волја поднесуваат многу страдања кои ги исцрпуваат доведувајќи ги до работ на смртта. Животот во материјалниот свет каков што го познаваме во времево во кое живееме, го уништува, го потресува човекот до неподносливост, неиздржливост на постоењето. Затоа утеха и спас се бара и во различни форми на самодеструкција.

Тоа е особено тешко во некои по специфични периоди. Согласно ведската традиција на хиндуизмот, која своите темели ги има во древните филозофско религиозни записи како што се Ведите, нивните коментари Упанишадите, Пураните и многу други записи со санскритско писмо кои датираат со стотици и илјадници години наназад низ историјата и кои зборуваат за разни историски епохи на постоењето на светот и универзумот, времето кое поминало е многу долго. Огромното траење на изминатото време е една од клучните карактеристики на онтолошкиот систем на хиндуизмот. Современите мерки за квантитет на измерено или поминато време кои модерниот човек ги знае се премногу кратки за споредба. Имајќи ја предвид концепцијата за речиси незамисливото изминување на долго време, барем во споредба со траењето на несветата, односно профаната историја на народите, се покажува апсурдноста на идентификацијата на нациите со нивните истории. Нагласувањето на историјата или на значајноста на историчноста, не само што се чини преограничено, туку може и да се идентификува како извор на понатамошни заблуди и лични, национални, па дури и глобални штети. Изворот на разликите меѓу обичаите, навиките и менталитетот на различните поголеми или помали заедници создавало разлики врз основа на кои луѓето се здружувале во народи и општо во пошироки заедници со некакви заеднички, главно општествени или државни интереси. Ваквите појави се секојдневието на мнозинството на населението, но она што навистина е суштествено важно, многу поретко доаѓа во делокругот на интересите на луѓето.

Заедничката детерминанта на потребата од подигнување на свеста на човештвото, ретко е приоритет. Секој човек го изодува патот на матрицата на колективната свест, а фазите кои допираат до најнапредните нивоа укажуваат на општ напредок во свеста. Од најголема важност е да се има предвид приоритетот на човекот како индивидуа: личниот духовен напредок. Само со личното насочување кон овој приоритет, може да се придонесе кон општото и општественото добро, напредок на народите, но и на човештвото. Разликите меѓу луѓето произлегуваат поради разликите во нивоата на знаење, поради што доаѓа до меѓусебно недоразбирање и конфликти. Ова се случува од општ недостаток на знаење. Незнаењето е основен извор на страдањата на луѓето. Несвесноста на луѓето за вистинските причини на трите најголеми страдања на светот, болеста, староста и смртта ги прави робови на сопственото незнаење. Оттаму и погрешната перцепција на личната одговорност за сопствениот живот и приоритетите над приоритетите.

За Сократ најважно за човекот е да се спознае самиот себеси, за Гаутама Буда да ја пронајде сопствената внатрешна рамнотежа, а за Шри Чејтања, да го посвети сето свое постоење на служењето на севишниот Бог Кришна со љубов и посветеност. Времето е и алатка во процесот на развојот на душата. За различни намени во космичкиот ред постојат различни „времиња“. Меѓутоа, мора да се нагласи дека времето не е само апстрактен поим. Времето има особини, квалитети и одлики како живите суштества, иако самото тоа не е живо суштество. Времето се менува во својата динамика под дејство на разни фактори; зависно од поединечните квалитети, различните времиња познати на човекот, имаат еден тек и непрекинат континуитет и се различно именувани.

Во Пураните се спомнуваат називи за определба на изминатиот временски период како: *Калпа*, *Манвантара*, *Јуџа* и други. Тие, имаат различни вредносни квалитети, кои наоѓаат своја потврда и во ведската астрономија. Една од најпознатите астрономски, а воедно и астролошки ведски книги е книгата *Сурја сидантха*. Така, според *Сурја сидантха*, која претставува комплексна студија за влијанијата на планетите врз човечкиот живот и основа на хинду и будистичките календари: „Времето

коешто содржи дванаесет илјади години на Боговите е наречено *Чаиурјуџа* (агрегат на четири југи, *Криша*, *Треџа*, *Дваџара* и *Кали*).¹⁸ Четирите југи се со различни вредности, а четвртата од нив, *Кали јуџа*, е со духовно најслаби одлики, додека првата, *Саиџа јуџа*, е со духовно најсилни одлики.

Првата, е *Криша*, позната и како *Саиџа јуџа*. Оваа југа се смета за „златно време“ поради превладувањето на доблестите, вистината и совршенството. Сите луѓе кои живееле на земјата биле со силни големи и здрави тела. Младоста ја имале до крајот на животот. Не постоеле болести и старост. Луѓето биле енергични, проактивни, искрени, биле умешни говорници полни со мудрост и доблести. На целата планета Земја постоела само една религија која не се практикувала во ритуали и церемонии, туку едноставно се живеела, бивствувала. Земјата била чиста и плодна, полна со саморастечки дрвја и растенија со кои луѓето се хранеле без да мораат да се занимаваат со земјоделие.

Втората југа, е *Дваџара*. Во тоа време луѓето веќе прилично ги имале изгубено телесните, душевните, умствените, моралните, но и материјалните вредности во секој аспект на живеењето. Се појавиле многу болести меѓу луѓето, староста, а должината на животот неколкукратно се намалила. Луѓето биле помали од своите претци и сите сили и капацитети им биле смалени. Криминалот, бедите и сиромаштијата се повеќе се манифестирале.

Во следната, третата југа, која и официјално, глобално и дословно се нарекува *Треџа јуџа*, доблеста се намалила поради што и се појавиле последици: властољубиви владетели почнувале војни, а поради падот на доблестите, земјината површина се изменила, па во тоа време се појавиле првите неплодни подрачја, пустините. Од тоа време е и појавата на потребата за обработка и оспособување на земјата за плодови за прехрана со земјоделие.

Последната југа од овој циклус на *Чаиурјуџа* се нарекува *Кали јуџа*. Ова време е под владеење на демонот Кали и се одликува со духовно

¹⁸ Pundit B. D. Sastri, *Surya siddhanta*. (translation from Sanskrit). Baptist mission press, Calcutta, p. 3.

најслаби карактеристики на луѓето и целокупната манифестација на животот во природата и живиот свет.

Во првото пеење на Шримад Багаватам пураната опишан е настанот после кој настапило преземањето на владеењето со одликите на времето од страна на демонот Кали: „На молба на олицетворениот Кали, махараџа Парикшит му дозволи да живее таму каде што царуваат коцкањето, пиенето, проституцијата и колењето на животните.“¹⁹ Во *Кали јуџа* кај мнозинството на луѓето превладува состојба на свеста која претставува мешавина од рамнодушност, задоволност со сопственото незнаење, летаргичност, мрзливост, нечистотија на духот и телото и произлегува од гуната *Тамас*, која е извор на мрачност, нејаснотии, заблуди, инертност и деструкција. Времето на демонот Кали не ги направило луѓето такви, туку можело да дојде и да завладее со нив затоа што тие веќе биле паднати на нивото на неговиот декадентен и автодеструктивен дух. Затоа било време малкумината што останале од побожните да ја напуштат Земјата, за да може непречено да настапи *Кали јуџа* (позната и како железна епоха).

Според ведскиот астроном и астролог Арјабата, *Кали јуџа* е почната три илјади и шестотини години пред неговото раѓање во четиристотини седумдесет и шестата година од новата ера, по поминати три четвртини од поголемата *Чайшурјуџа*, плус уште три илјади и шестотини (човечки/соларни) години, за што самиот има напишано во својата студија по астрономија именувана како Арјабатја: „Кога шеесет пати по шеесет години и три четвртини југа (од сегашнава југа) поминаа, дваесет и три години тогаш поминаа од моето раѓање.“²⁰ И во оваа југа, како и во секоја *Кали јуџа*, мнозинството од луѓето се робови на сетилното уживање, страстите и заслепеноста со заблудите во кои длабоко се уверени. Илузијата превладува. Луѓето се слаби, мали, болни, брзо стареат, нетрпеливи се и склони кон кавги. Се намалуваат ресурсите на чиста вода и храна, а природата сè повеќе страда, а поради тоа и луѓето. Луѓето

¹⁹ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхагаватам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 847.

²⁰ K. S. Shukla, *Aryabhatiya of Aryabhata*. Indian national science academy, 1976, p. 95.

стануваат сè поотугени и од себе и од другите, а одржувањето на семејни и фамилијарни заедници е сè потешко. Храната сè помалку навистина содржи прехранбени состојки, а луѓето масовно јадат нечиста храна природно наменета за животни, поради што забрзано си го скратуваат животниот век кој на крајот се очекува да биде (за најстарите) под 50 години возраст. Тогаш, се верува, ќе дојде последниот Вишну аватар кој ќе овозможи завршување на *Кали југа*: „Потоа, на преминот помеѓу двете југи, Господарот на создадениот свет ќе се појави како инкарнација по име Калки и ќе стане син на Вишну јаша. Дотогаш владеачите на земјата ќе се изопчат во ограбувачи.“²¹ Мора да се спомене дека темпото на минување на времето е диктирано од нивото на духовните капацитети на единките во глобалната заедница. Недостатокот на доблести како внимателност, понизност, скромност, увидливост, милостивост и други одлики на благородност, а наспроти тоа пролиферирањето на насилништвото, наметливоста, принудата и бездушната лукавост која живее од самољубие, доведуваат до промена на структурата на манифестацијата на материјалната природа, па оттаму и на времето, кое постои поради материјата и се манифестира единствено преку неа. Во трансцендентниот свет нема време. Свесноста за битието на чистата среќа: *Satchitananda* (блаженство на свеста за сушината, за она што е навистина добро, вистинито) е причина за непостоењето на факторот време во трансцендентниот свет. Состојбата на *Satchitananda* е состојба на душите кои престојуваат таму, и на целото нивно опкружување. Тоа значи дека душите кои се таму, живеат во состојба на блаженство, недопрени од предметите на сетилна перцепција, надвор од влијанието на гуните на материјалната природа. Отсутноста на влијанието на гуните врз личноста (особено раџас и тамас), значи отсуство на бедите на материјалното постоење во свеста и во животот на таа личност.

Слични размислувања можат да се препознаат и во херметичката филозофија, која низ својот рационален пристап кон религиозните практики понудила соодветно средство за воздигнување од ограничувањата на физичкото постоење. На замислената личност

²¹ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхагавајтам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 155.

Хермес Трисмегистос (во превод од старогрчки, трикратно голем Хермес, кој истовремено се поистоветува со старогрчкиот Бог Хермес и со египетскиот Бог Тот) ѝ се припишува една мисла во својство на опомена за душата оптоварена со проблемите на световниот живот: „Материјалниот свет долу, о душо, е место на незадоволените желби, стравот, нечесноста и тагата. Горе е светот на духот, на мирот, а за стравот е недостапен. Тој сведочи со високо достоинство и радост.“²² Наклонетоста на бактите, божјите посветеници, преку која тие целиот свој живот го посветуваат на служба кон Шри Кришна е лична, емотивна и душевна. Развојот на приврзаноста кон севишната божествена личност е процес во кој душата се одвојува од световното и неговите заробувачки тенденции. Од еден во друг живот, душата крши по некоја од своите анарти (кармички јазли на грешни дела) и се возвишува: „Вистинската еволуција не е физички развој, туку развој на свеста.“²³ На тој начин, ја достигнува трансценденцијата, надвор од времето. Сè додека душата има предмети и впечатоци за кои се приврзува, без разлика дали е тоа свесно или несвесно направено, по силата на причинско–последичните врски на кармата (хиндуистички израз за судбина како последица на претходно направени дела), силите на универзумот и понатаму продолжуваат да ја држат душата во власта на гуните на материјалната природа.

Со оглед на извонредно моќното влијание на илузиите под чие влијание потпаѓа свеста на сите живи суштества на земјата, вклучувајќи го и човекот, навистина е многу тешко самостојно, практично без ничија помош, духовно да се напредува, затоа што патот на духовната еволуција во материјалниот свет е многу долг и тежок. Кон фактот дека помошта и водството во обидите за духовно напредување се несомнено потребни, придонесува и состојбата во која спротивно на општото мислење дека иднината неминовно носи само прогрес (на целокупната човечка цивилизација и возвишување на човечката свест), низ историјата е забележано дека тоа не е така. Историјата појаснува дека постоеле периоди на развој на подрачја и цивилизации кои денес веќе не постојат.

²² Х. Трисмегистос, *Опомена за душата*. Мартина, Скопје, 2009, стр. 18.

²³ А. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *@ivot nastaje iz `ivota*. The Bhaktivedanta book trust VVZ Veda, Суботица, 1994, стр. 55.

Без оглед колку и да биле напредни, во еден историски момент опаѓале и се рушеле, па дури и сосем ги снемувало, како што е случајот со легендата за извонредно моќната Атлантида за која зборува Платон во дијалозите *Криџија* и *Тимај*. Токму ваквите примери како митската Атлантида, но и реалната Римска империја, и други истакнати држави и области од историјата кај кои економскиот развој достигнал највисоко ниво паралелно со моќта на државата, се примери за несовпаѓање со мислењето дека иднината неминовно носи само прогрес.

Претпоставката дека високиот економски развој по автоматизам подразбира дека луѓето кои имаат висок финансиски статус неминовно имаат и висок духовен развој не е сосема потврдена, иако состојбата на ослободеност од притисоците на грчевитата борба за основна егзистенција е одличен почеток за создавање услови за посветување на посуптилните сфери на постоењето како сопствениот внатрешен развој и духовниот напредок. Единството и меѓусебното дополнување на физичкиот развој и развојот на свеста се најдобриот начин за хармоничен напредок на индивидуата и нејзино поволно влијание на целокупното општествено опкружување.

2.2 Четириите столба на Дармата

Доблестите во карактерот на човекот се резултат на неговите правилни постапки и милосрдни дела направени во минатото. Создадени се од неусловени побожни чувства, мисли, нагони и дела. Искреноста и душевната чистота им се водата и тлото со кои се одгледуваат, но приврзаноста кон Бог им е изворот.

Во хиндуизмот постои систем на подвојување на квантумот на човечките доблести сразмерно на времето распределено по циклуси именувани како „југи“. Според ова верување, согласно разврската на последиците од моралните разлабавувања кои прогредирале со текот на времето, кај луѓето сè повеќе снемувало доблести. Нивните карактери деградирале, поради што одликите кои претходно ги имале, постапно исчезнувале, а ретко кој останувал „цела“ личност. Човечката личност е креирана по божјиот возвишен лик и оттаму, поседува многу од божјите одлики, со таа разлика што сите квалитети кои божјата личност ги поседува, во личноста на Бог се застапени во стопроцентен квантитет и квалитет со моќ за понатамошна самоекспанзија до бесконечност. За разлика од Бог, божествените квалитети кои се присутни во човекот се во немерливо мал квантум. Во проста споредба тоа значи неизмерна бесконечност на квалитетите на личноста на Бог, наспроти неизмерната ограниченост на истите тие квалитети во личноста на човекот. Во најнапредниот дел од поголемата *Чаџур јуџа*, конкретно во *Саџја јуџа*, комплетноста на личноста подразбирало меморија за сите минати животи. Секој човек кој се раѓал на земјата, од моментот на раѓањето имал сеќавање на сите свои минати животи, јасно си ја знаел својата положба, улога и задача. Таквите личности имале духовно знаење кое ги правело квалификувани да бидат жители на земјата во така чисто време како што била *Саџја јуџа*, кога со карактерите на луѓето раководела

сатва, гуната на добрината. Во сегашново време на *Кали јуѝа*, за опис кој најблиску одговара до описот на „цела личност“ е личноста која е образувана во ведско знаење, која има чувство за почит кон моралните вредности и не ги пречекорува границите на сопствените права и должности, која е свесна дека пред сè е духовна, а само секундарно материјално манифестирана индивидуа, на која ѝ е јасна сопствената улога и положба во околината во која живее, во општеството, во светот и во божјата промисла. Сите карактеристики на морална личност посветена на духовен живот, независно од варната, односно општествениот staleж на која припаѓа, кои постоеле во *Саиѝја јуѝа*, сега во *Кали јуѝа* се доведени до критична фаза на една четвртина на капацитетите, поради што да се зборува за „цела личност“ во ова време е предизвик со премногу однапред ускратени можности.

Четири столба на Дармата се всушност четирите најважни човечки доблести: аскетизмот односно самовоздржаноста, чистотата (на духот и поведението), милостивоста и вистинољубивоста. Умереноста и воздржувањето од непотребни /штетни поведенија се само дел од првата доблест. Самоконтролата над сопствениот ум, чувствата, егото, рационалноста и објективноста (размислување без предрасуди), силната самосвест и крепосен дух непопустлив на малодушност, мрзливост и уживање се начините на нејзиното функционирање. Во оваа смисла, може да се тврди дека средствата за смирување (никотин, алкохол, таблети за смирување и разни видови наркотични средства, вклучувајќи и разни видови храна која предизвикува зависност) поради губење на контролата над себеси се помошно средство/катализатор на губењето на првата доблест самоконтролата односно воздржаноста. Прибраноста, понизноста, кроткоста, почитта, уважувањето, грижливоста да се разбере се заменуваат со распуштеноста, надменост, дрскост, навредливо однесување, понижување, омаловажување, негрижа и бескомпромисно отфрлање. Од ова произлегува дека самовоздржаноста и нејзиниот недостаток, се последици на овие две спротивни видови одлики. Се верува дека самовоздржаноста постоела во првата од четирите помали југи, во *Саиѝја јуѝа*, а со нејзиното одминување сè повеќе се намалувала, при што губењето на својата сила до крај го достигнала токму во

сегашново време на *Кали јуѝа* што е јасно опишано во првиот дел од Шримад Багаватам пураната: „Несомнено, падот на општествените и моралните вредности претставува причина за тага: човекот станал животно.“²⁴

На крајот на *Саѝја јуѝа*, мнозинството од населението, особено од пониските духовни сталежи, веќе било самодеградирано и лишено од самовоздржаноста. Општествените релации почнале сериозно да се проблематизираат, а меѓучовечките односи го изгубиле идиличниот шарм и пријатност.

²⁴ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхаѝаваѝам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 797.

2.3 Божјите инкарнации - аватари на Ваишнавизмот

Божјите инкарнации кои се појавиле во *Саија јуја* како манифестации на Шри Вишну Нарајан, а кои се дел од дашаватарите биле со неспоредливо упростена и обопштена функција наспроти подоцнежните. Се смета дека Матсја аватарот (божја инкарнација во вид на циновска риба, поголема од морето) е првата манифестација на Шри Вишну Нарајан, која се појавила помеѓу два временски периоди од големо значење. Кога на крајот на еден циклус кој се нарекува *Калиа* (енормно долг период од илјада *Чаиур јуји* помеѓу создавањето и уништувањето на животот во универзумот) или со друг збор Еон, целата планета Земја требала да биде поплавена поради грешните дела на сеопштата популација, а само побожниот крал Сатјаврат заедно со една мала група од седуммина аскети мудреци, одбрани билки и животни биле спасени од Вишнуовата инкарнација Матсја аватар. Кралот Сатјаврат и мудреците, заедно со растенијата и животните биле засолнети на еден брод кој за целото време додека траел потопот, безбедно пловел под заштита на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан во облик на циновска риба која го влечела бродот чувајќи го и заштитувајќи го од уништувачките порои и бранови на невремето. Записот за овој настан е опишан во поглавјето за Матсја аватарот во Шримад Багватам каде меѓу другото, Матсја аватарот му се обраќа на кралот Сатјаврат и вели: „Кога сите три света ќе потонат во вода, пред тебе ќе се појави голем брод кој јас ќе го испратам... Тогаш, додека моќните ветрови го фрлаат бродот наоколу, заврзи го бродот за мојот рог со помош на змијата Васуки, оти јас ќе се наоѓам покрај вас.“²⁵

²⁵ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam*. (Osмо pevanje „Povla~enje kosmi~ke kreacije“ drugi deo – poglavlja 12 – 24). Bhaktivedanta book trust VVZ Veda, Beograd, 1995, str. 258, 259.

Не случајно токму кралот Сатјаврат бил изборот за наследник на светот. Кралот Сатјаврат во потполност ја следел својата дарма за задоволство на Шри Вишну, притоа дури и одрекувајќи се од храна и одржувајќи го телото само со воздух и вода. Неговото име значи „завет на вистината“ па иако тој практично припаѓал на сталежот на војници и владетели, истовремено поседувал и врвни брамански одлики достојни за жител на *Саиџа јуџа*, време на најмилосрдни, наједноставни, најучени и најпобожни луѓе.

Од тој момент, започнала *Саиџа јуџа*, времето на сите доблести и општа благосостојба на едноставен, побожен живот на мала популација мудреци, меѓу кои се вбројувал и кралот Сатјаврат. За да може да се одржува дармата на највисоко можно ниво во новото време, било потребно да се обезбеди достоен водач кој како личност во себе ги носи одликите на четирите столба на дармата (аскетизам, чистота, милост и вистина) кои во *Саиџа јуџа* се во полна сила. Во извесен период од *Саиџа јуџа* се појавиле и кшатриите. Кшатриите се вториот од четирите општествени сталежи кои оптимално опстојувале во светот сè до почетокот на Кали југа, во која практично сите четири сталежи, почнале постепено да губат од своите вредности. Кшатриите се војничкиот и владетелскиот сталеж во општеството. Тие се задолжени за управување со државничките работи, водење на државната политика, организација и спроведување на редот и законите, безбедноста на луѓето од прекршителите на законите и општа заштита на интересите на државата и населението од негативни појави од внатре и надвор, одбрана од агресивен непријателски напад врз интегритетот на државата и безбедноста на населението. Во овој временски период на потенцирана манифестација на гуната Раџас по појавата на кшатриите, дошла до израз диференцијацијата помеѓу доброто и злото до инстанца на која полубоговите и демоните го довеле меѓусебното ривалство до судот на врвниот судија, изворниот Бог Шри Вишну Нарајан. Тогаш се појавила и Вишнуовата инкарнација Курма дев (огромна желка која на својот оклоп подигнала и носела планина) и им помогнала на полубоговите и демоните од океанот да го извадат еликсирот на бесмртноста: „Со оглед дека планината потонала ... полубоговите и демоните биле разочарани ...

Гледајќи ја ситуацијата ... неограничено моќниот Бог ... попримил чудесен облик на желка, влегол во водата и ја подигнал големата планина Мандара.“²⁶ На тој начин Шри Вишну Нарајан во својата инкарнација на џиновска желка ја покажал и својата неспоредлива божествена надмоќ, правејќи нешто што никој друг не можел да го направи. Во *Саиџа јуџа* се појавиле и Шри Вараха дев, кој ја подигнал земјината топка од „водата“ на каузалниот океан, (океанот на причините за сите појави во материјалната креација), каде што ја фрлил моќниот демон Хиранјакша кој потоа, увидувајќи дека Бог тргнал да ја спасува, се нурнал во водата на каузалниот океан на дното на универзумот каде: „ ... во длабочините на океанот ... го видел семоќниот Севишен Бог во неговата инкарнација на вепар како ја подигнува Земјата ...“²⁷ Шри Вараха дев ја вратил планетата Земја на нејзиното место, на тој начин одржувајќи го божјиот ред чиј неодвоив дел е и постоењето на оваа планета. Во *Саиџа јуџа* се појавил и Шри Нрисимхадев кој го спасил својот посветеник од неговиот скоро неуништлив татко демон, самонаметнат владетел на рајските и земјините планетарни подрачја. За да го спаси својот посветеник од убиствените намери на неговиот татко демон, Шри Нрисимхадев излегол од еден од столбовите од палатата и во својата форма на полу-лав, полу-човек го заштитил малиот принц Ваишнава од неговиот татко со демонска природа.²⁸

Петтата Вишнуова инкарнација која се појавила во *Саиџа јуџа* (само во *Саиџа јуџа* се појавиле дури пет Вишнуови инкарнации) е Вамана дев, во вид на мал (по раст) брамана, кој со религиозен и дипломатски пристап, успеал да издејствува враќање на власта над рајските планети во рацете на Индра дев, Вишнуов посветеник и крал на рајските планети.²⁹ Веќе во

²⁶ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam. (Osмо pevanje „Povla~enje kosmi~ke kreacije“ prvi deo – poglavlja 1 – 11). Bhaktivedanta book trust VVZ Veda, Beograd, 1995, str. 157.*

²⁷ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam. (Treje pevanje „Status Quo“ drugi deo – poglavlja 12 – 22). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1991, str. 181, 182.*

²⁸ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam. (Sedmo pevanje „Nauka o Bogu“ prvi deo – poglavlja 1 – 8). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1990, str. 262.*

²⁹ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam. (Osмо pevanje „Povla~enje kosmi~ke kreacije“ drugi deo – poglavlja 12 – 24). Bhaktivedanta book*

наредната, *Трейша јуџа*, поради ерозијата на чистотата (на духот и поведението), се појавиле две покомплексни и по суптилно делувачки манифестации на Шри Вишну Нарајан и истите биле со човечки лик. Првиот од нив е аватарот кшатрија Парашурам, кој поништил дваесет и една генерација на кшатрии, со што земјата ја олеснил од товарот на нивната ароганција и расипаност, поради што *Трейша јуџа* успеала да потрае во чистотата на моралот и со одржлив ред во општествата и животите на луѓето.

Следна инкарнација е појавата на Шри Рамачандра. Шри Рамачандра претставува пример за совршен владетел и државник, безусловно посветен на својата должност. Дури и неговиот личен живот целосно бил подреден на правилата и приоритетите на должноста како државник. Животот на Шри Рамачандра е опишан во еден од двата најстари и најголеми епови познати на светот, епот *Рамајана*. Со оглед дека се смета дека е пишуван од Валмики муни, современик, но и самиот лик учесник во *Рамајана* (приказната за Рама), иако официјално непотврдено, постои можност епот историски наназад да досега до времето на неговото случување, до Трета југа. Имено, во деветтото пеење од Шримад Багаватам пураната се наведува дека: „Кога Бог се спуштил во овој свет ... како Бог Рамачандра ... големи мудреци како Валмики кои поседувале знаење за Апсолутната Вистина, ги опишале неговите трансцендентни забави.“³⁰ Шри Рама бил совршен кшатрија (владетел, крал, воин) и неговата појава ја исполнила својата задача да послужи за пример. Извонредната личност на Шри Рама предизвикала сосема спротивен впечаток кај Парашурам од оној кој вообичаено го имал при средбите со мнозинството владетели: „Бог Рамачандра го сретнал Парашурама. Иако Парашурама бил горд што дваесет и еден пат ја ослободил земјата од кралскиот сталеж, доживеал пораз во средбата со Богот кој се појавил како кшатрија од кралски сталеж.“³¹

trust VVZ Veda, Beograd, 1995, str. 123.

³⁰ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam*. (Deveto pevanje „Oslobo|enje“ prvi deo – poglavlja 1 – 11). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1989, str.187.

³¹ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam*. (Deveto pevanje „Oslobo|enje“ prvi deo – poglavlja 1 – 11). str. 192.

Слично на животот на Шри Чејтања Махапрабу, и Шри Рамачандра во еден момент во животот се нашол во критична ситуација во која и покрај личната исправност и посветеност на духовниот живот, бил принуден да се откаже од својата верна сопруга. Фактот што и Шри Рамачандра и Шри Чејтања Махапрабу живееле во времиња во кои веќе постоела прогресија на деградацијата на моралните и духовните одлики во личностите на луѓето од една страна, и појавата на стриктни формалистички општествени критериуми кои дејствувале механички и најчесто по линија на помал отпор, предизвикале и двајцата да доживеат состојба на принудно (реално непотребно) напуштање на домот, смејството и сопругата под притисок на очекувањата и принудата на луѓето/општеството.

И Шри Рамачандра и Шри Чејтања Махапрабу биле божји инкарнации од највисок ранг. Фактот дека луѓето околу нив не биле во потполност свесни што значи тоа во целиот асортиман на значења, ги направило подложни на поднесување општествено наметнати ограничувања и страдања сосем непотребни и омаловажувачки за нивната величественост. Личните амбиции на некомпетентни личности наметнале Шри Рамачандра кој е божја инкарнација, да биде прогонет на четиринаесет години од своето кралство, токму пред самото крунисување за крал. Вечната придружничка на Шри Рамачандра е Сита деви. Таа е негова сопруга и придружник во четиринаестте години прогонство од кралството Ајодја, родното место на Рамачандра. Сита деви е инкарнација на Шри Лакшми деви, вечната придружничка на Шри Вишну Нарајан, а Шри Рамачандра е инкарнација на Шри Вишну Нарајан. Сита деви е ќерка на кралот Цанак. Се појавила како божји дар на кралскиот пар кој долго време немал деца. За неа, нејзиниот татко направил турнир во вештини, за да биде пронајден соодветен сопруг за неговата извонредна ќерка. Само Рамачандра успеал да го совлада поставениот предизвик и да ја заслужи привилегијата да ја добие Сита деви за споруга. Во хиндуизмот и Ваишнавизмот, божествениот пар Сита и Рама е пример за меѓусебна приврзаност и посветеност. Лакшмиприја и Вишнуприја, сопругите на Шри Чејтања Махапрабу, исто како и Сита деви се експанзии на Шри Лакшми деви. Недостатокот на знаење, свест

и разбирање од жители на кралството, на грижливата и обзирна самосвест на Сита деви ја довеле пред тешка одлука за саможртва, со цел спасување на угледот на нејзиниот сопруг. Сомнежите во честа на Сита деви од времето додека била киднапирана од демонот Равана, до моментот додека била пронајдена и спасена од нејзиниот сопруг, принцот Рамачандра, на Сита деви ѝ наметнале неизбежна и тешка задача да мора против негова и против своја волја да го напушти својот сопруг и да прифати одвоен ред на живеење во ашрам (хиндуистички монашки храм, живеалиште за божји посветеници во одвоен ред на живеење како санјасии), иако таа била кралица и експанзија на божјата инкарнација Лакшми деви. За да го заштити угледот на својот возвишен сопруг, Сита деви ја напуштила кралската палата облечена и подготвена за живот исполнет со одвоеност и одрекувања. Таков живот имала и Вишнуприја, сопругата на Шри Чејтања Махапрабу, иако останала дома. Шри Чејтања Махапрабу зел одвоен ред на живеење, не затоа што имало каква било потреба допрва од нешто да се одрекува со оглед дека тој самиот е изворот на сите одрекувања и е способен за нивна манифестација во највисок степен.

Проблемот постоел во воспоставената практика во ученичкото наследство на воидистите имперсоналисти. Кај нив не постои перцепција за персонален Бог, па оттаму ниту за можноста дека тој се манифестира во разни форми, како во случајов во четирите божји инкарнации: Шри Рамачандра, неговата сопруга Сита деви, Шри Чејтања Махапрабу и неговата сопруга Вишну прија. Со прогресијата на југите, трудот кој го вложуваат божјите инкарнации во духовното освестување на луѓето станува сè поголем, покомплексен и претежок (дури и за Бог). Поради потребата да се задоволат сè пониски капацитети на духовно и морално сè послабите и понеспособни луѓе, жртвите кои ги поднесуваат божјите инкарнации кои доаѓаат на земјата стануваат сè поголеми и по несфатливи. Ваквите саможртви на божјите инкарнации предизвикуваат силни и неподносливи болки во душите на нивните посветеници, што ја доведува нивната приврзаност кон Бог до највисокото ниво на посветено служење во одвоеност и доживување на чиста „према“, чиста и безусловна љубов кон Бог. Од тие причини, духовната еволуција на

човекот прогредира низ неговото контактирање со божјите инкарнации и нивно разбирање. Колку е потешко времето во кое доаѓа божјата инкарнација, таа и нејзините посветеници повеќе страдаат, но извлекувањето на нивните души од овој вртлог на страдање е подинамичен и побрз.

Од Шримати Радарани до Шри Баларам и Шри Кришна, посветеникот го бурси каменот на мудроста на своето постоење, сè до сјајот на вечната духовна љубов (према) кон богот на Шри Чејтања Махапрабу, Шри Кришна. Шри Баларам и Шри Кришна се појавиле скоро истовремено и во најблиска роднинска релација на браќа по татко и мајка. Прво се појавил Шри Баларам, а потоа и Шри Кришна, поради што Кришна му укажувал почит на Баларам достојна за постар брат: „Мој драг брате, повисок си од сите нас и Твоите лотосови стапала ги обожуваат полубоговите.“³² Со оглед дека и Шри Кришна и неговиот постар брат Баларам се божји инкарнации, нивното обожување од страна на нивните посветеници полубоговите се подразбира. Шри Баларам во духовна смисла претставува персонификација на духовната сила на Бог. Во апсолутна смисла, Шри Баларам е прва и директна манифестација која потекнува лично од Шри Кришна. Тој е извор на манифестацијата Ананта шеша, носителот и заштитникот на Шри Вишну Нарајан. Во Рамајана, тој се појавува како Лакшман, неразделниот и најсамопожртвуван брат на Шри Рамачандра. Шри Баларам означува вистинска крепост и урамнотеженост на духот. Тој е претставуван така што постојано на рамото носи плуг за орање и е заштитник на земјоделието. Шри Баларам дава пример како контактот со природата, умешноста за правилно третирање на земјата со разум и грижа ги дава благодетите за пријатниот живот во изобилство со можноста за духовен развој. Шри Кришна е последната божја инкарнација во *Двајара јуја*. Всушност, најправилно е да се каже дека божествениот пар Шри Шри Рада Кришна се последната божествена појава во *Двајара јуја*, дотолку повеќе што тие заедно се „претходница“ и ресурс за појавата на Шри Чејтања Махапрабу во *Кали јуја*. Нераздвојноста на Рада и Кришна и

³² A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Pri~e o najdivnijem*. The Bhaktivedanta book trust, Vazud, 1982, str. 113.

нивната длабока поврзаност е причина што и нивните имиња и придавките „Шри“ пред нивните две имиња се нераздвојни, дури ни со граматички симболи.

Шри Шри Рада Кришна заедно се манифестирани во личноста на Шри Чејтања. Според запишаното во десеттото пеење на Шримад Багватам, Шри Шри Рада Кришна на земјата дошле пред самиот крај на *Двајара јуја*: „Бог Кришна се појавил на оваа планета пред крајот на *Двајара јуја* за да ги уништи сите демонски кралеви ... Бог доаѓа за да ги заштити бактите и да ги уништи демоните.“³³ Нивната појава се случила токму на време пред „крајниот рок“ за отворање на патот за конечен почеток на духовната еволуција на душите на земјата која веќе подолго време со одминувањето на „посветлите“ југи (од *Саија*, преку *Треџа* и *Двајара*, до *Кали јуја*) одела сè повеќе во надолна линија. Времето помеѓу појавите на Рада и Кришна и појавата на Шри Кришна Чејтања Махапрабу е период на крајот на *Двајара јуја* и почетокот на *Кали јуја*: „Истиот ден кога Кришна ја напушти Земјата во Своето лично тело, се појави Кали, кој веќе покажуваше знаци на присуство. За да им донесе несреќа на луѓето со сиромашно знаење, се појави во светот во полн сјај.“³⁴ Со заминувањето на Шри Кришна почнала *Кали јуја*, но со појавата на Шри Кришна Чејтања почнал нејзиниот крај. Милостивата појавата на Чејтања, го иницирала почетокот на крајот на Кали југа. Времето по појавите на Рада и Кришна е време на прогресија на најинтензивна материјалистичка свест кај човечката популација која сè поинтензивно и побрзо се умножувала поради сè поизразеното опаѓање на свеста од духовно и интелектуално на телесно ниво, поради што имало сè повеќе (во квантум) индивидуи, но сè помалку духовни, односно учени и културни луѓе (што сега веќе не е случај, со оглед на скоро истрошените сили на предодреденото време за владеење на демонот Кали). Времето околу појавата на Чејтања е време за постапна прогресија на напуштањето на материјалните врзаности. Тоа е време за будење на

³³ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Krsna izvor sveg zadovoljstva* (Sa`eti opis Desetog pevanja [rimad Bhagavatama [rila Vyasadeve, drugi deo]. The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996, str. 282.

³⁴ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхаїавашам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 757

духовната свест на човекот низ сознанието дека, низ зборовите на западниот мистик кои се мошне соодветни: „Надворешниот свет по својата природа е наметка над духовниот свет, исто како што душата е покриена со телото.“³⁵ Едноставноста на самата појава на Чејтања, неговата непосредност, персоналност, искреност и едноставност, биле потврда на приоритетот и значењето на душата и нејзините внатрешни вредности над телесното и надворешните вредности.

Како што Шри Чејтања поучил во Шикшаштака (која е збир од осум девоцијски стихови посветени на Шри Кришна), важноста од пеењето на светото име на Кришна е особено истакната. Според Чејтања, во *Кали јуџа* нема друг начин за ослободување/спасување од материјалниот свет освен пеењето на светото име на Шри Кришна. Овој став на Шри Чејтања е пренесен низ целата негова биографија опишана во книгата *Шри Чејтања чаријамриџа*, заедно со стиховите на Шикшаштака од кои дел од првиот стих гласи: „Сета слава на пеењето на светото име на Бог Кришна кое може да го исчисти огледалото на срцето и да ги прекине бедите на пламтечкиот оган на материјалното постоење ... Тоа е живот и душа на сето образование ...“³⁶ Пеењето на имињата на Кришна од маха мантрата во неформална смисла претставува повикување на божјите инкарнации на Шри Рама и Шри Кришна и молитва за служба кон нив, а воедно тоа е и начин за развивање приврзаност и љубов кон највозвишените форми на Бог. Петте инкарнации од *Саџја јуџа* (Матсја, Курма, Вараха, Нрисимха и Вамана), двете од *Треџа јуџа* (Парашурама и Рамачандра) и двете од *Дваџара јуџа* (Баларама и Кришна), заедно со инкарнацијата која се очекува да се појави на крајот на последната *Кали јуџа* (Калки), претставуваат една целина која во хиндуизмот е именувана како Дашаватари на Шри Вишну Нарајан, што во превод значи десет аватари. Овие десет аватари се транспарентно претставени во Пураните кои ги носат нивните имиња, но и во други Пурани и ведски списи. За Шри Чејтања Махапрабу се вели дека е „прикриена“ инкарнација,

³⁵ J. Беме, *За нагсеџилниоџ живоџ*. Маргина, Скопје, 2009, стр. 35.

³⁶ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Antya-lila (Tre}i deo – poglavljа 13 – 20). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1992, str. 400.

поради сличноста во манифестацијата на божјата инкарнација со обичните луѓе.

Слично како Исус, чија улога во духовниот развој на човечкиот род и возвишеноста на неговата духовна природа малкумина во неговото време ја сфатиле, така и Шри Чејтања Махапрабу, со своето раѓање во световно семејство со стандарден начин на живот, по ништо особено различен од обичаите и културата на пошироката заедница и поднебјето во кое се појавил, не оддавал впечаток на очигледна и транспарентна божја инкарнација. Задачата на Шри Чејтања Махапрабу била на ниво на директен меѓучовечки контакт. Тој лично воспоставувал комуникација со поединци и групи луѓе и покрај енормната разлика во духовните капацитети помеѓу него и луѓето. За споредба, Матсја аватарот комуницирал само со една личност, побожниот крал Сатјаврат. Така според ова учење, Курма дев презел улога на помошник на најмоќните во универзумот полубоговите и демоните, Вараха дев ја исполнил својата задача во една единствена битка со моќен демон кој го тероризирал целиот универзум. Нрисимха дев се појавил нагло и брзо го убил демонот Хиранјакашипу, тиранинот на универзумот. Вамана дев ја остварил својата мисија со само еден разговор со кралот Бали (кој бил прикриен бакта на Шри Вишну роден во фамилија на демони и со моќи карактеристични за нив, и кој во име на демоните го завладеал универзумот), и со еден чин ги решил сите проблеми на мирољубивите жители на рајските и земјените предели, испраќајќи го Бали на планетата Сутала во регионот на пеколните планети: „На планетата Сутала нема да можат да те совладаат дури ни превладувачките божества на другите планети, а да не зборуваме за обичните луѓе. Што се однесува до демоните, ако се спротивстават на твојата власт, ќе ги убие мојот диск.“³⁷ Сите овие пет инкарнации се појавувале во југа која изобилувала со исполнетост и моќ. Луѓето, демоните и полубоговите живееле долго и изобилно и сите (дури и демоните) вршеле некакви духовни подвизи, што дополнително придонесувало за зголемување на нивната и така

³⁷ A. Charanaravinda. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam*. (Osмо pevanje „Povla~enje kosmi~ke kreacije“ drugi deo – poglavlja 12 - 24). Bhaktivedanta book trust VVZ Veda, Beograd, 1995, str. 222.

голема моќ и изобилство. Сите тие, имале долг живот, одлично здравје и телесни капацитети за долги и обемни религиозни обреди и обожувања што им давало шанса за духовен напредок и ослободување од вечниот круг на раѓање и умирање.

Кали јуѝа е во комплетно спротивна состојба, контраст на *Саѝја јуѝа*. Луѓето се постојано вознемирени од хаотичната состојба во која светот сега сѐуште се наоѓа, (во *Кали јуѝа*). Колку за потсетување, името на оваа југа, не само што доаѓа од името на демонот Кали чие доминантно влијание како настојчива корозија ги нагризува сите аспекти на човештвото, туку се поврзува и со името на змијата Калија која на крајот на *Дваѝара јуѝа* ја затрула реката Јамуна, и која единствено Кришна лично успеал да ја совлада и спречи да ги затруе сите жители и сите живи суштества до кои се приближувале нејзините влијанија.³⁸ Луѓето во *Кали јуѝа* постојано се изложени на подли и отровни напади кои во најголем број случаи не се способни ни да ги препознаат, туку мислат дека сето тоа е нормално, не знаејќи за подобро. Така измамени, стануваат сè послаби и сè понеспособни да ги превземат потребните нужни активности за самоспасение. Во *Кали јуѝа* одговорноста за личното спасение директно паѓа врз секоја индивидуа поединечно. Во ни една од претходните југи нештата не биле покомплицирани. Во *Треѝа јуѝа*, слично како и во *Саѝја јуѝа*, божјите инкарнации лично се погрижиле да ги елиминираат проблемите. Во *Дваѝара јуѝа*, Шри Баларам и Шри Кришна дејствувале лично, но истовремено настапиле и со голема логистика од ополномоштени посветеници кои прифатиле улоги на „обични“ луѓе, но и луѓе со не така обични одлики, кои манифестирале натчовечки моќи и се поставувале во улоги на заштитници на човечкиот род. Буми деви (санскритско име на персонифицираната душа на планетава Земја), која била преоптоварена од последиците на делата на демонските кралеви кои не само што се размножиле, туку и во име на религијата штетно владееле и преку својата ароганција и злодела ја измачувале Земјата и живиот свет на неа, побарала помош од врвниот

³⁸ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Krsna izvor sveg zadovoljstva* (Sa`eti opis Desetog pevanja [rimad Bhagavatama [rila Vyasadeve, prvi deo). The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996, str. 115 – 121.

полубог Брама. Потоа, Брама, заедно со претставници на полубоговите отишол кај Шри Вишну Нарајан за помош и инструкции. Во одговор на барањето на Буми деви преку Брама дев и полубоговите, Шри Вишну му соопштил на Брама дека лично ќе оди на Земјата за да ја ослободи од товарот, но истовремено во тоа соопштение на полубоговите им дал задача да му бидат претходница за да се подготви терен за Неговото појавување. Полубоговите постапиле по инструкцијата на Шри Вишну, по што веднаш почнале да се раѓаат како луѓе на земјата: „ ... Врвната божествена личност Кришна лично се појавил како син на Васудев. Пред да се појави, сите полубогови, заедно со своите жени, се појавиле во различни побожни фамилии во светот само за да му помагаат на Бог во извршувањето на Неговата мисија.“³⁹

Со цел успешно да ја спроведе мисијата која на себе ја презел, Шри Вишну Нарајан ѝ дал задача и на својата најмоќна, внатрешна енергија: „Јогамаја е главна енергија на Божествената Личност ... Кришна и Јогамаја се појавиле како брат и сестра – Врховно Моќниот и врховната моќ.“⁴⁰ Нејзините моќи биле чудесни и пројавувани во строго контролирани околности во функција на исполнување на добиената задача да му асистира на Шри Вишну Нарајан додека ѝ помага на Земјата да се ослободи од мачниот товар на безбожни владетели, што е опишано во десеттото пеење на Шримад Багаватам Пураната, кога Јогамаја се појавила во својот моќен застрашувашки облик на божица со раце полни со оружја за да му објави на демонскиот вујко на Шри Кришна дека се родил Кришна. Во останатото време, на очиглед на јавноста, Јогамаја била принцеза на Јаду династијата по име Субадра, сестра на принцот Кришна. Ни Шри Чејтања Махапрабу во *Кали јуџа* не дошол сам, туку со него биле и неговите посветеници и помошници: „Нека таа Севишна Божествена Личност, Бог Чејтања, ѝ ја укаже својата голема беспричинска милост ... Грешниот живот на живите суштества е последица на незнаење. За да го уништи тоа незнаење, Тој донел разно

³⁹ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Pri~e o najdivnijem*. The Bhaktivedanta book trust, Vazud, 1982, str. 2.

⁴⁰ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Krsna izvor sveg zadovoljstva* (Sa`eti opis Desetog pevanja [rimad Bhagavatama [rila Vyasadeve, prvi deo). The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996, str. 29.

оружје, како што се Неговите главни придружници, неговите бакти и светото име.“⁴¹ Тие помошници, на Шри Чејтања му помагале и на Земјата да спроведе забави (случувања во кои под различни околности и настани Кришна остварува таканаречени „Раси“ односно различни лични релации со своите посветеници) од духовниот свет. На тој начин на луѓето им била доближена сликата на вистинската природа на персоналните релации со Бог во својот идеал. Интересно е да се забележи и спореди што точно почнува да се случува со меѓучовечките релации кога се осветлени од знаењето за посветеното служење на Бог со љубов; тогаш исчезнуваат сите приоритети засновани на материјалистичките тенденции од себичен карактер. Наместо тоа, засјајува љубов која нема калап, ни граница. Оттаму и проповедта на Шри Чејтања дека претходно утврдениот кастински систем (кој во Индија со векови бил формално мерило за духовен развој) не смее да биде пречка за давање шанса за спасение и на луѓе од пониските сталежи кога нивниот духовен напредок е забележлив.

Согласно кастинскиот систем, членовите на трите повисоки касти на брамани, кшатрии и ваишји имале пристап до духовното образование, додека шудрите, кои биле од најниската каста на работници и служители на трите повисоки касти, по правило биле изоставани надвор од настаните поврзани со духовното образование. Иако Шри Чејтања припаѓал на највисоката, браманска каста, неговите собири за поуки на духовно образование не се одржувале само за најучените од браманите, санјасиите, или само за трите повисоки касти. Неговите собири за религиозно проповедање не им биле забранети на шудрите. Кога тој одржувал предавање за ведско знаење, на собирите ги прифаќал сите луѓе, од сите касти, а со оглед на симпатиите и интересот кој се пројавувал сегде каде ќе се појавел, на неговите предавања доаѓале сите жители, без исклучок. На тој начин лично ги воздигнувал до највисокото Ваишнавско браманство, бидејќи ја во нивните срца чистата љубов кон Шри Кришна. Еден од таквите примери е случајот со местото Варанаси: „Откако сите жители на Варанаси предводени од санјасиите ги

⁴¹ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Adi-lila (Prvi deo – poglavlja 1 – 5). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1990, str. 167, 168.

преобратил во ваишнави ... Шри Чејтања Махапрабу се вратил во Цаганат Пури.⁴² Со оглед на неговото одлично ведско образование и изворното знаење кое го поседувал како божествена личност, Шри Чејтања знаел дека квалификациите на членовите на различните касти во *Кали јуѝа* во голем обем се приближени едни на други, и дека поради тежината на безбожната атмосфера на времето на владеењето на демонот Кали, за сите, почнувајќи од највисоката па сè до најниската каста, тешко било да се изборат за знаење кое би им донело мир и спасение. Затоа, неговата милост не била ограничена само на повисоките касти. На тој начин Шри Чејтања Махапрабу отстапил од традиционалните ограничувања на кастинскиот систем и дозволил до израз да дојде неговата индивидуална проценката на ситуацијата за општо добро.

Со овој пример Чејтања покажал и дека индивидуалната улога на поединецот е од големо значење во внесувањето на поволните промени, а напредните индивидуи се тие кои ги менуваат околностите и сите нешта на подобро за сите. Токму поради таквата улога (на најистакнатите индивидуи во општествата) на водачите и учителите, и нивната одговорност за зборовите и делата е поголема. Баларам и Кришна го покажале патот за правилно пристапување кон животот, семејството, ресурсите кои ги дава природата, личниот однос, срдечен и на грижлив начин исполнет со почит кон роднините и соседите со кои се споделуваат секојдневието и плодовите на личниот труд. Воедно, со личен пример разграничиле и покажале што е приоритет во животот и во религијата. И Баларам и Кришна манифестирале натчовечки моќи. Некои од таквите појави се случувале уште додека Кришна бил бебе. По наредба на неговиот вујко, демонот Камса, Кришна требало да биде убиен, поради што Камса го испратил демонот Тринаварта, кој се претворил во моќен виор кој го украде бебето Кришна со цел да го убие: „Демонот Тринаварта кој го зел бебето Кришна на своите рамења и отишол високо во небото, но бебето попримило толкава тежина што ...

⁴² Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Sedmi deo – poglavlja 23 – 25). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 266.

веќе не можел да оди понатаму и морал да престане да создава воздушен вртлог ... Врискајќи ... паднал на тлото на Вриндаван и погинал.“⁴³

Во учењата за нивните животи и дела се наведува дека победувале моќни демонски суштества кои за населението претставувале причина за масовно гинење предизвикано од директни напади и вештачки предизвикани непогоди, а воедно и ги спречувале браманите во вршењето на побожни свети обреди фрлајќи најнечисти нешта врз нивните понуди за полубоговите и божјите инкарнации. За да се спасат од такви измачувања од страна на демонот Балвала, браманите од Наимишарања побарале помош од Шри Баларам. Молитвата на браманите била прифатена: „Штом го видел демонот, бог Баларам се подготвил за напад ... ги повикал своите плуг и боздоган кои веднаш се појавиле пред Него. Демонот Балвала летал по небото, Бог Баларам во првата прилика го повлекол надолу ... од ударот на Баларам челото на демонот се распукало.“⁴⁴

Некои од таквите необични појави биле предизвикани и од врвни полубогови – бакти на Баларам и Кришна, кои не верувале дека тие две „обични“ момчиња од кои едниот земјоделец, а другиот краварче, се лично Бог кој шета по земјата и се занимава со обични човечки работи. Таков е случајот со кралот на рајските планети Индра дев, кој не можел да се помири со лишеноста од понудите на храна кои по наложба на Кришна, жителите на Вриндаван, наместо на Индра дев, ги пренамениле за севишната божествена личност Кришна и неговиот штитеник, ридот Говрдан. Кришна им рекол дека тој е врвниот извор и дека правејќи го него задоволен, сите живи суштества, вклучувајќи го и Индра дев, ќе бидат задоволни. Активностите кои се пропишани во Ведите во облик на ритуали за задоволување на полубоговите се смета дека се веќе поминати штом личноста практикува свесност за Кришна: „Чистиот бакта на Бог Кришна не мора да врши никакви обреди пропишани во Ведите; ниту од

⁴³ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Pri~e o najdivnijem*. The Bhaktivedanta book trust, Vazud, 1982, str. 54.

⁴⁴ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Krsna izvor sveg zadovoljstva* (Sa`eti opis Desetog pevanja [rimad Bhagavatama [rila Vyasadeve, drugi deo]. The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996, str. 144.

него се бара да обожува некој полубог.“⁴⁵ Подигнувајќи го ридот Говрдан како чадор за сите жители на Вриндаван под гневот на Индра дев, кој поради недобиената понуда излил незапамтен порој од дожд врз селото Вриндаван, Кришна докажал дека неговата изјава е вистинита. Вакви настани му се случувале често на Кришна, но токму поради успешноста и леснотијата со која се справувал со нив, одново и одново убедувал разни неверувачи дека тој навистина е Бог лично. Иако во светите списи на Санатана Дармата била најавена појавата на Шри Чејтања Махапрабу, согласно својата улога тој внимателно се воздржувал од покажување необични моќи. Па сепак, имало ситуации во кои тоа не можело да се избегне. Кога неговиот пријател и бакта Нитјананда прабу бил физички нападнат и раскрварен од двајца локални пијани големци на кои им пречела човекољубивата диспозиција на бактите, Шри Чејтања, не можејќи да го поднесе страдањето на својот бакта, за момент ја повикал Сударшан чакрата (оружје на неговата оригинална појава Шри Вишну Нарајан), но на барање на Нитјананда прабу веднаш ја повлекол: „Кога го повредиле Нитјананда Прабу, Бог Чејтања се разлутил и одлучил да ги убие со Својата Сударшан Чакра, но Нитјананда Прабу ги спасил ... Во инкарнацијата Гор – Нитаи, Бог не ги убива демоните, туку ги спасува проповедајќи свесност за Кришна.“⁴⁶ Соочени со фактот дека се наоѓаат пред Бог лично, Џагаи и Мадаи (двајцата пијани локални големци) доживеале ретка милост, во само еден ден од навистина ниско паднати корумпирани власољупци, да се претворат во потресени и конечно просветлени божји посветеници кои потоа и со милоста на Шри Нитјананда Прабу биле воздигнати на духовно ниво: „ ... Нитјананда Прабу бил толку љубезен што не само што ги спасил од смртта, туку и ги воздигнал на трансцендентно ниво.“⁴⁷

Согласно опишаното во книгите под наслов *Чејтања Чаријамрија*, Гор–Нитаи е скратеница од имињата на Чејтања и Нитјананда. Гор е скратено од Горанга, друго име на Чејтања, кое подоцна го добил поради

⁴⁵ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Pri~e o najdivnijem*. The Bhaktivedanta book trust, Vazud, 1982, str. 167.

⁴⁶ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 29.

⁴⁷ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). str. 29.

својот сјај на бојата на кожата кој потсетува на боја на злато. Џагаи и Мадаи се пример кој покажува колку вреди општествената, наспроти духовната положба на секоја индивидуа. Иако биле општествено на високи положби, Џагаи и Мадаи биле духовно на многу ниско ниво. Сепак, промената која ја доживеале со милоста на Нитјананда Прабу останала впечатливо забележана. Тоа исто така укажува и на тоа дека колку индивидуата кај која се случила духовната промена е статусно повисоко поставена во општеството и има поширико влијание, толку ефектот од нејзиното бирање на страната на доброто е посилен и повлијателен врз тоа општество. Во непосредното опкружување на Шри Чејтања има уште такви примери. Забавите кои ги манифестирал Шри Вишну во формата на Шри Чејтања организирано биле осмислени и логистички поддржани од негови блиски соработници од трансцендентниот свет кои заедно со него дошле на Земјата за да му помогнат да ја спроведе својата мисија. Браќата Санатана и Рупа госвами биле дел од неговите најблиски бакти. Тие биле многу учени луѓе, мудри и способни, поради што биле земени на државна служба да му ја водат администрацијата на тогашниот владетел. Сепак, по појавата на Шри Чејтања и по препознавањето на возвишеноста на мисијата која тој ја спроведувал, Санатана и Рупа се пренасочиле во негова служба и до крајот на своите световни животи, сесрдно ги исполнувале задачите на патувачки проповедници и поучувачи, задачи кои им ги задал Шри Чејтања, за доброто на бактите и на сите живи суштества. Санатана и Рупа госвамиите, исто како и самиот Шри Чејтања, но и другите следбеници на Шри Чејтања, поминувале месеци патувајќи низ разни делови на Индија и вложувајќи лични напори за обновување на Ваишнавските активности на светите места на појава и престојување на Шри Кришна додека бил присутен на Земјата. Воедно, тоа имало за цел да се разбуди свеста на луѓето за важноста на свесноста за севишната божествена личност Шри Хари Кришна во нивните животи, не само поради традицијата на хиндуистичката религија во која личноста на Шри Кришна има извонредно значајна улога, туку пред сè поради извонредното значење на враќањето на свесноста за Кришна во секојдневниот живот на луѓето како форма која обезбедува постојано

насочување на секојдневните активности на луѓето во служба на Бог Кришна, а со тоа истовремено им обезбедува спасение на душата и вечна служба на Бог Вишну/Кришна во неговите трансцендентни престојувалишта во духовниот свет. Една од задачите кои Шри Чејтања му ги задал на Рупа госвами е задачата да ги запише забавите (личните активности) на севишната божествена личност Шри Кришна додека во улога на обичен човек престојувал на Земјата во местото Вриндаван: „Во текот на десет дена поминати во Прајаг Бог го поучил Шрила Рупа Госвами и му ги изложил основните принципи на Бакти–расамрита–синду. Потоа го испратил во Вриндаван.“⁴⁸ Санатана и Рупа госвамиите извршиле разни поволни влијанија и иако индивидуи, тие навистина ги менувале околностите и сите нешта околу нив. Во ниедна од претходните југи контактот меѓу Бог и човекот не бил толку непосреден, личен. Со овој начин на дејствување, Бог во појавата на Шри Чејтања на човекот му покажал колку всушност е важен и значаен за Бог. Оваа извонредна милост е уникатна, вистинска реткост.

Шри Чејтања на луѓето им ги доближил заборавените вредности на древната мудрост. Знаењата кои биле заборавени и изгубени, почнале да се враќаат во свеста и опкружението на луѓето на разни начини и од разни скриени извори. Самиот Шри Чејтања лично го составил записот „Шри шикшаштака“ – осум стиха кои опишуваат длабока духовна посветеност во бакти девоција од највисок ранг. Во Шикшаштака се опишува повикот на бактата кон Шри Кришна со желба за достигнување на нивото на према бакти – ниво на длабока емотивна поврзаност меѓу бактата и Шри Кришна, манифестирана преку симптоми на љубовен занес, карактеристичен за најинтимните придружнички на севишната божествена личност Шри Кришна, гопиите: „О Говинда! Толку ми недостасуваш што секој миг го сметам за подолг од дванаесет години. Како река ми леат солзи од очите, а кога не си крај мене чувствувам дека сè е пусто во целиот свет.“⁴⁹ Една од најважните задачи која Шри Чејтања

⁴⁸ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamṛta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). str. 362.

⁴⁹ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхаїаваштам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 39.

им ја задавал на неговите учени придружници била да пишуваат и преведуваат и така да го шират изгубеното скапоцено духовно знаење на санатана дармата и бакти девоцијата. Оваа задача била прифатена и се продолжило да се спроведува и по времето на Шри Чејтања.

Најосновната активност која учените Ваишнави ја практикувале била да ги преведуваат и коментираат пураните и упанишадите, а особено Шримад Багаватам пураната и *Baīavaḡ Gīṭā* од санскрит на англиски јазик како најпознат и најупотребуван на повеќе континенти во светот, а потоа и на други јазици претежно од европското говорно подрачје, но секако и на сите останати континенти на светот. Потенцирањето на Шримад Багаватам пураната над другите пурани се оправдува со нејзиното изобилство на описи на настани од историјата на божествените инкарнации и околностите за нивното појавување и влијание на човештвото, но и за причините и начините на нивното исчезнување. Целиот тој процес, вклучувајќи ја и појавата на Шри Чејтања, претставува една заедничка целина, која само така треба да се гледа и да послужи за извлекување поуки и лична духовна корист во сопствената трансформација, истовремено следејќи ги чекорите на промените низ кои минуваат ликовите опшани во оваа пурана. Согласно поглавјето кое се обработува во Шримад Багаватам пураната, на различни места се опишуваат различните престојувалишта на божествениот пар Лакшми Нарајан во материјалниот универзум, но и над него. Вечното престојувалиште на Шри Шри Лакшми Нарајан е над материјалните универзуми, во пределот на трансцендентниот свет на Ваикунта планетите. Целосниот назив на планетата на која престојува Шри Вишну Нарајан заедно со Шри Лакшми Деви и нивните слуги и посветеници е Ваикунта лока: „Жителите на Ваикунта рекоа: Нашиот господар е богот над боговите.“⁵⁰ Зборот лока во превод од санскрит значи планета. Со оглед дека тоа ниво на кое постојат Ваикунта планетите е трансцендентен свет, во него не постојат Сатва, Раџас и Тамас гуните. На нивото над Ваикунта планетите, на врвот на сета божја креација се наоѓа највисоко поставената и духовно највозвишената

⁵⁰ Srila Sanatana Gosvami, *Sri Brhad-bhagavatamrita*. Prema-vilasa dasa Adhikari, London, 1995, p. 112.

планета Го–лока, чиј целосен назив е Голока Вриндаван. Во Голока Вриндаван живее божествениот пар Шри Шри Рада Кришна заедно со нивните директни експанзии и најблиски посветеници.

Персонифицираната божја милост, Шри Чејтања Махапрабу е последна и временски најблиска инкарнација на Бог Вишну/Кришна на времево во кое живееме: „Чејтања Махапрабу е самиот Кришна кој ги прифатил склоностите на Радарани. Радарани секогаш чувствува одвоеност од Кришна, па така во нејзината положба и Господинот Чејтања секогаш ја чувствувал таа одвоеност.“⁵¹ Одвоеноста која чистиот посветеник ја чувствува кон Шри Хари е позната и како Враџа–према, односно чиста љубов кон Кришна која е основна карактеристика на личноста на Чејтања: „ ... комбинираната инкарнацијата на Шри Кришначандра и Шримати Радика ... Шри Чејтања Махапрабу ... го прифати тенот и расположението на Шримати Радика и ... ја подари чистата љубов кон Кришна на душите од овој свет.“⁵²

Додека практиката во другите главни светски религии е често речиси во врска со доминантно неперсонална божественост, односно не се очекува јасна појава на Бог лично, во Ваишнавизмот Бог лично зема личен облик со појавите на божјите инкарнации аватари на земјата. Севишната божествена личност Бог Шри Кришна во својот Чејтања облик на земјата се појавил во *Кали јуџа* и се претставил како обичен човек за полесно да биде прифатен, и на тој начин да ги ослободи душите паднати во немилоста на Кали југа. Ова дава светлина на значењето на последната божја инкарнација во однос на неговото поволно влијание на состојбата на душите кои се тука од почетокот на создавањето на светот заробени во кругот на реинкарнацијата. Како процес на духовна еволуција, реинкарнацијата се поврзува со верувањето дека има повеќе од десет илјади раѓања за само една индивидуална душа под ропството на илузорната надворешна енергија, кои чекаат и упатуваат молитви за божја помош и милост. За надворешна се смета енергијата на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан која

⁵¹ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупада, *Издијане до свесноста за Кришна*. Бхактиведанта Бук Траст Гаруда, Скопје, 1995, стр. 58.

⁵² Srila Sanatana Gosvami, *Sri Brhad-bhagavatamrita*. op. cit., p. 143.

од страна на полубогот Брама, на почетокот на неговиот живот се користи како материјал за креирање на световите и универзумите. Оваа енергија е материјална и е дофатлива за човечките сетила на вид, слух, мирис, вкус и допир преку кои ја врши својата контрола врз душата и на тој начин ја врзува за живот во материјалниот свет, но, „ ... ако илузорната енергија се повлече и со милоста на Бог живото суштество стекне потполно знаење, тоа станува просветлено и самоспознаено ... “⁵³

Во Хиндуизмот илузорната енергија има и сопствен претставник Парвати деви, вечната сопруга на Шива дев. Парвати деви ја претставува целокупната материјална манифестација. Нејзина задача во креацијата е да даде смисла и логика во предметите и нештата и во нивниот сооднос. Сепак, поентата околу значењето на оваа енергија е во тоа што таа по својата природа е илузорна. Нејзината илузорност се состои во тоа што во центарот на вниманието кој им го пласира на условените души го нема главниот составен елемент за да биде вистинска, Шри Вишну Нарајан, туку се труди да ги предизвика и стави на тест нивните душевни и емоционални приоритети, одвраќајќи ги од него. Оваа надворешна и по својата природа илузорна енергија е насочена кон поединечните живи суштества. Таа на живите суштества им го пласира приоритетот број еден во нивните животи, чиј центар е личното его. Според околностите и опременоста во која се наоѓаат милијардите живи суштества, нивните ега ја дефинираат нивната егзистенција преку петте сетила, потребите на материјалното тело, но и состојбата на умот кај луѓето и поразвиените животински облици. Имајќи предвид дека надворешната, односно материјалната енергија е неспоредливо послаба од внатрешната, духовната енергија (која е олицетворена во ликовите на Шри Лакшми деви и Шримати Радарани и е немерлив извор на сета духовна креација), таа нема квалитет на трајност. Од таа причина, материјалните предмети, тела и светови подлежат на уништување, додека истите тие појави, предмети, тела и светови креирани од духовна енергија се вечни и неуништливи. Прилог кон ваквата состојба на човечките души се и

⁵³ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхајавашам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 166.

следните зборови: „Го пробав отровот на материјалното задоволување на сетилата повторно и повторно.“⁵⁴

Преголемото насочување кон задоволување на сетилата на главнината од човештвото со јадење на животни и оптоварувањето на душите со лоша карма, која наместо да се чисти, сè повеќе се таложи, во голема мера придонесува кон ваквата состојба. Во хиндуизмот, будизмот и џаинизмот постои код на ненасилство познат како „ахимса“. Овој став на потреба од воздржување од насилство најсилно бил промовиран од иницијалните личности на будизмот и христијанството, Гаутама Буда и Исус Христос, додека во Ваишнавизмот бил поддржан од најмилостивата инкарнација на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан, Шри Кришна Чејтања Махапрабу. Овој став за ненасилство покрај својата евидентно религиозна има и своја филозофска димензија која завлегува во анализата на бесмислието на нејзината спротивност, насилството чии најчести резултати се сведуваат на уништување, застој и инерција. Имајќи го ова предвид уште повеќе се потврдува вредноста и значењето на промислата и ставот на ненасилството како принцип во функција на заштитата на човечките етички вредности и божествените препораки и барања упатени кон човекот и неговото поведење. Во однос на принципот на ненасилство, во христијанството постои значајна разлика меѓу старозаветната ретрибутивна позиција, инкорпорирана во некои од модерните религии, која може да се резимира во ставот : „Око за око, заб за заб“ наспроти милостивоста на Исус Христос.⁵⁵ Во својата

⁵⁴ Karnamrta dasa Adhikari, *Babaji Maharaja* (Two beyond Duality). Brian M Soul, Jaipur, 1990, p. 45.

⁵⁵ Очигледна е сличноста на ненасилството во овие религии и изворната Исусова порака. Ова се потврдува и во фактот што инспирацијата за граѓанската непослушност, односно ненасилниот отпор, во движењето на Махатма Ганди само посредно доаѓа од традицијата на неговата интелектуална култура, а директно потекнува од читањето на Лав Толстој, и неговата фасцинација од Исусовата порака за ненасилство. Ганди го опишувал Толстој како најголемиот апостол на ненасилството што совремието го има произведено, и како голем учител на кого се угледувал како една од важните личности - водилки. Делото на Толстој, *Божјојо кралство е во тебе*, го восхитило Ганди и му оставило траен впечаток – сите други книги бледнееле во споредба со независното мислење, длабоката моралност, и вистинитоста содржана во таа книга (M. Gandhi, *Autobiography: The Story of My Experiments with Truth*, Public Affairs Press, Washington D.C., 1948). Ганди и Толстој никогаш не се запознале во живо, но по молбата на Ганди да го реобјави текстот на „Писмо кон Индиец“ на Толстој, нивната кореспонденција траела околу една година. Пораката на Толстој била дека единствениот начин на кој индискиот народ може да се ослободи од британската власт било преку принципот на љубовта. Според Толстој, не треба да му се противи на злото, но и не треба да се

појава како Бог, Шри Кришна вели: „само оној кој истовремено ќе го изучи процесот на незнаењето и процесот на трансцендентното знаење ќе може да го надмине влијанието на повторното раѓање и умирање и да ужива во потполниот благослов на бесмртноста.“⁵⁶ Вредноста на стекнатото самоспознание на оние кои поминале низ животот на човекот и почувствувале што значи човечкиот живот, со сите заблуди на кои се заснова, а воедно самите имаат трансцендентно знаење, придонесува и самите да имаат чувства на сомилост кон луѓето и да им помагаат, без да ги прифатат нештата на кои луѓето безгрижно им се препуштаат на сопствена штета. „Во списите е речено дека ... оној кој е напреден во знаењето на повисоките вредности на животот е омилен на Врховниот Господ Хари.“⁵⁷

Потрагата по начинот и средството за сопирање на повторувањето на штетните концепции кои ѝ додаваат товар на човечката душа и репродуцираат непрекинат циклус на причинско-последични настани во ова железно време во кое превладува темнината на незнаењето, за какво се смета *Кали јуџа*, запира пред милостивата појава на Шри Чејтања.

учествува во злото, затоа што на таков начин, не се учествува во насилните дела на судската администрација, собирањето на даноците, и на војниците. Така, не учествувајќи во злото, се станува отпорен на какво било ропство (Петто писмо, *Mahatma Gandhi and Leo Tolstoy – Letters*, Long Beach Publications, Los Angeles, 1987, p. 56).

⁵⁶ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупада, *Шри Ишојанишаг*. Скопје: Бхактиведанта Бук Траст, 1995, стр. 60.

⁵⁷ А. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *The nectar of instruction*. The Bhaktivedanta book trust, Victoria, 1987, p. 82.

2.4 Двојството на поимот Бог во ликовите на божествените парови

Некои од аватарите на Шри Вишну кои се манифестираат во човечки или получовечки лик имаат и свои придружнички. Инкарнации на Шри Вишну Нарајан кои имаат свои вечни придружнички се Шри Кришна, Шри Рамачандра, Шри Нрисимхадев, но и други делумни манифестации на Шри Вишну, вклучувајќи ги и полубоговите Брама, Шива, Ганеш и други. Нивните вечни придружнички се постојано со нив, во секоја нивна појава во сите времиња и места соодветни за спроведување на поставените задачи за помош на луѓето. Шримати Радарани, метафорички кажано, е срцето на Лакшми деви манифестирано во личност посветена на љубовта кон Шри Кришна, кој е срцето на Шри Вишну, манифестирано во личност посветена на љубовта кон Шримати Радарани. Од таа причина Шри Рада и Шри Кришна се сметаат за највозвишени божествени личности-божји инкарнации во Ваишнавизмот. Нивната взаемна љубов е највисоката цел околу која се организирани нивните животи, но и животите на целокупното население во местото Вриндаван каде Рада и Кришна живеат. Третиот најпознат (по Лакшми Нарајан и Рада Кришна) и во Ваишнавизмот најпопуларен

божествен пар е божествениот пар Шри Шри Сита Рама. Шри Рамачандра е роден во Варната (општествениот сталеж) на кшатрии – владетели и го наследил својот татко, кралот на Ајодја. Шри Рама исто така е познат и по неговите извонредни борбени вештини. Тој е единствената личност на светот која успеала да го победи кралот Равана, кој по својата природа на тиранин и бескрупулозен освојувач бил со демонски одлики, роден во фамилија на демони.

Настаните поврзани со појавата и животите на Шри Рамачандра и Шри Сита деви, кралицата на Ајодја, опишани се во светски познатиот еп *Рамајана*, за кој се смета дека е напишан од Валмики Муни, светец и јоги кој живеел во Ајодја (воедно и самиот е еден од ликовите опишани во Рамајана) за време на владеењето на Шри Рамачандра и Шри Сита деви. Карактеристично за извонредните борбени вештини на Рамачандра е и тоа што тој одлично ракувал со лак и стрела. Поради неговата благородна божествена природа, секоја стрела која Шри Рамачандра ја исфрлал, неизоставно ја погодувала целта. Имајќи предвид дека и Рама и Чејтања се со еден единствен извор на манифестација, Шри Вишну Нарајан, разбирливо е што и зборовите на Шри Чејтања ја погодуваат целта, срцата на бактите. Шри Рама ги убил најмоќните демони кои пустошеле по областа во тоа време. На тој начин тој и првично стекнал слава на моќен борец. Со оглед на тоа дека се работи за претходна југа, различна од времево во кое живееме, за разлика од Шри Чејтања кој морал да се воздржува од покажувањето на надчовечките моќи, Шри Рама имал дозволен начин, преку своите боречки вештини, да манифестира моќи некарактеристични за обичните луѓе. Причината поради која Шри Рама смеел да постапува на таков начин е што и неговите противници, демоните, имале натприродни моќи, а времето во кое живееле било понапредно од сегашното во духовна смисла, па и демоните и луѓето вршеле духовни строгости и добивале некакви мистични моќи.

Шри Нрисимхадев е инкарнација на Шри Вишну, која се појавила со една единствена функција, да го заштити својот бакта. Шри Нрисимхадев се појавил нагло, на многу необичен начин, во ситуација кога веќе немало друг начин како да се спаси неговиот бакта од директен

смртоносен напад. Шри Нрисимхадев излегол од мермерен столб на кралската палата во која таткото демон Хиранјакашипу тргнал да го убие својот син Прахалад кој бил мало дете. Шри Нрисимхадев имал појава на полу-човек, полу-лав. Имал тело на човек, а глава и канци на лав. Со тие канци и го убил демонот Хиранјакашипу, кој поради духовните строгости кои ги вршел, имал благослов да не може да биде убиен ниту од полубог, ниту од демон, ниту од човек, ниту од животно. Од таа причина појавата на Вишну не била ниту целосно човечка, ниту целосно животинска, туку комбинација од двете. Полубоговите кои се на највисоките раководни функции во универзумот, како Брама, Шива и Индра, поради нужноста да имаат извонредно возвишени карактеристики на личноста кои за човек е премногу тешко да ги достигне, во некои од своите појави на почетокот на нов циклус, се манифестираат како директни инкарнации на Шри Вишну Нарајан. Полубожицата Парвати деви, вечната придружничка на полубогот Шива, е делумна манифестација на божицата на среќата, Лакшми деви. Истото важи и за полубожицата на интелигенцијата и уметноста, Сарасвати деви, која е делумна манифестација на Шри Лакшми деви. Сарасвати деви е придружничка на полубогот Брама, креаторот на световите.

Во сликата на описот на божјите инкарнации на Ваишнавизмот, забележлива е една појава која излегува надвор од општо прифатената предрасуда дека Бог е од машки пол. Не само што граматиката во јазиците нема специјален „род“ за именување на поимот „Бог“, туку и губењето на рамнотежата на силите помеѓу машкиот и женскиот род и евидентната преминација на машкиот род со светот и животот во него придонела за полесно и премолчено автоматско прифаќање на идејата дека Бог е од машки род „и со тоа сè е кажано“. Со напорите на Шри Чејтања за обновувањето на Ваишнавизмот, овој системски пропуст во свеста на луѓето бил доведен до точка на себесочување и потреба за сериозна корекција.

Носител на една од четирите сампрадаи - ученички наследства во Ваишнавизмот е сопругата на Шри Вишну Нарајан, Шри Лакшми деви. Уважувањето кое Шри Вишну ѝ го укажува на Шри Лакшми се отсликува

во фактот дека во сите гранки на хиндуизмот и секако во Ваишнавизмот, општо е прифатено споменувањето на божествениот пар Лакшми и Нарајан како Шри Шри Лакшми Нарајан. Притоа, придавката „Шри“ која истовремено означува изобилство, духовен сјај и моќ се удвојува на самиот почеток на нивното именување, па се почнува со „Шри Шри ... “. Тоа се прави со цел да се нагласи нивната неразделност. Причината зошто имињата не им се двојат со јазичен симбол (цртичка или слично) е истата: ниеден од нив на ниедно ниво на манифестација не може да постои ако истовремено не постои и другиот. Воспоставена практика во Хиндуизмот е имињата на божествените парови да се пишуваат следствено и без јазично разделување. Друг показател на важноста на женскиот дел на личноста во божјиот пар е изговарањето на придавката „Хара“ пред имињата на Рама и Кришна. „Хара“ е синоним за внатрешната енергија на Шри Вишну персонализирана во неговата вечна придружничка Шри Лакшми деви. Истото важи и за релацијата помеѓу Рада и Кришна, односно „Хара“ е синоним за внатрешната енергија на Шри Кришна персонализирана во неговата вечна придружничка Шри Рада, а истото важи и за релацијата помеѓу Сита деви и Рамачандра. Самиот Чејтања е спој на одликите на две божји личности: Рада и Кришна.

3. РАЗВОЈОТ И ВАЖНОСТА НА УЧЕЊЕТО НА ШРИ ЧЕЈТАЊА МАХАПРАБУ

3.1 Одминувањето на Кали југа и почетокот на духовниот развој

Различните хиндуистички списи, зависно од тоа кој правец го следат, препорачуваат различни методи за лично самоодржување во духовна крепост во *Кали југа* и спасение од повторно материјално раѓање. За едни тоа е медитацијата, за други јогата, за трети вредна работа во својата професија и посветување на Бог, за четврти решението е во стекнувањето знаење, но на крајот заклучокот сепак води кон тоа дека пеењето (и изговарањето во вид на молитва) на светите имиња на Кришна е најдобро. Изјавата на Чејтања пренесена преку делото на Кришнадас Кавираџ Госвами, *Чејтања Чаријамриша*, дава претстава за улогата на Чејтања во ширењето на свесноста за Кришна во светот: „Лично ќе ја воведам религијата за ова време – нама санкиртана – збирно пеење на светото име. Ќе го наведам светот да танцува во занес

спознавајќи ги четирите привлечности на преданото служење со љубов.“⁵⁸

Познато е и беше неколку пати споменато дека човечките карактеристики на луѓето, душевно и телесно во *Кали јуџа* се склони да еродираат. Во напнатата и хаотична атмосфера на овој период на *Кали јуџа*, кој веќе е ублажен благодарение на присуството на бактите на Шри Вишну/Кришна/Рамачандра, создава некарактеристична атмосфера на свежина која предизвикува радост од пријатното изненадување, слично на неочекувана појава на изгубена скапоцена среќа.

Со оглед на истовремената милост и лесна достапност на светите имиња на Шри Хари, Шри Чејтања со право очекувал дека божјите слави ќе се рашират по цел свет. Тој на своите следбеници им оставил завет да го рашират санкиртан движењето – пеењето на светите имиња на Кришна и Рама, во секој град и село.

Од моментот на завршувањето на претходната *Двајара јуџа*, без било каков прекин и независно од преодот на *Двајара јуџа* во *Кали јуџа*, на земјата сепак се одржале и сèуште постојат и се обожуваат божества на инкарнациите на Шри Вишну. Така, низ Индија сèуште постојат храмови изградени по принципите на васту шастра (ведска архитектура заснована на астрономија и астрологија), а познато е и дека нема прекин во постоењето и присуството на Ваишнавите, бакти на Шри Вишну. Тоа што непосредно пред појавата на Шри Чејтања ситуацијата во Индија била многу влошена поради надворешните освојувачи кои донеле своја религија е историски момент кој барал моќна божествена интервенција, и како и секогаш кога бактите и полубоговите веќе немаат сили за сами да се справат со натрапниците и демоните, доаѓа Вишну аватар и работите ги доведува во ред и дури и во подобра состојба отколку што биле претходно.

Ведската астрономија зборува за тековно менување на положбите на небесните тела на утврдени патеки и позиционирање на планетата Земја наспрема созвездијата и повремено укажува на активирања на очекуван напредок на духот и човечката свест. Но она што е извонредно важно да

⁵⁸ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Adi-lila (Prvi deo – poglavlja 1 – 5). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1990, str. 150.

се има предвид е дека не се работи за никакви чуда или магични промени, туку токму нешто што реално засега во „тегот“ на карма јогата, барајќи лична жртва од секого, што всушност и не е секогаш најпријатно и забавно. Најголемата свест доаѓа од најголемата болка. Оној кој може најмногу да издржи разни промени кои од него бараат натпросечна самодисциплина, толерантност и поднесување страдање, а потоа продолжување понатаму, тој најмногу напредува. Прескокнувањето стадиуми на духовен развој е само одложен неминовен пад. Неминовно е јогичкото самоинтегрирање во знаењето и во делата. Бакти девоцијата е показател на апсолвираност на знаењето и делата, но само ако е искрена и чиста. Како и многупати порано и сега во разни религиозни организации, но и во модерните обиди за практикување и јавно презентирање Ваишнавизам се наоѓаат и извесен број на недостојни аспиранти кои успеваат да продрат дури и во најтесните кругови на Ваишнавските заедници, поради што создаваат слика на стихијност и неред, што е сосем согласно со *Кали јуџа* реалноста во која и во круговите на најчистите, понекогаш се случува на најдоминантни позиции да се самопостават неквалификувани личности, кои потоа создаваат сериозни проблеми на искрените посветеници. Како дополнителни последици, тие создаваат круг на луѓе слични на нив, кои и по нив продолжуваат да одржуваат типично материјалистички менталитет со ограничени духовни видици, водејќи ги таквите групи и сите врз кои тие имаат влијание во духовна регресија. Од целиот овој збир на негативни појави се руши угледот и на Ваишнавизмот. И самиот Шрила Прабупад претпочитал да не се претерува со градење храмови туку секогаш, првата задача да биде публикувањето на сатвичната Шримад Багаватам пурана, Божествената песна „Багавад гита“ и другите придружни книги, како еповите *Махабараџа* и *Рамајана* итн. Воедно ја нагласувал, а тоа го правеле и сите сериозни ваишнавски учители, личната духовна пракса како столб на сè друго. Личната религиозна пракса, кога се практикува искрено и од срце, независно дали е од хиндуизмот, будизмот, јудаизмот, христијанството или исламот, на човекот му носи благодети, а душата му ја возвишува кон духовниот свет. Со промената на секоја *Чаџур јуџа* историјата се повторува, а во неа и различните филозофско–религиозни

концепции. Со полно разбирање за секоја од тие филозофско–религиозни концепции, може слободно да се каже дека во големата слика на каузалната манифестација на видливата креација, таквите концепти циклично се појавуваат во својство на фрагмент на вистината.

Согласно моделот на менталната матрица на извесен дел од човечката популација, секоја од тие филозофско–религиозни концепции има свои следбеници. Како последица на менталитетот на индивидуите, секоја од религиите има кармички предиспозиционирани следбеници соодветни за вклопување во рамките на конкретната религија, нејзините концепции и цели. Ваишнавизмот е предодреден за родени Ваишнави, макар и да не биле тоа официјално (кастински брамани-Ваишнави) од почеток на животот. Во познатото блиско, но и не толу блиско минато, забележан е извонредно голем број на изјаловени обиди за преамбициозно брзо трансформирање на некомпатабилни индивидуи од еден во друг ментален концепт, од една во друга варна и ашрама, независно од нивната неспособност за таква промена. Од таа причина, меѓу Ваишнавите со векови (па и сега) се провлекуваат индивидуи со типично неперсонален менталитет. Ова е неизбежно да се спомене, со оглед на тоа што претставува извор на погрешно толкување на ведите, пураните и упанишадите. Ваквото несоодветно толкување на ведските списи потоа негативно влијание меѓу бактите и пошироката јавност, што потоа лошо се одразува на начинот на водење на личниот живот на Ваишнавите. Едно од таквите толкувања е и толкувањето на значењето, смислата и вредноста на појавата наречена санкиртан – заедничко пеење на светите имиња на Шри Вишну и неговите инкарнации.

Пеењето на светите имиња е препорачано од Шри Чејтања, но во свеста на практикантите на санкиртан движењето и кај луѓето воопшто, по навика и без сериозен аналитички пристап, често се мешаат суштествените со инфериорните моменти, поради што нашироко е добиена перцепцијата дека јавното танцување и пеење маха мантра и носењето традиционална индијска облека е доволна потврда дека за таа индивидуа, не смее ни да се помисли дека не е бакта. Овој проблем не го заобиколил ни еден дел од светот, токму поради брзата експанзија во западните земји каде мнозинството од луѓето имаат вековна традиција

на материјалистички-ориентирана свест (во смисла на стремење кон материјални добра), недостаток на знаење на древните ведски списи и честопати дури и атеизам. Ваквите нуспојави и за Прабупад биле мачна цена за реализација на масовното ширење на бакти јога движењето која тој свесно ја плаќал до последниот момент. **Критикувањето на бактите на Кришна се смета за Ваишнава апарата, односно навреда на личноста на Кришна. ДАЛИ ОВАА НЕ Е ДОГМА?** Искрените Ваишнави го следат примерот на Чејтања и неговите придружници кои биле чувствителни и културни личности и претставуваат инспирација и за денешните посветеници на Шри Вишну, кои на луѓето им делат прасадам, и овозможуваат преводи на свети списи исто како и првите следбеници на Чејтања, кои по инструкциите на Шри Чејтања на луѓето им давале милостина во изобилство во вид на храна и други потребни нешта. Манифестирањето на „златното доба“ почнува преку секоја индивидуа која искрено работи на себе унапредување во повредна личност. Семето од кое се очекува родот е пред сè индивидуалното практикување на духовната садана преку стекнување ведско знаење и придржување на четирите регулативни принципи, притоа воздржувајќи се од неконтролирано и излишно препуштање на непотребни материјални уживања. Духовната садана е стожерот на духовното напредување, а четирите регулативни принципи на Ваишнавите се основата на таа садана.

Четирите регулативни принципи на годија ваишнавите се: нејадење месо, неопивање, непрепуштање на вонбрачни активности и отфрлање на секаков облик на спекулативност на умот. Од благодетите на саданата произлегува и санкиртан пеењето како начин за дружење на посветениците и еден од начините за ширење на свесноста за Кришна. Заблуда е да се каже дека санкиртан пеењето е доволно без личната садана. Резултатите на таквите површни сфаќања се оние индивидуи на кои им недостасува духовен увид, и кои и во духовните организации се борат мотивирани од световни амбиции наместо за личен духовен напредок и помагање на другите во постигнување на таа цел, за што впрочем и воопшто постојат духовните заедници. И покрај извонредната важност на поуката и практиката која со нас ја споделил Шри Чејтања, не

смееме да забораваме дека тој е следбеник на претходните негови инкарнации кои со своето значење придонеле кон градењето на системот на ваишнавските вредности, а некои од нив и самите во своето опкружение имале практика на славење на Шри Вишну и неговите инкарнации преку пеење на Неговите свети имиња во секоја од четирите југи. Пеењето на светите имиња на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан не е ексклузивитет на модерното време во *Кали јуџа*, туку е најлесниот начин за спасување на паднати души, поради што и е толку нагласено пред другите облици на посветено служење кои се потешки и потешко издржливи за повеќето луѓе.

Со оглед дека неопходноста без која е незамисливо практикувањето свесност во трансценденцијата е да се биде во гуната на доброто, јасно е дека тоа е неизводливо без големи промени во микро сликата на индивидуалните души, од кои понатаму, кон надвор се манифестира сета социјална реалност. Присуството на добар човек во една средина ја облагородува, смирува и ѝ дава нова енергија која создава чувство на олеснување од тегобноста на материјалната егзистенција. Бактите на Шри Вишну се лесно и пријатно друштво кое не создава чувство на оптовареност со световни проблеми, туку напротив, нуди друга димензија на свесност, која е над тродимензионалниот свет на трите гуни на материјалната природа. Мора да се нагласи дека тенденцијата на декадентната човечка свест во изразот „златно доба“ да бара надворешен сервис аранжман за решавање на сите свои проблеми е суштинскиот придвижувач на површните (и пасивни, без личен напор) очекувања на јавната свест, иритирани од сеопфатната ерозија на човештвото. Нема изгледи за безусловно добивање рај на земјата на подарок. Изборот на личната волја за правење промена во сопствениот живот, за трансформација на сопствените енергии е тоа што е клучно и нужно за да се има осет за перцепција на повисоките фреквенции на светите имиња на Шри Рама и Шри Кришна.

Иако првично практиката е да се наметне еден систем на духовно наведувачки активности кои дејствуваат на тој начин да создаваат чувство на навика, тоа не е крајната цел на духовната практика. Се работи за развивање на повисок вкус за нешто почисто. За оние луѓе кои

јадат месо, пијат алкохол и имаат генерално лоши животни и прехранбени навика, се претпоставува дека имаат и понизок степен на општ сензибилитет. Нивните капацитети за разграничување на посутилите од грубите облици на сетилната импресија се послаби. Оттаму и честите погрешни перцепции кога се работи за личности со духовно натпросечни капацитети. Појавата на манифестирање на несоодветно однесување, депласирање на нивната вредност, потценување, па дури и навредување, е нешто што го имало и сèуште го има. Духовните луѓе по својата природа се брамани, а меѓу сите брамани, бактите на севишната божествена личност Шри Кришна се најдвоени од трите гуни. Браманите се малцинство во *Кали јуѓа*, и токму поради тоа, нужно е за бидат најзаштитени. Тие се носителите на промените. Постоечката состојба е таква што глобалниот менталитет е навикнат на географско–територијалните селектирања и класифицирања на облиците на свест оформени врз основа на релативно краткотрајно практикуваните религиозни системи кои денес преовладуваат во светот. Лесно е препознатлива преовладувачката инертност во свеста на луѓето која бавно се разбива, иако веќе со децении на неколку универзитети во светот се манифестира и практикува интерес за источните филозофии не само во најелитните европски универзитети како што е Хајделберг во Германија или Оксфорд во Британија, туку и во останатите универзитети низ Европа, Америка и други делови од светот, каде со помош на изучувањето на санскрит, ведска книжевност и филозофија, се помага во регенерацијата на изворното знаење на човештвото.

Практикувањето на изучување на санскрит кое сè повеќе привлекува интерес пред сè на европските и американските државни универзитети, ги отвора вратите на вистината за целиот свет. Согласно зборовите на Прахалад Махараџ (посветеник на аватарот на Вишну во облик на полу-човек, полу-лав, Шри Нрисимхадев), дадени во седмото пеење на Шримад Багаватам пураната: „ Оној кој е доволно интелигентен треба да го искористи човечкиот облик ... од ... детството ... Човечко тело ретко се достигнува и иако е ... привремено, важно е, бидејќи во човечки живот

живото суштество може посветено да служи.⁵⁹ Оваа изјава на Прахалад Махараџ ја потенцира важноста на духовното образование и потребата од сериозен и организиран пристап за негово доближување до учениците и студентите за доброто на човештвото, што воедно претставува и единствен начин за конечно излегување од стегите на мрачната епоха (*Кали јуџа*) на занемареното изворно знаење на Санатана дармата. Самиот Шри Чејтања ја потврдил важноста на посветеното служење за духовниот напредок на човекот свесен за својот приоритетен животен интерес за враќање кон изворот во негова вечна служба: „Со таквото регулирано предано служење ... може да се отиде во Ваикунта и да се достигнат четири видови ослободување.“⁶⁰ Затоа е важно да се продолжи со освежувањето и враќањето на знаењето на Санатана дармата преку независното и неутрално преведување на ведите, пураните и упанишадите од универзитетски професори кои немаат друг интерес освен научната афирмација на знаењето што е најдоброто нешто што може да му се случи на општеството. Тоа воедно е и начин на враќање на довербата во текстовите на ведските списи преведувани и коментирани од приврзаници на различни хинду ограноци. Особено кај имперсоналистичките правци постои тенденција за извртување на поентите на напишаното, додека пак кај Ваишнавските преведувачи и коментатори, за жал понекогаш е неизбежна појавата на внесување лични недоизградени или дури и штетни лични ставови. При правење споредби на неколку различни преводи на една иста пурана, ваквите појави се лесно забележливи, што нанесува штета на сите искрени следбеници и изучувачи на ведската филозофија.

Податокот дека покрај Индија и Европа, и Америка веќе има децениска традиција на универзитетско изучување на источните филозофии и религии меѓу кои е и Ваишнавизмот, внесува светлина на надеж дека вредностите на познавањето на санскритот и учењето на Санатана дармата веќе не се непознати за поголемиот дел од светот.

⁵⁹ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam]*. (Sedmo pevanje „Nauka o Bogu“ prvi deo – poglavlja 1 – 8). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1990, str. 180.

⁶⁰ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Adi-lila (Prvi deo – poglavlja 1 – 5). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1990, str. 148.

Ваквите состојби даваат надеж дека она што е основно и изворно знаење кое за жал во самракот на духовната ерозија систематски се губело во минатите три илјади години, полека ќе почне да се враќа на своето место. Знаењето е доблесет, но не во облик на обични технички информации и податоци, како што во денешно време често погрешно се подразбира.

Веда знаењето (санскритскиот збор *Veda* во превод значи *знаење*) подразбира многу повеќе од обична информација. Тоа е длабок увид во духовното. Тоа знаење претставува над-каузален трансцендентен систем на повеќеслојно разбирање на нешта кои на неупатен би му изгледале неповрзливи и нејасни. Самиот Шри Чејтања интензивно работел на привлекување и ангажирање на најучените брамани. Токму нив им ги задал задачите да преведуваат ведски списи и да пишуваат за славите на севишната божествена личност Шри Кришна. Оваа задача не само што не се изгубила во времето, туку преку работата на Панча татва, шесторицата госвами и нивните следбеници, се пренесува на наредните генерации учени Ваишнави, сега веќе и надвор од Индија, а некои од тие дела се и предмет на обработка во оваа тема. За да се заокружи целокупната слика на спојот на знаењето со прасадамот и санкиртан пеењето, повторно треба да се истакне дека тие активности не претендираат да бидат привилегирано фаворизирани. Тие се делови на компактен систем од взаемно зависни и меѓусебно надополнувачки елементи. Особено не треба да се мисли дека Шри Чејтања депласирал некое од значењата на овие различни активности, како што се читањето ведски списи или прифаќањето прасадам, давајќи му приоритет само на пеењето на маха мантрата како безусловна, независна и самодоволна активност која е комплетно решение само по себе.

Покрај книгите, прасадамот и пеењето (со својство и функција на молитва) и најблиските придружници на Шри Чејтања практикувале ведски процедури на одржување редовна дневна хигиена, обожување на домашното ваишнавско божество заедно со членовите на потесното семејство, поучување на сопствените деца на „приказните“ за хероите од пураните и нивните возвишени етички и духовни подвизи, дружење со пријателите за заедничко слушање на историјата на креацијата и

појавата на аватарите на севишната божествена личност и нивните забави во различни временски циклуси на постоење и секако, на крајот од дружењето и пеење на ваишнавски песни напишани од ваишнавските брамени. Детерминирањето на личната волја и свест целокупниот личен живот да се насочи, и на сите нивоа на своето функционирање да дејствува во насока на служење на севишната божествена личност е императив кој ги опфаќа сите видови на духовни практики. Приоритетното право да се практикува еден облик на ваишнавска пракса како исклучива форма која е општодоволна и ги покрива сите сфери на човечките потреби за поткрепа во духовниот раст е заблуда. Ваквата констатација нема намера да ја намали вредноста на пеењето на маха мантрата и практикувањето санкиртан, туку токму да ја засили комплетната духовна практика на бактите, со што и мантрањето и пеењето ваишнавски песни добива сила на ефективност.

Погрешна слика е дека појавата и пораката на Шри Чејтања Махапрабу се ограничени само на улично санкиртан пеење маха мантра. Треба да се знае дека уличното санкиртан пеење маха мантра е „само“ нај експонираниот социјален дел од активностите на санкиртан движењето. Слично на Прабупад, и Шри Чејтања потенцирал дека пишувањето книги во свесноста за Кришна има предност пред другите општествено влијателни начини на ширење на свесноста за Кришна. Пониско свесните луѓе кои јадат месо и немаат развиен вкус за почиста храна, се привлекуваат со прасадам, но интелектуалците и бактите се луѓе кои имаат појаки духовни капацитети и не им е доволна само прочистена храна за телото, туку имаат потреба и од книжевност која ќе ги задоволи и нивните повисоки вкусови за вредно знаење од сите области на човековото живеење облагородено со духовни квалитети.

3.2 Ученичкото наследство на Шри Чејтања Махапрабу и четирите Ваишнавски сампрадаи

Ваишнавизмот е поделен на четири сампрадаи – ученички наследства, кои имаат традиција на постоење која трае со илјадници години, а имаат изворно заедничко потекло од Шри Кришна. Една од нив припаѓа на учењето на Шри Чејтања Махапрабу. Овие ученички наследства буквално значат наследено учење, односно знаење кое е добиено во наследство, проследено низ многу генерации учители, а со потекло од Шри Кришна. Записот на Џорџ Фрејзер: „ ... Кришна е најпопуларното божество на хиндуизмот и најважниот аватар (инкарнација,

отелотворување) на Вишну ...“⁶¹ и понатаму се потврдува со растечкиот углед на Ваишнавизмот меѓу следбениците на други, учења во рамките на Индија, додека надвор од Индија, во светски рамки, поради непоколебливата посветена служба со љубов која бактите ја извршуваат за Бог Шри Вишну, Ваишнавизмот сè повеќе станува синоним за препознавање на општиот поим *хиндуизам*.

Сите четири Ваишнавски сампрадаи имаат свој божествен иницијатор, па така ученичкото наследство во кое се појавил Шри Чејтања Махапрабу, за свој прв предок го има полубогот создател на универзумот и негов врвен полубог Брама. Главен претставник, ачарја (посветеник или делумна божествена експанзија, ополномоштен да го шири ведското знаење) и истакнат верски учител и духовен водач на оваа сампрадаја е Мадвачарја, кој се претставил како инкарнација на полубогот на ветерот Вају дев. Друго ученичко наследство меѓу четирите Ваишнавски сампрадаи е она кое потекнува од Шри Лакшми деви, вечната придружничка на Шри Вишну Нарајан. Во оваа сампрадаја, главен претставник и ачарја е Рамануџа. Третата, Рудра сампрадаја, потекнува од полубогот Шива, а главен ачарја во ова ученичко наследство е Вишнусвами. Четвртата е Кумара сампрадаја, која потекнува од полубоговите во облик на мали деца познати како четворицата Кумари во чија сампрадаја, главен ачарја е Нимбарка.

Овие сампрадаи истовремено претставуваат и главни школи на кои се заснова Ваишнавизмот и иако се појавуваат како паралелни концепти на учења, што вообичаено наведува на постоење разлики и спротивставености кои меѓусебно се побиваат, во овој случај е токму спротивното. Ваквата појава, каде за извори на учењето се појавуваат токму овие личности: Брама, Шри Лакшми, Шива дев и Кумарите укажува на взаемната поврзаност. Изворот на постоење на Брама дев и негово засолниште е Шри Вишну именуван како Нарајан (оној чие престојувалиште е на вода), кој заедно со Лакшми деви престојува на каузалниот океан кој се наоѓа на дното на универзумот. Лакшми деви како најблиска придружничка на Шри Вишну и самата дејствува во

⁶¹ D. D. Frejzer, *Zlatna grana proučavanje magije i religije*. Ivani{evi}, Beograd, 2003, str. 111.

својство на негов следбеник и подучувач на ведското знаење, додека Кумарите се бакти на Шри Вишну, а Шива е негова делумна експанзија.

Во Сампрадајата на Брама дев, Мадва ачарја подучувал на двојство со разлики. Според филозофијата на Мадва ачарја, постои значајна разлика помеѓу Бог, кој е целосно самобивствен, комплетно независен, индивидуалната душа, материјалната енергија, времето кое постои само во материјалниот свет, гуните на материјалната природа, кармата–(последниците од минати дела), сите тие манифестации се зависни и условени во своето постоење и дејствување. Разликите меѓу Бог и ваквите зависни реалности/манифестации се класифицирани во пет категории: меѓу Бог и индивидуалната душа, меѓу Бог и природата, индивидуалната душа наспроти друга индивидуалната душа, индивидуалната душа и природата, природата и објектите во неа. Душите се поделени во три категории, зависно од гуната на материјалната природа на која ѝ се наклонети. Чисти души се оние кои главно се во Сатва гуна и таквите души се насочени кон мукти или мокша–возвишувачко ослободување од материјалното постоење. Душите кои главно се исполнети со страст се во Раџас гуната и тие поради таквата своја природа се осудени да останат да живеат во самсар – кругот на бесконечно раѓање и умирање во материјалниот свет, но сепак со можност за духовно напредување. Според ова учење, оние души кои се доминантно во Тамас гуната, се безнадежно осудени на престој на пеколни планети.

Шри Чејтања, исто како и Мадвачарја претходно, се спротивставил на имперсоналистичката филозофија на Шанкара според која атман (индивидуалната душа) и браман (највисоката метафизичка реалност) се едно, и го воспоставил принципот на *achintya – bhedabheda - tattva* (ачинтја – бедабеда – татва), незамислива едност и разлика во која Бог истовремено е едно и различно од својата креација. Ова толкување се пренесува и на односот меѓу Бог и душата и означува дека и индивидуалната душа и Бог несфатливо и истовремено се едно и различно.

Во Шри сампрадајата на Лакшми деви се застапува единство со разните видови на манифестации на Бог и неговите енергии. Според ова учење, индивидуалната душа и материјалната природа зависат од Бог и

неговото влијание како нивна единствена реалност. Во ова учење, Рамануџа ачарја појаснува дека индивидуалната душа, зависно од состојбата во која се наоѓа, може да биде условена или ослободена. Кога вечното и природно знаење кое изворно го поседува душата е прекриено со состојба на душата во која превладува рамнодушност кон сопствената добродетел, кога иако душата сетилно перцепира што е добро за неа, но е обвинена во рамнодушност и безволно го отпушта од себе своето добро и запаѓа во самозабрав и пропаѓање на разни нивоа, тогаш станува прекриена со незнаење, исто како што нејзиното тело е прекриено со нечистотија. Незнаењето и нечистотијата се одбивни за Шри Лакшми деви и Шри Вишну и само ослободената душа која сјае во знаење престојува во надматеријалното престојувалиште на божествениот пар Шри Шри Лакшми Нарајан на Ваикунта лока (планета) осветлена од милиони скапоцени камења на мудроста: „Жителите на Ваикунта лока патуваат во своите летала направени од лапис лазули, смарагди и злато ... куќите се направени од мермер ... тлото на Ваикунта планетите е направено од камења на мудроста.“⁶² Во петтото поглавје на Шри Брама Самхита е даден опис на Голока Вриндаван, престојувалиштето на Шримати Радарани и Шри Хари Кришна, кое изобилува со духовни карактеристики слични на оние на Ваикунта планетите, но во дух на целосна обземеност со према, чиста љубов кон Кришна, поради што акцентот е на природниот амбиент на шумата и цветните полиња на Вриндаван кои на дискретен начин ги манифестираат своите необични одлики: „ ... таму секое дрво е ... дрво на желбите, тлото е волшебен камен ... Тоа подрачје по име Голока познато е само на неколкумина самоспознаени души на овој свет.“⁶³

Според учењето на оваа сампрадаја, материјалниот свет е привремен, но сепак вечен и реален. Привремен е бидејќи е материјален, и оттаму и создаден во еден издвоен момент во времето, за разлика од трансцендентниот, кој е вечен, несоздаден и неподложен на привремени

⁶² A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam. (Tre]e pevanje „Status Quo“ drugi deo – poglavlja 12 – 22)*. Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1991, str. 102, 103.

⁶³ Srila Jiva Gosvami, *Sri Brahma – samhita peto poglavlje s tumačenjima Srila Jive Gosvamija*. Neis [ehi], Sarajevo, 2004, str. 148.

трансформации на распаѓање, уништување и повторно создавање, како што е случај со материјалниот свет на крајот на секоја калпа, односно еон, кога трите гуни на материјалната природа доаѓаат во совршена рамнотежа, при што материјалната појава престанува да постои. Разликата во тоа дали душата заслужува да замине на Ваикунта лока или мора да остане во материјалниот свет, според Рамануџа ачарја, се состои во тоа дали таа душа е целосно предадена на посветеност и љубов кон Шри Вишну. Филозофијата на ова учење се заснова на доказ преку директна перцепција преку сетилата, преку логичкиот метод на дедукција и преку доказ напишан во светите списи, но и предание од овластен и ополномоштен учител во самото ученичко наследство: „Мојот духовен учител делуваше на тој начин“, одговори Рамануџачарја „ ... за да покаже како вистинскиот ученик треба да се однесува пред својот духовен учител.“⁶⁴ Според учењата од оваа сампрадаја, Бог се манифестира на пет различни начина, односно во пет различни видови на форми и тоа во својата изворна, трансцендентна форма наречена *Para* (Пара), божествени појави кои потекнуваат, односно се манифестираат низ материјалната реалност (личности родени во световни семејства); форма именувана како *Vyuha* (Вјуха); аватари - лични манифестации на Шри Вишну во форма со назив *Vibhava* (Вибава); добро познатата форма на храмски божества именувана како *Archa* (Арча); и петтата и најраспространета форма во која се манифестира Севишната божествена личност, Шри Вишну, онаа која престојува во срцата на сите живи суштества како (параматма), наддуша, како и во секој атом на целокупната креација, на тој начин овозможувајќи ѝ да постои. Називот на формата на оваа божествена манифестација е *Antaryami* (Антарјами).

Рудра сампрадајата е онаа која потекнува од Шива. Рудра е едно од имињата на полубогот Шива, а знаењето кое тој го пренесува во оваа сампрадаја, го прифатил од Шри Вишну и Шри Кришна. Во оваа сампрадаја се поучува на чиста недудалност, односно монизам, според што постои само еден (Бог), додека сите други се само вештачка, виртуелна манифестација на Него самиот. Во оваа сампрадаја, Шри

⁶⁴ Naimisaranya Dasa, *The life of Ramanujacarya*. Vaisnava Educational Alternative (VEDA), Jarna, 1989, p. 7 -11, 178.

Вишну, Шри Кришна и нивните аватари се обожувани божества. Вишнусвами ачарја посебно го истакнува Шри Нрисимхадев како врховен Бог, додека подоцна појавениот ачарја во оваа сампрадаја, Валаба Бата,⁶⁵ претпочитал обожување на Бала Кришна - Шри Кришна во Неговиот облик на мало детенце од Вриндаван. Ова било сè додека не го сретнал Шри Чејтања Махапрабу и неговата придружба, од каде продолжил во расположението на мадурја раса, расата на гопиите, која ја прифатил и самиот Шри Кришна, прифаќајќи ја расата на својата прва бактини, Шримати Радарани: „Кога ја видел занесната љубов на Бог, Валаба Батачарја бил изненаден. Гледајќи ја Неговата лична убавина и влијание и Неговото знаење за суштината на посветеното служење, бил восхитен.“⁶⁶

Кумара сампрадајата со својот систем на знаења, поучува на дуалистички недуализам кој претставува истовремено единство и двојство. Ова се однесува на тоа дека луѓето се истовремено различни и исти со Бог. Тие се различни бидејќи се бесконечно мал фрагмент на Бог, но се исти со него бидејќи, иако се бесконечно мал дел, сепак се дел од него. Нимбарка ачарја од Кумара сампрадајата, Бог, односно највисокиот Браман, го идентификува со божествениот пар Шри Шри Рада Кришна. Тој се сметал за ученик на Нарада муни, патувачки санјаси и бакта кој постојано го пее светото име „Нарајан“. И ова учење покажува две можни состојби на душата: состојба на материјална условеност и состојба на ослободеност на душата од материјалните врзаности. Напредувањето во духовниот развој, според Нимбарка ачарја, условената душа го постигнува со примена на садана на бакти, односно со посветено служење со љубов кон Шри Вишну. Ваквото посветено служење со љубов вклучува изградено знаење за ослободување од кармичките последици и соодветно делување на ниво на карма⁶⁷. Првиот стадиум во ваквата

⁶⁵ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 390 – 391.

⁶⁶ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). str. 398.

⁶⁷ Зборот карма се однесува на збир од последици кои настанале како производ на минати активности на ментален, емоционален и физички план на дејствување на една личност. Таквите последици имаат ефект на бумеранг на тој начин што последиците од направеното се добиваат како резултат за самиот себеси.

постапка на ослободување на душата првенствено е подложен на кармички активности исполнети со ритуални процеси, и во целина, ова е процес кој е тежок, а често и најдолготраен. Вториот стадиум е гјана-негување на знаење. Самото негово иницирање ја забрзува постапката на самоослободување на душата и предизвикува забрзан духовен напредок. Третиот стадиум подразбира дјана, способност за спојување со објектот на кој се насочува концентрацијата и претставува неинвазивен метод на интроспекција, познат како медитација. Четвртиот стадиум е предавање на волјата на Бог, а петтиот е целосна посветеност на спроведување на инструкциите на духовниот учител.

3.3 Улогата и значењето на прасадамот - храна понудена на Бог

Храната понудена на Бог, во хиндуизмот наречена „прасадам“, не е комплетно непозната појава за западниот свет. И во примордијалните домородни племиња на Америка и Африка, а и во јудаизмот, христијанството и исламот, особено на верските празници, особено во минатото се практикувало подготвената храна да се понуди на Бог, пред да се подели на луѓето. Овие обичаи се поволен момент да се искаже взаемната благодарност, од човекот кон Бог, но и од Бог кон човекот за споделувањето на даровите: „ ... кога луѓето го среќаваат своето божество

тие се радосни заедно.⁶⁸ Религиите и религиозните верувања формално се разликуваат, но навиките и обичаите често се повторуваат, во некој, поинаков облик. Така и во рамките на хиндуизмот, под именката „прасадам“ се подразбира храна понудена на Бог, но со оглед дека хиндуизмот (гледано како целина) е политеистички, каде практично секоја гранка има свој сопствен (полу) бог кого го уважува како врховен, и самиот вид на храна е различен, зависно од одликите на материјалната природа кои тој Бог или таа Божица ги има, или е комплетно слободна од нив.

Така, на пример, храната која ја нудат обожувачите на Маха Кали (месо) особено во јужните делови на Индија, по ништо во својот состав (вид на храна) не се разликува од онаа која ја нудат некои од африканските и јужноамериканските племиња. Во некои гранки на хиндуизмот и во будизмот постои таа специфика на милосрдие од поинаков облик, која не се ограничува исклучиво на великодушно делење на храната на сиромашните, туку оди и понатаму (во правец на одрекување од месо како облик на храна, и нудење на луѓето во милостина храна која не содржи месо, со што милосрдие се проширува и на животните), земајќи ја предвид етичката димензија на темата: месо како храна за луѓето или сомилост кон страдањето на животните кои се убиваат за да послужат како храна на луѓето.

Ведската наука опишана како *Ајур веда*, согласно предвидените вмешаности на сите три гуни во човечката популација, се занимава со одржување на здравјето на луѓето со разновидно комбинирање на месо, растителна (житарки, мешунки, корења, зелени лисја, овошје, лековити билки, јатки и семиња) и храна од млечни производи. Притоа, *Ајур ведата* го регулира и начинот на користењето на месото (кај луѓето во незнаење кои не можат да се откажат од јадење месо). Ваквото регулирање на исхраната во *Ајур ведата* соодветствува со, и во основа е мотивирано од идејата да се решат здравствените проблеми кај луѓето. Имајќи предвид дека месото, печурките и алумите (кромид, праз и лук) по својот биохемиски состав се комбинација на гуните (одликите на

⁶⁸ М. Тодоровска, *Дијаболнична ѝ природа на свејшошо*. Филозофски факултет, Скопје, 2016, стр. 114.

материјалната природа) раџас (страст) и тамас (незнаење) и имаат штетни дејства на виталните органи врз кои предизвикуваат функционални растројства – болести, истите тие не се предвидени за најдобрите меѓу луѓето, браманите, кои по својата природа се во гуната сатва (чистота) и над сите други имаат најоптимален метаболички статус кој им овозможува квалитетни капацитети за занимавање со најсуптилните теми на духовниот живот како што се јогата, медитацијата, религијата, астрологијата и филозофијата. Ваквите размислувања околу улогата на храната се дел и од духовните стремежи на јапонската култура, меѓу другото заснована и на здрава исхрана: „ ... во јапонските будистички манастири одамна постои посебен систем на исхрана. Ја нарекуваат, кујна која го подобрува расудувањето`. Таквата исхрана го подобрува здравјето не само на телото туку и на духот и води сметка за нераскинливата врска помеѓу телото и душата.“⁶⁹

Согласно фактот дека со настапувањето на новиот циклус на Кали југа во која мнозинството на луѓето е со свест интензивно контаминирана од нечистотиите на страста и незнаењето, а со цел што е можно подолго да се одржи контрола во автодеструкцијата, *Ајур ведата* е обмислена и наменета за просечните луѓе кои не можат да си ги контролираат сетилата и се склони на силни сетилни уживања (пресолено, прелуто, јаки киселини и маснотии), за кои неретко и самите се свесни дека на брз начин им го уништуваат здравјето во неповрат, а сепак ненаситно ги конзумираат. Конкретно, во кастинскиот систем месото вообичаено е дозволено и нашироко практикувано од вонкастинските чандали (луѓе кои јадат и месо од кучиња), кои немаат никакви вештини ни способности, а ниту знаења ниту доблести, и кои не се сметаат за способни да бидат ориентирани кон која било професија.

Со прогресијата, или подобро кажано регресијата на времето (согласно губењето на неговите квалитети) настанале разни неповолни промени: „Виде како се промени насоката на движење на вечното време и тоа го престаши. Дојде и до нарушување во промената на годишните времиња, а луѓето станаа многу алчни, гневни и итри, прифаќајќи нечесни начини

⁶⁹ К. Ниши, *Лекување на крвниите садови и на крвта*. Мартина, Скопје, 2008, стр. 56.

на заработување за живот.⁷⁰ Со настапувањето на *Кали јуја*, почнало опаѓањето на системот на вредности (чесноста, искреноста, грижата за другите итн.) и зголемувањето на присуството на лошите особини кај луѓето, а месото било прифатено за храна и од останатите сталежи. Тоа довело до губење на квалитетите и одликите на добрина, чистота и светлина на знаењето кај браманите, на квалитетите на праведност и чувство на должност и самопожртвуваност кај кшатриите, на чесноста и работните капацитети кај ваишјите (трговци, занаетчи и сточари), и на почитта и грижата за своите работодавци кај шудрите (физички работници): „Заедницата на трговците треба секогаш да ги следи упатствата на браманите и да се занимава со активности како што се земјоделие, трговија и заштита на крави. Единствена должност на шудрите е да прифатат господар од повисоките општествени сталежи и да му служат.“⁷¹ Само низ намалувањето на стимулансите за внатрешна и надворешна деградација човекот може да се самоодржува и духовно да напредува. Со оглед дека *Кали јуја* е веќе одамна почната, најдобриот момент за самоиницирање на спасение од вечниот круг на раѓање и умирање преку ослободување од врзаностите за сетилно уживање произведено од гуните на материјалната природа во животот на секој човек е „сега“. Тоа „сега“ започнува од моментот на конечното разбирање на загрозеноста на својата положба во овој свет, до непобитната одлука за расчистување со сиот материјален отпад кој ја гуши и деградира душата тегнејќи ја како олово надолу во бездната на материјалната егзистенција во правец на нижите предели на пеколните планети.

Во ваквото размислување се наметнува ставот дека месото не се вклопува во опцијата за прогрес. Изборот да се убие животно за да се ужива во вкусот на неговото месо не содржи во себе ни најмала доза на сомилост. Таквата бесчувствителност не е човечка, туку животинска особина: „ Во *Кали јуја* ... ќе се смали религијата, вистинољубивоста, чистотата, милостивоста, животниот век, телесната сила и помнењето.

⁷⁰ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхајаваштам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 685.

⁷¹ А. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam*. (Sedmo pevanje „Nauka o Bogu“ drugi deo – poglavlja 9 - 15). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1990, str. 115.

Човечкото суштество се разликува од животно поради овие одлики, но тие ќе исчезнат.⁷² Појавата на Шри Чејтања, веродостоен брамана, претставува златна шанса за душите кои во себе имаат доволно љубов кон севишниот Бог. Само оној кој ја почувствувал чистотијата може да разбере како духот се самообновува до соочување и признание дека нема повисока среќа од чувството на љубов кон Бог. Тоа е таа „тајна“ врска меѓу апстиненцијата од јадење месо (вегетаријанизмот) и отворањето на „патот“ (суптилните био-енергетски текови во телото и аурата на човекот) кон духовниот напредок. Оттука, произлегува заклучокот дека во концептот на сомилост кој претставува основа на учењето на Шри Чејтања, прифаќањето на специфична храна (во случајов со полно право) наречена прасадам е не само неодминлив дел, туку основа за сè потоа. Прасадам е храна претходно понудена на Кришна или Вишну. Тоа е должност на секој искрен посветеник: да му ја понуди храната на Бог, да заблагодари и покаже дека признава дека е тоа божји дар, а пред сè да развие личен однос со Бог, прифаќајќи го како постоечка личност со која може да се разговара, да се разменат чувства и да се покаже љубов и грижа со понуда на храна. Незанемарлив дел од денешната популација на земјата се месојадци. Таквата „исхрана“ со себе како последица носи акумулација и таложеење на отрови и туѓи хормони во телесните течности на луѓето и модификацијата на свеста која притоа се јавува како последица на прстимулираните внатрешни органи, хормони, ум, сетила, свест итн. кои стануваат неспособни за духовен развој: „Тешката храна не е ништо друго освен средство за блокирање на енергијата, а тоа не умртвува и не прави тешко подвижни ... Од животинската храна има повеќе отпадоци, отпадни материи, отрови, отколку полза.“⁷³ Безмилосноста на луѓето зема данок по принципот на бумерангот во вид на карма која дејствува по свој зацртан „програм“ според кој токму оние кои така лесно го занемаруваат страдањето на живите форми кои по своите телесни функции се најблиску до луѓето, се најпогодени од недостаток на милост. Како што забележува Фром, да се има чувство на сомилост, значи да се има разбирање, грижа и љубов: „ ... суштината на

⁷² Шри Шримад А.Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Наука о самосјознају*. Бхактиведанта Бук Траст ВВЗ Веда, Суботица, 1994, стр. 203.

⁷³ К. Ниши, *op. cit.*, стр. 70, 71.

љубовта е да се трудиш околу нешто ... да направиш нештото да порасне ... љубовта и трудот се неразделни. Човекот го сака она околу коешто се труди и се труди околу она коешто го сака.“⁷⁴ Недоразбирањата и насилството се последица на недостаток на тоа основно чувство на грижа, сомилост.

Во концептот на сомилост кој претставува основа на учењето на Шри Чејтања, прифаќањето на специфична храна наречена прасадам е неодминлив дел, и основа за сè потоа. Прасадам е храна претходно понудена на Кришна или Вишну. Но не секоја „храна“ е прифатлива за Шри Вишну. Само онаа храна која е чиста, незагадена со темнината на незнаењето, е прифатлива за Шри Вишну/Шри Кришна: „ ... на Бог Кришна се нуди ... зеленчук, цвеќе, овошје, житарки, млеко, итн. На тој начин личноста свесна за Кришна автоматски учи да не прифаќа храна која не е наменета за луѓе или не е храна во доблест.“⁷⁵ Самиот Бог Шри Вишну е олицетворение на гуната *сајвам*. *Сајвам* е највисоката од трите гуни – одлики, атрибути на материјалната природа. Другите две се споменатата *џамас*/темнина, во чие присуство доаѓа до манифестации на неред, пропаѓање и конечно, уништување и е најниска од трите и средната, одликата *раџас*, која е поврзана со страста, динамиката и активноста.

Одликите, односно квалитетите на гуната *сајвам*, се манифестираат во облик на мир, смиреност, добрина, милостивост, вистинољубивост, праведност, доблесност, спокојство, верба итн. Присуството на гуната сатвам во личноста ја прави посветена на исполнување на должностите и привлечена кон знаење. Самиот Бог Вишну е пример за личност посветена на исполнување на должностите, највпечатливо претставено преку неговата инкарнација на совршен монарх/владетел, Шри Рамачандра, кој, иако како владетел имал моќ, не ја злоупотребил и како и сите останати Вишну инкарнации не јадел месо. За инкарнациите на Вишну не е прифатливо отстапување од стандардот на чистота и ред, а тоа неизоставно се однесува и на храната. Месото како избор за човечка

⁷⁴ E. From, *Уметноста на љубовта*. Силсонс, Скопје, 2001, стр. 34.

⁷⁵ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Bhagavad-gita as it is*. Macmillan Publishing Co., New York, 1973, p. 349.

храна е последица на најмрачните длабочини на незнаењето. Неговото „производство“ е резултат на апсолутна игнорантност. Нема ни трага од милост, а страдањето и суровоста се неодвоив дел од тој концепт. И во својата инкарнација како Шри Кришна опишана во Багавад гита, Шри Вишну низ личен пример покажал дека одлично владее со ведското знаење и во поглед на храната. Согласно тоа знаење, Шри Кришна појаснил дека постојат суштествени разлики во типовите на храна категоризирано од позиција на припадност на храната, но и на свеста на поединците на некоја од гуните: „Нема потреба луѓето да јадат животни бидејќи има доволно житарки, зеленчук, овошје и млеко. Според Багвад гита, таквата едноставна храна е во гуната на доблеста. Животинската храна е наменета за луѓето во гуната на незнаењето.“⁷⁶ Храната која се нуди на Шри Вишну е растителна и млечна. Таква храна е прифатлива да се понуди на Бог Вишну. Воедно, тоа е и должност на секој искрен посветеник: да му ја понуди храната на Бог, да заблагодари и да покаже дека признава дека тоа е божји дар, а пред сè да развие личен однос со Бог, прифаќајќи го како постоечка личност со која може да се разговара, да се разменат чувства и да се покаже љубов и грижа со понуда на храна. Во Стариот завет има слични инстанции, на пример: „Зошто ми се многуте ваши жртви – вели Господ. Презаситен сум од сепаленици на овци и од маснотија на згоен добиток; крв од телиња, од јагниња и јариња не сакам.“ (Исаија 1, 11).

Несомнено е дека покрај Сидарта Гаутама Буда во будизмот, и Шри Чејтања во Ваишнавизмот го застапува и засилува традиционалното учење за ахимса (ненасилство), но притоа го осветлува и во една нова димензија: на Бог му ја нуди онаа храна што Бог ја сака, а не што човек скршен од желбата за сетилно уживање во тешки материјални вкусови би ја посакал. А впрочем се поставува и прашањето за тоа како и да се очекува некој да влезе во божјото кралство ако не е квалификуван и не ги споделува божјите вкусови. Еден од начините на кој Шри Чејтања Махапрабу ја ширел милоста е и практикувањето на прифаќањето прасадам – вегетаријанска храна прво понудена на Бог, а потоа

⁷⁶ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Bhagavad-gita as it is*. Macmillan Publishing Co., New York, 1973, p. 347

прифатена. Ваквиот пристап не треба да се сфати како празен ритуал или обид за смилостување на Бог. Причината е многу покомплексна и подлабока. Урамнотежената исхрана која е пропишана низ *Ајур ведаиџа* е систем на практикување на избалансираност во исхраната кој обезбедува соодветна компатибилност на храната за луѓето кои се одликуваат со различни телесни и метаболитички predispozicii. На сличен начин и самиот момент на признание дека таа храна е од Бог, а ние ја примаме како подарок, нè потсетува да не бидеме алчни и ненаситни. По нудењето на храната на Бог, посветеникот станува свесен дека тоа е нешто вредно што не треба да се злоупотребува, туку дека треба да се користи во рамките на реалните потреби и количини за самоодржување.

Важноста на отфрлањето на користењето месо од човечката исхрана лежи и во фактот кој укажува на значителна анатомска разлика меѓу човекот и месојадните животни. Човечката перцепција и разбирање на нештата се дел од неговата повисока свест, која е карактеристична само за човечкиот род. Поради тоа, во светите списи на Санатана Дармата постојано се повторува извонредната важност на човечкиот облик на раѓање како единствена шанса за спасение, токму поради тоа што само човекот поседува доволно суптилни психо–физички predispozicii за нешто сосем надтелесно. Само човекот може да се надрасне себеси и да се воздигне до пределите на духовните светови. Тоа е и нормално и очекувано со оглед дека во степенувањето на видовите по стадиуми на духовна еволуција, меѓу живите суштества на земјава, човекот е на врвот по развојот на свеста. Свеста за значењето и моќта на влијанието на храната во животот на човекот била присутна во повеќе времиња и цивилизации низ историјата на човештвото. Така, уште Хипократ велел дека храната треба да биде најважниот лек. Се смета дека ... Овој систем на исхрана е многу стар, речиси пет илјади години, и го провериле сите човечки култури, а не само народите на Исток.⁷⁷ Луѓето кои јадат месо имаат постојано преактивен дигестивен систем, додека луѓето кои воопшто не јадат месо му даваат шанса на целокупниот метаболизам да си ги побара и користи потребните ресурси за својата функција, со што

⁷⁷ К. Ниши, op. cit., стр. 67.

подобро се одржува здравјето, а со тоа и духовниот напредок. И според ова, и поради претходно наведениот факт дека суровоста што ги придружува снабдувањето со месото и конзумирањето на месото, може да се тврди дека манифестацијата на милосрдие, емпатија и грижа немаат ништо заедничко со јадењето месо, туку претставуваат дијаметрално спротивни дејства, со взаемно противречни последици.

Оттука е јасно дека патот на аскетата и самовоздржувањето на мудреците и јогите е нужност за духовно напредување: „Човекот му угодува на својот апетит сè додека не почне дегенерацијата, како духовната, така и телесната. Телото е носител на духот, а духот е носител на разумот. Разумот е дел од духот со кој се служиме да набљудуваме и разумно да размислуваме.“⁷⁸ Персонализмот на посветениците на Шри Вишну Нарајан во Кали југа предводени од неговата инкарнација Шри чејтања Махапрабу оди и понатаму, па храната која е во гуната Сатва ја користат за развивање на сопствената приврзаност кон Вишну, личноста која е извор и пример за вистината во својот персонален облик на божествениот пар Шри Шри Рамаа деви Сатјанарајан и Духовна сила во својот персонален облик на Шри Баларам. Висините на духовното знаење се како скалила по кои човекот се искачува благодарение на правецот кон кој ја насочува својата животна енергија. Секој чин, дејство, претставува канал за насочување на личната енергија. Насочувањето на свеста кон зеленчук и овошје наместо кон месо, високо протеински печурки, кромид итн. е првата станица на волевиот напор. Кога тој избор на почиста храна ќе помине во навика, го менува карактерот на подобро. Разбирливо е што од позиција на човечка свест е тешко да се сфатат далекусежните последици по духовната деградација, особено на луѓето кои активно и секојдневно се оддаваат на конзумација на храна во гуната тамас (темнина, незнаење). Тоа е како намерно затворање очи на долг период, без оглед на последиците.

Ако во минатите југи спасението од вечниот круг на раѓањето и умирањето се постигнувало со практикување долги медитации или големи жртвени ритуали во кои на боговите им се принесувале купови од

⁷⁸ Н. В. Волкер, *Секојдневните свежи салати го одржуваат вашето здравје*.
Мартина, Скопје, 2012, стр. 37.

злато, скапоцености, богата храна и други изобилства, тоа сега не е можно. Се верува дека атмосферата на менталниот простор на земјата во *Кали јуја* е презагадена со човечките Анарти - ментални комплекси од навреди, грешки, девијации, пропусти и недоследности чиј резултат е опаѓање на безбожноста и неред: „Дхарма, олицетворението на начелата на религијата ... ја сретна Земјата која тагуваше ... Со следниве зборови Дхарма ја запраша ... Да не тагуваш поради мене? Или пак тажиш што сега ќе те искористуваат грешниците месојадци?“⁷⁹ Ниту има останато мирни и недопрени места на земјава на кои јогиите би можеле со години во мир да практикуваат техники за совладување на сопствените енергетски блокади, ниту има такви учени и мудри кралеви кои би можеле успешно да спроведат грандиозен жртвен ритуал за чие спроведување се најпотребни учени ведски брамани кои се вешти во тајни мантри (пеења на мистични слогови) за привикување на полубоговите од рајските планети, кои под вакви севкупно неповолни околности, не доаѓаат. Сеопштата деградација на човечкиот род ја ослабува силата на отпорот кон пониските облици на свест, поради што волјата на луѓето станува сè послаба, отпорот кон лошите појави го снемумва, а наместо тоа, луѓето сè полесно ги прифаќаат и самите стануваат слични на она од што нивните предци се оградувале со одбивност. Важно е да се разбере дека нема време за себеугодување и споро прилагодување. На крајот, сè почнува од почеток, но оние кои не успеале да го достигнат вечниот живот на надматеријалните светови, пак ќе мораат да страдаат од самотија, недоразбирања, живот во незнаење, болести, старост, повторно умирање и уште неброено многу други вообичаени проблеми на добивањето живот во материјален свет.

Од изворот на своите милостиви срца, божествениот пар Шри Шри Лакшми Нарајан наоѓаат начини како да се вклопат во нашава земна реалност, за да не поведат за рака, да не го изгубиме патот. Согласно изнесеното во дуалистичката филозофија на Мадвачарја, Бог е двајца: „Браманот го поседува секој облик на совршенство. Него го изедначуваат со Вишну и велат дека со својата волја го управува светот и сè во светот

⁷⁹ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхајавашам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 791, 793.

како апсолутен господар ... Покрај него е Лакшми, способна да прими различни форми ...⁸⁰ Бог е единство на двајца: Шри Лакшми, божицата на среќата и сите изобилства, и Шри Вишну Нарајан, богот на вистината, редот, одржувањето на светот, правдата и победата на доброто над злото. Во Ваишнавизмот тие само заедно го претставуваат Бог, а не само машкиот дел од парот како што многумина често своеволно си толкуваат. Важноста на женскиот принцип во ова двојство е пресудниот фактор на спасението. Таа е персонализација на милоста, благоста, грижливоста, снабдувањето со сè што е потребно за животот да опстои. Највисокиот облик на манифестација на божествениот пар е во облик на спонтаната двојка Рада и Кришна. Тие се природни, искрени, чувствителни, грижливи и вљубени еден во друг со несмален интензитет низ цела вечност. Нивната взаемна љубов е изворот на постоењето на сите светови. Привлечноста на секој од нив двајца поединечно, ја надминува привлечноста на Купидон, кој е полубог на занесот и вљубеноста од рајските планети и е пример за споредба на човечките чувства, но е надминат во интензитетот на взаемна приврзаност кој постои помеѓу божествените парови Лакшни Нарајан и Рада Кришна. Тешката ситуација која виси во воздухот на ова време, бара интензивен лек за брзо оздравување на човечките души, заболени од ограничувачката принуда на материјалното постоење.

Таква сила има само силната светлина на Шри Кришна со манифестираните одлики на Шри Рада. Таа светлина е Шри Чејтања. Поради ниската, навредлива и омаловажувачка природа на умовите на значителен дел од луѓето, карактеристична за епохата на кавги и лицемерие (*Кали јуџа*), Бог Кришна не дошол на Земјата така отворено и во својот женски облик на олицетворената љубов во ликот на Шримати Радарани како што тоа го направил во претходната, *Двајара Јуџа*, пред близу три илјади години. Овојпат ја заткрил својата блескава милост и низ друг начин, изводлив за ова време, ни покажал што е единственото што ни преостанува ако сакаме да го прекинеме маѓепсаниот круг на вечното раѓање и умирање. Така, Шри Кришна се појавил како Шри Чејтања и согласно името кое го добил, ширел животна светлина кон

⁸⁰ S. Radakri[nan, *Indijska filozofija*. T. 2. Nolit, Beograd, 1965, str. 568.

луѓето за нивно спасение. Луѓето ја забележувале Неговата убавина и извонредната личност, доблесниот карактер и невообичаено посветеничките особини во постојана преокупираност со севишната божествена личност: „Твоите особини се необични и незамисливи за обичното живо суштество. Гледајќи те Тебе, целиот универзум станува обземен со лудилото на занесната љубов кон Кришна. Ако ... луѓето кои јадат месо или припадниците на најниската каста само еднаш Те видат, веднаш го пеат светото име на Кришна ...“⁸¹ Неодминливо е дека некој кој имал вака високи квалитети и аспирации, природно бил наклонет кон храна која ги поддржува таквите квалитети и аспирации, и метаболички и душевно. Ниту е за потценување, ниту за критика, кога милосрдиего се изразува и на други начини во други религиозни правци, но и аспирациите се различни, а и нивото на духовен развој и духовна цел.

Изборот на вегетаријанска храна за прасадам за Бог во Ваишнавизмот и не е насјтрогата опција која за човек би претставувала облик на тешко воздржување, додека пак за божествениот пар Шри Шри Рада Кришна и едноставна храна од свежи овошја и билки е сосем прифатлива и соодветна кога е понудена со љубов и посветеност. Слично на средниот пат кој го одбрал Сидарта Гаутама Буда, така и Ваишнавизмот дозволил практично речиси сè што му е достапно на човекот за исхрана освен месо, јајца, опијатни и здравствено токсични билки. Постои и една друга димензија која храната понудена на Шри Шри Лакшми Нарајан и Шри Шри Рада Кришна ја има. Тоа е аспектот, според кој во чинот на нудење на храната на Бог, посветеникот ја предава на Бог како врховен уживател, а кога потоа ќе ја прифати ја зема како милост и дар, а не како средство за сопствено неконтролирано уживање. Воедно, така се одржува свеста дека човекот не е врховен контролор и уживател, ниту пак крајна цел сама за себе.

За допојаснување, мора да се надополни и дека во круговите на понапредните меѓу браманите во Ваишнавизмот, се прави и построг круг на ограничување во исхраната, карактеристичен за помал број мистици

⁸¹ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 313.

на Ваишнавизмот, но и меѓу други духовно напредни личности. Ваквите ограничувања се засноваат на знаења за биохемиските влијанија на разни прехранбени состојки и нивната корисност, штетност или намена, во разни области на физичкото, душевното и духовното здравје на човекот. Сите овие појави на третирање на прасадамот во Ваишнавизмот се со цел посветеникот полесно да се одвои од материјалните врзаности и да развие приврзаност за божествените парови Шри Шри Лакшми Нарајан и Шри Шри Рада Кришна и со тоа да постигне ослободување од материјалниот свет и да го достигне нивното вечно престојувалиште исполнето со аурата на неисцрпно, себеобновувачко духовно изобилство.

3.4 Влијанието и одликите на Харе Кришна маха мантрата во Чејтања Ваишнавизмот

Во маха мантрата: „Харе Кришна, Харе Кришна, Кришна Кришна, Харе, Харе, Харе Рама, Харе, Рама, Рама, Рама, Харе, Харе.“ која претставува комбинација на светите имиња на двете најпопуларни Вишну инкарнации и аватари, Шри Рама и Шри Кришна, се повторуваат имињата на Кришна и Рама заедно со Хара, која ја претставува нивната внатрешна духовна енергија. Кришна и Рама се олицетворенија на спонтаноста и праведноста. Нивните имиња се оригинални (изворно свети), полни со сјајот на чистата Вистина. Согласно санскритските корени на слоговите од кои се составени, овие имиња претставуваат

енергетски катализатори за мултиплицирање на изворна духовна енергија. Искажани со љубов и приврзаност, овие имиња манифестираат моќ со која чистат од анарти (наталожени заплеткани лажни концепции без било какво значење, акумулирани поради игнорантност), и без оној кој бива прочистен да знае за нивната вредност и милост. Затоа, светото име е највисоката милост која Шри Чејтања ја дава и тоа токму на таков начин на кој лесно може да го постигне потребниот ефект, да развие приврзаност кон Бог Кришна и Бог Рамачандра. Ваквата приврзаност кон божествените личности на Шри Рама и Шри Кришна е токму таа сила која конечно ќе го извлече посветеникот од заплетканоста во материјалното ниво на постоење, а со тоа ќе го ослободи од сите страдања, меѓу кои се и повторното раѓање и умирање, болестите и душевните страдања. Според ова верување во традицијата на Ваишнавизмот, Шри Чејтања Махапрабу е златниот клуч на спасението, Бог Кришна: „Според Твоите телесни обележја можеме да видиме дека не си никој друг освен синот на Нанда Махараџа, иако златниот сјај на Твоето тело го прекрил Твојот изворен тен.“⁸²

Шри Кришна Чејтања Махапрабу ја има прифатено улогата на посветеник на севишната божествена личност Шри Кришна (на Земјата претставен како син на Нанда Махараџа, управителот на селото Вриндаван во североисточна Индија) со сето што оди со тој избор. Тоа е најзначајното нешто што ѝ дава пресудна важност на неговата појава токму на време, со оглед на надојдените масовни падови на благородните вредности во човештвото запишани во „поновата“ историја на светот во последните три илјади години. Друго нешто што придава важност на неговата појава е тоа дека се очекува неговата личност да се појави во својство на божја инкарнација. Во хиндуизмот се смета дека Бог Вишну, има свои инкарнации-аватари, кои се појавуваат во различни времиња и исполнуваат задачи согласно нивната улога и конкретна цел. Овие појави се опишани во ведските списи под називот *Пурани*.

Шри Чејтања се смета за последната инкарнација на Бог Вишну: „Шри Чејтања Махапрабу е Кришна лично ... во расположение на посветеник,

⁸² Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). str. 312.

особено рада - бава, расположение на Радарани.“⁸³ Со оглед на тоа што во Ваишнавизмот, светите имиња на Шри Кришна и Шри Рама се сметаат за нивни звучни манифестации, со самото пеење на овие имиња со бакти (приврзаност со љубов) посветеност се воспоставува персонализирана поврзаност со севишната божествена личност (иако при одделеност), со што се воспоставува изворната релација на цивата (условената душа), со нејзиниот творец. Сепак, мора да се напомене дека маха мантрата не влијае моментално и подеднакво на секого, ниту пак секој е подготвен за компатибилна реакција, разбирање или прифаќање. Во Ваишнавизмот постои процес на прочистување наречен садана бакти, а постојат и редица правила кои задолжително мора да се следат, за на тој начин човек сам себеси да си даде шанса да се прочисти, за да биде подготвен за прифаќање на духовното знаење. При секоја наредна *Чайур југа* (циклус од четири помали југи), историјата се повторува. Оние кои се подготвени за заминување од материјалниот свет, се раѓаат со вродени брамански одлики и тие се лесно сусцептибилни за трансцендентните имиња на маха мантрата. Изговарањето на овие имиња за нив е она за што и е наменета маха мантрата: повикување на севишната божествена личност со љубов и посветеност.

Бактата Ваишнава, во себе носи природна привлечност, приоритетно и најсилно насочена токму кон Шри Кришна и неговите инкарнации, и кога се среќава со што било кое на некаков начин го претставува Шри Кришна, тој сето тоа го препознава, како сеќавање од претходниот ден (живот) по утринското будење. Таквите бакти, а особено оние кои се дојдени на специјални задачи за асистирање на Шри Кришна, им помагаат на останатите луѓе кои и самите сè повеќе и сè побрзо духовно растат и манифестираат активности, кои инаку се непознати и некарактеристични за нив и нивната околина, менувајќи ги лошите навика за добри преку похуман, поемпатичен начин на гледање на своите блиски и луѓето во околината. Разни други поволни промени се последица на првично неочигледното поволно влијание на милоста на божјите посветеници и нивната несебична љубов и за повеќето луѓе

⁸³ Srila Gour Govinda Swami Maharaja, *The Embankment of Separation*. Gopal Jiu Publications & The Bhaktivedanta book trust, Bhubaneswar, 1998, p. 10.

несфатлива самопожртвуваност, која неретко предизвикува чудење, но и длабока и потресна промена во нивните души. Во ученичкото наследство на Ваишнавите проследено преку Годија Мат во Индија и пренесено на запад од Шрила Прабупад, и самиот ученик на овој ученички ланец на Ваишнавски проповедници, постои стандард за пеење на светите имиња на Кришна и Рама со маха мантрата. Тој стандард, првенствено се состои од четири важни точки и тоа: нејадење месо, забрана за коцкање и игри на среќа, неконзумирање алкохол и други опијати и забрана за вонбрачни односи: „Во движењето за свесност за Кришна добредојден е секој кој барем се согласува да следи пропишани принципи на движењето - воздржување од незаконски секс, земање опојни средства, јадење месо и коцкање.“⁸⁴

Воздржувањето од активностите наведени во овие четири точки е нужно за одржување и напредување на духовната свест на посветеникот на Шри Вишну. Овие четири забрани се однесуваат на активности кои се противат на религиозноста и побожноста и се во служба на демонот Кали: „ ... Кали ... живее таму кадешто има коцкање, проституција, опивање и колење животни.“⁸⁵ Со доследно придржување кон овие четири правила (во Ваишнавските кругови познати како четири регулативни принципи) пеењето на маха мантрата добива шанса да предизвика внимание и привлечност кон севишните божествени инкарнации Рада и Кришна. Самото пеење на Харе Кришна маха мантрата претставува дел од понатамошниот процес на целокупната садана (духовна посветеност) на Ваишнавските посветеници.

Слично како и во католицизмот, но и во други религии и религиозни правци, и во Ваишнавизмот религиозните посветеници практикуваат изговарање молитва на бројаница. Молитвата која се изговара е токму Харе Кришна маха мантрата. За неупатен, на прв поглед ова може да делува нејасно и здодевно, особено што и не е во формат на стандардно конципирана молитва со јасно и лично обраќање кон Бог или негов

⁸⁴ A.Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *frimad Bhagavatam*. (Sedmo pevanje „Nauka o Bogu“ drugi deo – poglavlja 9 - 15). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1990, str. 150.

⁸⁵ Шри Шримад А.Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхаїаваїшам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 847.

овластен претставник, но фактот дека имињата на Кришна и Рама се изговараат заедно со Хара, нивната внатрешна духовна енергија, значи дека бактата се повикува на таа внатрешна енергија која е извор на неговата љубов и приврзаност кон овие две инкарнации (Рама и Кришна), кои се содржатели на сета љубов во највисоката изворна состојба именувана како Хара, која е всушност внатрешната духовна енергија на Шри Вишну. Преку Хара, бактите го обожуваат Шри Кришна, честопати составувајќи нови мелодии кои соодветствуваат на ритмиката на маха мантрата. Потоа, маха мантрата се пее во друштво на други бакти или пред публика, а самото пеење на светите имиња на Шри Вишну или раскажувањето на забавите на неговите инкарнации низ песна изведена од неколкумина здружени музички изведувачи кои опфаќаат инструментално и вокално пеење, се нарекува киртан.

Појавата на ширењето на свесноста за Кришна преку колективна изведба на здружено пеење на светите имиња на Шри Рама и Шри Кришна се нарекува санкиртан. Поради застапеноста на ваквото колективно пеење како средство за промоција на мисијата на Шри Чејтања (кој лично го промовирал и воспоставил како дел од духовната практика), движењето за свесност за Кришна се нарекува и санкиртан движење. Здруженото пеење на маха мантрата по улиците на Јогапит и Надиа, кое го практикувале членовите на групата Панча татва и бактите кои биле нивни придружници, било инспирација која благодарение на својата божествена духовна сила, одолеало на времето дури и во периодите низ историјата кога било сведено на одржана фамилијарна практика и периодични храмски прослави. Силата на духовната енергија која ја поседува бакти девоцијата пренесена во интонацијата на светите слогови е појава која не може да остане без резултат.

И самиот историски момент на појавата на ова движење на крајот на шеесеттите и почетокот на седумдесеттите години на дваесеттиот век и досега постигнатите резултати и она што се очекува да се постигне е во согласност со предвидените активности во овој временски циклус на одминување на мрачната епоха на „железната“ *Кали јуѝа*. Ова е време кога душите кои го достигнале горниот праг на духовен развој во *Кали јуѝа* се подготвени за последните чекори пред промената на состојбата

во светот кон подобро, кон повеќе духовност, а помалку настроеност кон материјални добра и придобивки. Но тоа што е важно да се нагласи е дека притоа се прават и тие специјални напори на вонредна милост преку најприфатливите начини на привлекување на оние кои се барем малку наклонети кон духовното преку прасадамот што бактите бесплатно го делат заедно со духовните поуки и здруженото пеење на Ваишнавската музика (киртанот), за луѓето да добијата шанса за духовно спасение, токму преку ваквите катализатори на нивното духовно прочистување. Иако не е загарантирано дека свеста на таквите паднати души во целост ќе ја сфати и прифати пораката која на ваков начин ја добива, ниту пак дека ќе успее да ја искористи веднаш, според зборовите на Шри Кришна во триесет и првиот стих од деветтото поглавје на Багвад гита, бактата никогаш не пропаѓа. Ако во овој живот не успеат да го достигнат трансцендентното ниво на свесноста за Кришна, во наредниот живот бактите ќе продолжат од онаму каде што застанале. Тоа е причината за ефективноста на беспричинската милост на зборовите и делата на божествената личност Шри Кришна, манифестирана во обликот на својот совршен посветеник Шри Кришна Чејтања Махапрабу.

3.5 Историската нужност за појавата на Шри Чејтања Махапрабу

Меѓу познатите светски религии, но и меѓу помалку познатите и релативно локализирани религиозни верувања и традиции, личноста на Шри Чејтања Махапрабу се појавила како истакната манифестација на Божјата милост. Во книгата *Према Виварта* е запишано дека Шри Чејтања Махапрабу вели: „Кога Бог е задоволен со својот посветеник, го облева со неограничена милост.“⁸⁶ Создавањето на времето во концептот на постоењето на човекот, создава чувство на постојана тегобност, страв

⁸⁶ Srila Jagadananda Pandita, *Prema-Vivarta* (Divine Transformations of Spiritual Love). Rasbihari Lal & Sons, Vrindaban, 1991, p. 36.

и треперење што систематично е прикажано во филозофијата на егзистенцијализмот на европскиот континент од деветнаесеттиот век. Постои тесна поврзаност помеѓу појавите во егзистенцијализмот со смислата на појавата на Шри Чејтања Махапрабу која порано не била препознаена со сето свое значење за човековите свест и душа. Не е непознат ставот дека смислата и сатисфакцијата од сопственото постоење човекот најдобро ја реализира низ поврзаноста со Бог. Ова треба да се има во предвид и во однос на тоа што таквата состојба на нужното божјо присуство во човековиот живот има своја историја и во теолошките кругови на западот и на истокот. Притоа, во главниот запис за појавата на Шри Чејтања (Чејтања чаритамрита) се вели: „ ... резултатот на преданото служење, љубовта кон Бог, ... претставува крајна цел на животот.“⁸⁷

Креаторот на универзумот, Брама, кој прв се појавил во материјалниот универзум, е првиот кој имал прилика да доживее чувства како страв или тегобност кои ги има во материјалниот свет, а кои се создале токму тогаш, во времето додека Брама во состојба на збунетост се обидува да го сфати изворот на своето постоење: „Брама, роден од лотосовиот цвет ... истражувајќи така за своето постоење, Брамино време, вечното тркало во раката на Вишну, кое создава страв во умот на живото суштество, како страв од смртта, истекло.“⁸⁸ Овде споменатото Брамино време е всушност нам познатото време кое го има во материјалниот свет и кое со своите ограничувачки и унишувачки одлики создава страв од смртта. Сите овие непријатни чувства кои ги доживеал Брама при своето појавување не се манифестираат во духовниот свет кој е престојувалиште на Шри Вишну и неговата придружничка божицата на среќата Шри Лакшми деви: „Во престојувалиштето на Бог Вишну нема никаква тегобност ... ниту пак страв од старост. Надминувајќи ги гладот и жедта – ослободена од

⁸⁷ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila Vol.9. The Bhaktivedanta book trust, Los Angeles, 1975, p. 3.

⁸⁸ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam*. (Tre)pevanje „Status Quo“ prvi deo – poglavlja 1 – 11). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1991, str. 223 – 225.

жалење – во тоа божествено подрачје личноста ужива во духовно блаженство.“⁸⁹

Времето е „вирусот“ на автодеструкцијата кој се добива со добивањето на материјалното тело. Луѓето постојано ја чувствуваат таа болка, несвесни дека од зачеток ја носат со себе, поради што најчесто обвинуваат други за неа, сметајќи дека тоа е единствено објаснување, но: „Ако другите личности, од која било причина, не можат да станат предмет на деструкција на некој поединец, неговото сопствено јас лесно станува тој предмет.“⁹⁰ Само луѓето чувствуваат толку зачудувачки упорна, продорна и уништувачка болка. И животните чувствуваат нешто слично кога се заробени, осамени или мачени. Но кога им е добро, тогаш сè е во ред. Кај човекот не е така. Материјалната реалност е исполнета со чувството на ништост кое демне во тишината во која ечат секундите на часовникот кои небаре сè побрзо вртат. Луѓето тонат во ништоста на заблудата (во хиндуизмот позната како „маја“-илузија).

Свесен за ова, Кјеркегор целосно се посветил на својата задача да ја осветли оваа мрачна вистина за човечкиот живот: „И така можеби живеат голем број луѓе; тие, може да се каже, незабележливо работат на тоа што повеќе да го поматат своето етичко и етичко-религиозно расудување и сознание кое сака да ги доведе до одлука и последица кои го отфрлаат понискиот дел на нив самите ...“⁹¹ Иако ниту Кјеркегор како еден од претставниците на филозофијата на егзистенцијализмот во Европа, ниту пак психоаналитичарот Фром немаат историски допирни точки со хиндуизмот, некои од нивните мислења се отсликуваат во хиндуизмот и потврдуваат дека меѓу разликите на филозофиите на истокот и западот, сепак постојат и сличности.

До крајот на средниот век, не само Европа, туку и целиот свет бил во атмосфера на страв и ступор. Во збирката на основните јунговски поими на Хелмут Харк, наведено е појаснението за синхронизитетот. Согласно ова појаснение на поимот „синхронизитет“, во психоанализата воведен од психоаналитичарот Карл Густав Јунг, произлегува дека постоењето на

⁸⁹ Karnamrta dasa Adhikari, *Katha & Kena upani{ade*. Neis [ehi], Sarajevo, 2004, str. 23.

⁹⁰ E. From, *Bekstvo od slobode*. Sedmo izdanje. Nolit, Beograd, 1989, str. 161.

⁹¹ С. Кјеркегор, *Болесѝ на смрѝ*. Плато, Београд, 2000, стр. 115.

синхронизитетот укажува на поврзаност на нештата кои дури и кога на никаков начин меѓусебно не се поврзани, сепак стремат кон иста цел.⁹²

Се верува дека со појавата на Шри Чејтања Махапрабу во петнаесеттиот век од новата ера, во светот почнале промените на подобро. Шри Чејтања Махапрабу се појавил на далечниот исток од кадешто изгрева сонцето. Тој дошол на светот токму како: „Чејтања - Животна сила.“⁹³ Мрачнотијата на деградацијата на човечката цивилизација била напредната и проширена. Пребарувањата по историјата на Америка и Африка и сознанијата на европските пионери морепловци зборуваат за канибализам како нормална појава на тие простори. Појавата на канибализам на дел од тие простори сèуште постои. Историски потврдената појава на канибализам е како карактеристична и за „цивилизираниот“ свет: мрачните периоди од дваесеттиот век – Холодоморот и Големиот кинески глад, на пример. Писателот Даниел Дефо (Daniel Defoe) во романот *Робинзон Крусо* изразил креативни ставови за шансите за трансформација на канибал и разбојник во човек со морал и милост. Со оглед на денешницата, многумина се почувствувале како Крусо. Самиот Чејтања го предвидел овој Кјеркегоровски тегобен процес. Во темнината на ова време, човечката душа копнее по топлината на нешто чисто и свето што ќе му ја згрее душата, ќе го ослободи од немоќта и ќе му даде вредност на неговиот живот.

Нема раст без болка, а ретки се оние кои самоиницијативно се изложуваат на болка во потрага по знаење, мотивирани единствено од несопирливата приврзаност кон Бог. Во петтата глава од осмата книга од Чандоџја упанишадата, Шри Кришна зборувал за испосништвото и воздржувањето: „Она што луѓето го нарекуваат испосништво, тоа ... е всушност воздржување.“⁹⁴ Дарвин (Darwin) зборувал за еволуција на видовите, додека Пураните зборуваат за духовна еволуција. За духовната еволуција Шри Чејтања Махапрабу е исто што и човекот за Дарвин во

⁹² Н. Hark, *Leksikon osnovnih jungovskih pojmova*. Dereta, Beograd, 1998, str. 159.

⁹³ A Collection of Ancient Songs, Prayers, Mantras, Lists, Charts, Transcendental Miscellany and Assorted Nectar-tidbits from Sanskrit and Bengali Sources, *Radha-Krishna Nectar*. Nectar Books, Union City, Georgia, 1992, p. 132.

⁹⁴ М. Јовановски, *Ујанишади и Бхаїавад йиїа*. Култура, Скопје, 1984, стр. 108.

неговата теорија за еволуцијата на видовите. Со Чејтања, односно преку него, трансценденцијата на духовниот свет дошла на земјата. Никој и ништо немал/о значење кое би можело да ја надвлее божјата љубов пројавена преку личноста на Чејтања.

Една од причините поради која едноставно мора да доаѓаат вакви милостиви инкарнации како Шри Чејтања е неопходноста да се има пример за покажување сомилост кон другите. Тоа се наметнува како нужност особено таму каде живеат многу луѓе на едно место, во областите на општествено живеење каде истовремено се преплетуваат многу интереси, а недостатокот на сомилост ги оштетува и деградира човечките суштества на начин и до ниво за чии понатамошни (лоши) последици малкумина знаат. Самиот човечки живот од иницијалниот момент на негово апсолвирање е погрешно разбран. Во таа смисла, може да се тврди дека стихијноста на јавната конформистичко–автодеструктивна популациска свест, не сака и не дозволува реконструктивни корекции. Вообичаено, тие обиди за позитивна реконструкција на свеста на човекот предизвикуваат болка во (не)свеста на мнозинството луѓе кои живеат механички, без многу мислење и учење. Токму поради тоа, Шри Чејтања Махапрабу, исто како и Шри Кришна и Шри Баларам, на крајот на Двапара југа прифатил учител и формално образование, иако како божја инкарнација самиот е резервоар на сето знаење. Средините каде степенот на образование е низок и низ историјата, а и сега, се покажале како извор на беда, сиромаштија, болести, насилства и причина за предвремена смрт на многумина. Знаењето и ученоста го облагородуваат карактерот на човекот. Тие му ги прошируваат видиците, давајќи му капацитети да може да сфати дека тој самиот е само еден фрагмент во целината на мозаикот и дека тој не може да биде себичен и бездушен, безмилосен кон другите, без тоа на никаков начин да го засегне, односно со никакви последици. Идејата е дека оној што најмногу знае, тој најмногу ги служи другите, или е најдобро опремен за посветено служење, пример карактеристичен за концептот на филозофот – владетел од државата на Платон.

Облагородени со ведското знаење, кралевите кои владееле согласно со редот на Санатана Дармата, знаеле дека тие се најголемите слуги на

своите поданици. Шри Рама е најистакнатиот пример. Таквите владетели, не само што не биле „Макијавелисти“, туку за своите поданици се грижеле како да се нивни деца и нивно семејство. Тие со потполно знаење за причинско-последичните кармички прогресии, не ни помислувале на неправедност, измама, кражба, насилство, неоправдани даноци кон своите поданици. Нивните министри биле религиозни лица, свештеници. Тие свештеници биле веродостојни вистиноговорници. Тие воделе едноставен живот на мудреци и посветеници на Бог и на вечната вистина. Расипаноста (корумпираноста) не постоела во државите водени од кралеви и министри учени во Санатана Дармата. Затоа, кога се појавил кралот Вена, кој се сметал себеси за личност повисока и од самиот Бог, наметнувајќи им на браманите дека е вреден за нивната покорност и обожување, со што ги навредил нивните благородни и побожни личности неподложни на кралевите обиди за нивна корупција, браманите рекле: „Овој безбожен и дрзок човек воопшто не заслужува да седи на престолот. Толку е бесрамен што се осмели да ја навреди дури и севишната божествена личност, Бог Вишну ... Така, не употребувајќи никакво оружје, мудреците го убиле кралот Вена едноставно со високо-звучни зборови.“⁹⁵ Поради силата на нивните покори, зборовите на мудреците имале голема моќ која ја надминала вообичаената сила на зборовите која ја имаат луѓето. Потоа, доследни на својата доблест и високите побожни принципи, браманите не ја превзеле власта иако биле кралски советници, туку го поставиле неговиот роден наследник за крал. Наследникот на кралот Вена се покажал како побожна личност, поради што бил соодветно служен и почитуван од браманите, иако потекнувал од кралот Вена.

Со оглед на појавата на *Кали јуја* и нејзината евидентна сè поголема прогресија, Санатана Дармата е преслаба, а веродостојни брамани скоро и да нема повеќе. Суровоста доминира во атмосферата на големите градови, а материјалните богатства не може да ги утешат душите на самоотуѓените (полу)луѓе. Бактите на Шри Чејтања се како ѕвезди во

⁹⁵ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam. (˘etvrto pevanje „Stvaranje ˘etvrtog reda “ drugi deo – poglavlja 12 – 23). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1988, str. 84 – 85.*

страшна темница. За вообразените и арогантни луѓе, тие се наивни будали кои напразно се грижат за многу нешта кои тие самите не ги ни забележуваат како нужни вредности и божјите посветеници ги третираат како „потрошен материјал“, не сфаќајќи дека без нив (без понизните божји посветеници), ни тие самите со сите свои пари, моќ и суета не би можеле ни на кратко да преживеат носени од духот на сопствената автодеструкција. Божјите посветеници со своето присуство шират енергија на сомилост, помирување и смирување на дивите сили на масовната автодеструкција. Идејата е дека не постои поголема милост од онаа која е мотивирана од приврзаноста кон Бог. Таа сама по себе претставува служба кон Бог, што во крајна инстанција е највисоко свесна активност, со идеални резултати за дејствувачот, примачот, нивното опкружување, нивните претци и потомци. Службата кон Бог е најисчистена од влијанијата на гуните (одликите) на материјалната природа. Сомилоста е подостапна за послабите и угнетените, на кои насилните моќници им го одзеле дури и основното што им требало за живот, отколку за бездушните доминатори. Тие мислат дека сè што им треба можат да го грабнат со сила. Кога тоа го прават во обид да добијат човечка грижа и емпатија, вообичаено добиваат ласкање и лажно додворување. Поради огрубеноста на нивните безмилосни души и заслепеноста од своето самољубие, многу од нив дури и кога умираат сèуште не сфаќаат што се случува. Оние кои не го изгубиле сосем осетот на човечноста, кога ќе сфатат дека се (себе)измамени и дека постои нешто што е навистина чисто и вистински вредно, се обидуваат да го добијат, најчесто со погрешни средства и на невозможни начини.

Но тоа не е можно. Милоста е благородна и непоткуплива. Таа доаѓа како помош и благослов. Нејзината појава се повикува со добродетел, не со злодела. Милоста е во солзите, не во потсмевањето; во грижата, работата, самопрегорната трудољубивост за општото добро, не во индиферентното поткопување на силите и вербата на луѓето и нивното туркање во пропаст за своја корист. Од почетокот на *Кали јуја* па сè до пред појавата на Шри Чејтања Махапрабу, во неколку наврати подрачјето на Индија било освојувано од разни странски држави од север и од запад, кои притоа религијата ја користеле како средство за

наметнување контрола и издејствување лесен начин за привлекување на приличен број на население на своја страна. Оптоварено од таквите притисоци манифестирани во облик на разни лични и општествени причини, населението на Индија лесно се препуштало на текот на настаните кои воделе кон одрекување од принципите на Санатана дармата. Како последица на тоа, северните и северозападните територии на Индија западнале под влијание на муслиманските и будистичките проповедници кои претопувајќи го населението во нивните религии, го ослабеле влијанието на хиндуизмот. Таквите притисоци довеле до состојба цели територии на северозападна и северна Индија до ден денес да останат во лоша состојба. Тежината на таквата ситуација придонела да се создаде веќе неподнослив притисок врз подрачјата на крајниот исток на Индија каде Ваишнавизмот ги имал своите најдлабоки корени.

Додека подрачјата населени со обожувачи на полубогови се претопувале во други религии, подрачјето на бенгалскиот залив, каде во минатата југа живееле Шри Кришна, Шримати Радарани и Шри Баларам биле заштитени со појавата на Шри Кришна Чејтања Махапрабу. Во тој дел на Индија се наоѓа и селото Вриндаван во кое живееле Шри Кришна, Шримати Радарани и Шри Баларам. Една од првите задачи кои Шри Чејтања им ја задал на своите следбеници била токму проповедањето во светото место Вриндаван. Оваа постапка се повторувала повеќе пати со налози од Шри Чејтања, кон неговите најдоверливи бакти. И самиот Шри Чејтања повеќе пати го посетувал селото Вриндаван и местата во него каде се одржувале забавите на Шри Кришна, Шримати Радарани и Шри Баларам. Шри Чејтања, заедно со својата придружба патувал и на други свети места низ Индија во мисија за нивно обновување. Едно од нив било и местото Џаганат пури, именувано по божеството на Шри Џаганат, кое, заедно со божествата на Шри Баладев и Шри Субадра деви, со векови постои во тој храм, поради што и тоа место е вброено во редот на најсветите места на Ваишнавизмот.

Во делото *Шри Чејтања Чаритамриџа* на Кришнадас Кавираџ Госвами, опишана е забавата во која Шри Чејтања при посетата на храмот на Шри Џаганат заедно со својата придружба го измиле храмот

со вода, а потоа пееле Ваишнавски песни во слава на Севишната божествена личност Шри Хари Кришна. Кога бактите по налог на Шри Чејтања патувале низ Индија, тие практично неколку пати ја пропатувале целата територија ширејќи ги славите на севишната божествена личност Шри Хари и неговото свето име. И самиот Шри Чејтања долго време патувал со нив и при едно од тие патувања ја напишал песната составена од само осум стихови, поради тоа наречена Шикшаштака (песна од осум стихови). Во текстот на Шикшаштака, бактата се обраќа на севишната божествена личност низ плачот на својата душа, која прашува кога нејзиниот ум ќе се сети на севишниот Бог, притоа спомнувајќи ги сопствените несовршености кои него, бактата, го држат подалеку од Бог. Искрените зборови на плачниот глас на божјиот посветеник, оваа песна ја прават најтрогателната девоциска песна во Ваишнавизмот.

Оваа песна е нашироко позната и пеена од бактите и стои запишана во воведот на преводот на Шримад Багаватам пураната, составен од Шрила Прабупад и во стихозбирките на Ваишнавите. Шикшаштака е девоциска песна која ги инспирира душите на луѓето на приврзаност и љубов кон севишниот Бог, Шри Хари Кришна.

4. УЧЕЊЕТО ЗА МАНИФЕСТАЦИЈАТА НА БОЖЈАТА МИЛОСТ

4.1 Милоста божја како бакти посветеност

Според приказната за неговиот земски живот, оптоварен со општествени авторитети, со насилници, диви животни, суетни луѓе и многу други проблеми со кои се соочувал обидувајќи се да го врати

влијанието на духот на свесноста за Кришна низ територијата на цела Индија, Чејтања истрајувал и победувал. Неговите противници станувале негови искрени и посветени приврзаници, а некои од нив не можејќи веќе да го замислат својот живот по старите текови и далеку од него, го напуштале световниот живот, земале одвоен ред на живеење (санјаса - монаштво) и се ставале во негова служба: „Откако го сретнале Шри Чејтања Махапрабу ... браќата Рупа и Санатана ... смислиле како да ги остават своите материјални активности.“⁹⁶ Кога ќе се земе предвид фактот за сепривлечноста на Бог Кришна и неодоливоста на љубовта кон него кога еднаш (конечно) ќе се доживее, тоа и не е толку несфатливо: „Мој драг Господе, Ти го контролираш секого во трите света.“⁹⁷

Влијанието на Бог е присутно во сите три света од кои е составен материјалниот универзум. Овие три света се составени од три вертикално поставени нивоа на планетарни подрачја со кои е исполнет материјалниот универзум. Првиот, горниот дел од универзумот е сочинет од рајските планети од кои повеќето се наоѓаат на горниот дел од универзумот, но дел од нив се распоредени и под нивото на планетата Земја. На средишното ниво на универзумот се наоѓаат планети меѓу кои е и нашата планета Земја. Под ова ниво, вертикално под планетарното ниво на кое е Земјата, а во правец на каузалниот океан и дното на универзумот, се наоѓаат пеколните планети. Рајскиот, земјениот и пеколниот дел од универзумот ги претставуваат трите вида светови кои постојат во универзумот. Ова космолошко појаснение на трите света, детално е опишано во повеќето од поглавјата на петтото пеење на Шримад Багаватам пураната, меѓу кои се и поглавјата под наслов „Проучување на структурата на универзумот“, „Рајските планети под Земјата“ и поглавјето „Опис на пеколните планети“.⁹⁸

Чејтања со личен пример покажал каков треба да се биде. Тој самиот бил вегетаријанец, а крајно апстинентно настапувал и во однос на каков

⁹⁶ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Madhya-lila (Peti deo – poglavlja 16 – 19). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 363.

⁹⁷ Locana Dasa Thakura, *Sri Caitanya Mangala* (a sixteenth century biography of Sri Caitanya Mahaprabhu). op. cit., p. 15.

⁹⁸ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam*. (Peto pevanje „Kreativni podsticaj“ drugi deo – poglavlja 14 – 26). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1988.

било облик на интоксикација. Овде примарно се мисли на алкохолот, тутунот, наркотичните средства и слично. Неговото учење било поткрепено од *Vediiṣe*, *Puraniṣe* и *Uṣaniṣadhiṣe*, па немало простор за неодржливи спекулации. Примерот на приватниот живот на Шри Чејтања претставува реинсталацијата на занемарените морални стандарди меѓу луѓето. Шри Чејтања својот живот го водел по принципите на варна - ашрама дарма, работејќи како брамана и одржувајќи релација само со венчаната сопруга. Принципите на телесна и душевна чистота воспоставени во Ваишнавизмот кои тој ги поддржал, го отвораат патот на приближување на посветеникот до Бог Вишну преку практикување покорност со кое се ограничува секојдневното конзумирање на житарки, со цел повеќе да се посвети внимание на службата на Бог Вишну. Така, „Еден ден, Шри Чејтања Махапрабу паднал пред стапалата на својата мајка и ја замолил да му даде нешто во милостина. Неговата мајка одговорила: „Мил мој сине, ќе ти дадам сè што ќе побараш.“ Бог тогаш рекол: „Мила Моја мајко, те молам немој да јадеш житарки на Екадаши.“⁹⁹ Во Ваишнавизмот постои воспоставена практика на воздржување од јадење житарки на денот Екадаши во чест на Шри Вишну, а всушност Шри Вишну на тој начин ги ослободува своите посветеници од секојдневните обврски за готвење храна и им дава време да му се посветат Нему.

Кога таквите принципи на варна - ашрама дармата и Ваишнавизмот кои Шри Чејтања ги практикувал во својот живот би биле прифатени и практикувани од секој човек, светот би изгледал духовно поразвиен. За Бог да може да се самореализира, потребна му е самопотврда која му е пандан на неговата личност: „... Бог ... зависи од Своите посветеници ...“¹⁰⁰ Божицата Рада е вечна придружничка на Бог Кришна. Таа е персонализација на Неговата внатрешна духовна енергија.

Имајќи ги предвид сличностите во значењата на одредени имиња и знаци во различните религии, не може да се занемари фактот дека

⁹⁹ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamṛta*, *Adi-lila* (Treṣi deo – poglavlja 12 – 17). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 178 – 179.

¹⁰⁰ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Ambrozija predanosti i Ambrozija Podu~avanja* (Sa`eto prou~avanje [rila Rupa Gosvamijevog Bhakti - rasamṛta – sindhua). IHVZ Garuda, Zagreb, 1984, str. 158.

религиите неретко зборуваат за едно исто нешто, а притоа му даваат различно име и формален опис, што дополнително предизвикува впечаток на различност. Ако помислиме дека Рада е само дел од Бог (само негова духовна енергија), а не и посебна личност, Бог не би постоел. Како што беше споменато, кога таа не би постоела токму како посебна и рамна на него, како рамноправна интерактивна личност, тој не би бил Бог и не би имал начин како да постои. Само заедно тие двајца се Бог: „Оваа нераскинлива врска меѓу Кришна и Рада е нивна вечна љубовна игра; и како што Рада вечно ја реализира вредноста на целото свое суштество низ својот однос кон ... Кришна; така и Кришна вечно ужива во Рада за да ги реализира безграничната љубов и блаженство кои ги има во себе.“¹⁰¹

Оваа врска помеѓу Рада и Кришна е духовна инспирација за џивите – духовните души кои припаѓаат на граничната енергија помеѓу материјалното и духовното, меѓу кои е и човечкиот род на земјата. Оваа врска воедно дава и инструкции за значењето на врската меѓу човекот со Бог, како пример за релацијата меѓу Бог и посветеникот, како највисок можен облик на посветеност и приврзаност кон Бог - преку *бхакти* (приврзаност и посветеност со љубов), преку срцето. Бог е потполно духовно битие, со неспоредливи натчовечки капацитети, додека наспроти него се џивите, живите суштества кои се со духовно потекло, но поставени на самата граница на материјалната енергија, поради што се условени и обвиткани со материјална обвивка во облик на материјално тело. Џивите се комбинација на духовна и материјална енергија, поради што се сметаат за гранична енергија и се управувани од трите гуни, одлики на чистота/добрина, страст и незнаење од кои е креирана материјалната природа. Џивите, имаат единствен извор - Атман - врвната вечна душа, односно Бог. Тие се периферна енергија во развој кон чистата духовност, кон Бог: „Кога условената душа ќе ја сфати својата вистинска форма, нејзината збунетост е поништена и таа станува ослободена. Тогаш таа фактички доживува дека е божји дел исполнет со

¹⁰¹ [. Das Gupta, *Ideal ljubavi u vaiṣṇavizmu*. Askeza I ljubav. De-je novine, Gornji Milanovac, (1991): 32 -37, str. 32-33.

духовно блаженство“.¹⁰² За душите да имаат можност за само-афирмација и исполнување на своите желби, Бог создава светови исполнети со разни форми на живот. Односот на џивите кон Бог и неговиот одговор кон нив креираат разновидни релации кои се класифицираат низ неколку *раси* – емоционални суштини (чувства) креирани од состојбата на умот како радост, смеа, тага, лутина, енергичност, страв, одвратност, хероизам и зачуденост. Меѓу нив, душата на бактата, во себе носи јасна слика за Шри Вишну Нарајан: „ ... Ти ... си над материјалната енергија, непроменлив, космичкото јас, највисокиот Бог ... “. ¹⁰³

Така, зависно од состојбата на умот и од расположението, душите се поставуваат кон Бог во една од следните релации: неутрална, пријателска, непријателска, братска, родителска и брачна. Овие релации се основа за воспоставување персонален однос со Вишну/Кришна. Низ четири од наведените шест видови на лични релации меѓу посветениците и Бог, бактите – посветениците со љубов, живеат во милоста на бакти посветеноста. Иако можеби звучи парадоксално, самата иницијатива на бактата да ја чувствува таа посветеност и приврзаност со љубов кон Шри Кришна, го прави квалификуван за соодветен релациски одговор од субјектот на сопствените чувства. Почнувајќи од Неговите родители, познаниците, пријателите, неговите брат и сестра, неговата девојка Рада и сите останати кои имале благонаклони чувства кон Кришна во себе поседувале бакти посветеност. Имајќи предвид дека Шри Чејтања претставува единство на посветеникот (Рада) и изворот на инспирацијата (Кришна), тој (Шри Чејтања) е Бог во улога на свој посветеник и е одличен пример на бакта.

Низ својот пример, тој го покажува патот на спасението. Земајќи материјално тело и улога на свој посветеник, тој директно го дава конечниот одговор, во најскратена и најефикасна верзија имајќи ги предвид прекомплицираните и неретко неподносливи околности во кои живеат луѓето на земјата во *Кали јуџа*. Самата појава на експонирање на

¹⁰² *Srila Sanatana Gosvami, Sri Brhad-bhagavatamrita. op. cit., p. 188.*

¹⁰³ *Amala – bhakta Dasa, The life of Tulasi Devi and Her care and worship (retold from Brahma – vaivarta purana). United states of America: 1997, p. 1.*

бакти посветеноста, на емоциите на луѓето дејствува окрепувачки, смирувачки и утешително. Луѓето се презаситени од дрскост и безобзирност. Шри Чејтања знаел дека капацитетите за толеранција и добро однесување кај луѓето во *Кали јуџа* се слаби, а склоностите за спротивното тешко се држат под контрола, поради што ги советуваат своите следбеници, за да можат да им помогнат на паднатите души, тие самите да бидат понизни и толерантни. Сите оние личности кои својот дух го насочуваат кон Бог, навлегуваат во гуната на добрината. Таквите луѓе, трансформирајќи ја сопствената енергија на повисоко ниво на фреквенција, со својата духовна сила ја подигнуваат духовната фреквенција на својата околина и на светов во кој живееме. Тие се доближуваат до трансценденцијата уште додека се во материјално тело. Некои од нив, оние кои се дојдени од повисоките димензии надвор од универзумот (ослободени души, чисти божји посветеници кои на помош на луѓето доаѓаат од трансцендентниот свет), при напуштањето на овој свет, си одат во своето тело, кое не е подложно на законите на материјалната природа и ги надминува сите димензии на овој универзум. Таков е случајот со Шри Лакшман, братот на Шри Рамачандра, самиот Рамачандра, но и повеќе нивни придружници кои неможејќи да ја издржат одвоеноста од својот Бог Рамачандра, кој се подготвувал да го напушти светот, го придружувале и во заминувањето од овој свет. Ваквата појава се случувала и со муниите (свети ваишнавски мудреци) кои практикувале живот во одвоен ред, со постојана медитација на Шри Вишну.

4.2 Манифестација на божјата милост во поуките и активностите на Шри Чејтања Махапрабу

Прашањата околу Божјата личност се едни од најголемите енигми за човекот. Воидистичкиот концепт (на празнината, ништоста како највисока реалност) застапувана од будизмот, за свој врв има безлична целина во која индивидуалните души се стопуваат и притоа го губат својот издвоен идентитет. Божјата милост во потполност манифестирана во личноста на Шри Чејтања е надеж за спас од тој безличен круг на безизлез. Шри Чејтања претставува божествена манифестација на земјата и застапува учење на апсолутна милост, отфрлање на каква било форма на ретрибуција за сторени гревови. На овој начин божјата милост се покажува низ персонализмот, а христијанството и хиндуизмот може да се сметаат за практично единствените религии кои ги отвораат вратите за верникот да воспостави личен контакт со Бог. Тие кажуваат дека Бог постои, а човекот е создаден според неговиот лик: „Вечната форма на Кришна е таа на петнаесетгодишно момче“.¹⁰⁴ Во христијанството божјата милост дејствува низ релацијата на светото тројство на Отецот, Синот и Светиот дух. Во хиндуизмот ова свето тројство е идентификувано како Бог, неговата внатрешна (духовна) енергија и џивите - условените души: „Без бескрајно малите живи суштества, Возвишениот Господ би бил неактивен и не би имало разноликост во духовниот живот“.¹⁰⁵ Религиозните догми за Божјата личност на поимот *Бої* му го придаваат и називот: „Вишвамбара“ (одржувач на универзумот)¹⁰⁶ што укажува на неговата милост која се манифестира со одржувањето на светот кој го користат живите суштества. Вистината не исклучува, таа разбира, бидејќи сè што е манифестирано, се наоѓа во некаква меѓусебна причинско-последична поврзаност. Сепак, не може да се занемари дека: „Веќе не сме во време кога едноставниот здрав разум се чинел дораснат на искривените парадокси на внатрешното човеково патување“.¹⁰⁷ Потребата за утеха и избавување е дел од неговото спротивставување на предизвикувачите на

¹⁰⁴ Kavi-karnapura, Srila. *Ananda Vrndavana Campu*. Mahanidhi Swami, New Delhi, 1999, str. 81.

¹⁰⁵ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Drevna mudrost iz Indije*. The Bhaktivedanta book trust, Vaduz, 1982. str. 144.

¹⁰⁶ Sripada Dhyanacandra Gosvami, *Sri Gaura-Govindarcana-Smarana-Paddhati*. Hemet CA, 1993, p. 14.

¹⁰⁷ D. Cooper, *Psihijatrija I antipsihijatrija*. Naprijed, Zagreb, 1987, str. 124.

егзистенцијални проблеми. Оттаму, потрагата по вистината претставува еден од облиците на манифестација на божјата милост во учењето на Чејтања. Со својот личен пример како идеално средство за поука, Шри Чејтања го решава проблемот на тегобноста на постоењето (во материјалниот свет) опишано во филозофијата на егзистенцијализмот избавувајќи ги душите паднати во немилоста на *Кали јуџа*, нудејќи спасение. Според учењето за онтолошката супериорност на *Саџја јуџа*, душите страдаат поради опаѓањето на квалитетот на стварноста со изминувањето на времето. Материјата еродира под тркалото на времето, а човечкото тело е материјално и подложно на пропаѓање. Со самото тоа, секое лично идентификување со материјалното и вложување на лични идеали на така елементарно ниво е само уште еден круг во циклусот на маја – илузијата. Шри Чејтања нè поучува да се насочиме кон служење на Шри Кришна во секој аспект на нашиот живот, да го поставиме Шри Кришна на piedесталот на прво место во нашите животи, во нашето секојдневие, во личен однос со него.

Ведското знаење е изворот на најстарите знаења познати на човештвото и во голема мерка придонесува кон проширувањето на знаењата од областа на филозофијата на религијата и признанието на извонредното значење на оваа гранка од филозофијата во правец на начелото: „Спознај се самиот себеси“ (текст на натпис кој се смета дека стоел на влезот на пророчиштето во Делфи). Во него се препознаваат интернационалните вредности врз кои се основа и се гради човечката цивилизација. Ниеден човек не е „остров сам за себе“. Во еден човек живее целиот свет: „И кога за себе велите ‚Еве сум јас‘, можеме ли да бидеме сигурни што е она ‚јас‘?“¹⁰⁸ Сознанијата за себеси и светот имаат реципрочна вредност. Резултатите од овие сознанија наоѓаат своја афирмација и во појаснението на улогата и одговорноста на појавата на божјата инкарнација Шри Чејтања Махапрабу. Оваа појава е поврзана со најсуштествените проблеми на човековото постоење, а оттаму и со моделите на меѓучовечката комуникација чиј најстар модел кој човештвото го познава е варна - ашрама системот. Овој систем управува

¹⁰⁸ Ч. Це, *Безџрижно џалкање* (избрани текстови). Македоника литера, Скопје, 2014, стр. 48.

со прописите на општествено усогласување помеѓу духовната положба на личноста со местото на човекот во општеството, и дава јасни и недвосмислени објаснувања за припадноста на секоја единка во духовниот и општествениот ред, согласно принципите на дармата. Воедно, суптилноста на ликот на Шри Чејтања, неговите релации со неговите посветеници и сублимативноста на нивните улоги во нивната позиција на божји слуги, отвораат нови теми во перцепцијата на неговата филозофија.

Животот и активностите на Шри Чејтања Махапрабу ги засегаат релациите меѓу човекот и заедницата: „ ... Нимаи Пандит сега стана санјаси по име Шри Кришна Чејтања“.¹⁰⁹ За доброто на материјално условените души, иако самиот е божја инкарнација, Шри Чејтања се прилагодил на нивните стандарди, за да им овозможи потоа тие самите полесно да можат да се прилагодат на неговите духовни стандарди. Шри Чејтања е исполнет со блаженството на свеста за суштественото и свеста за вистината во сите димензии на нејзината сеопфатна манифестација: „сите универзуми се наоѓаат во Него, ... Тој истовремено е целосно присутен во секој од атомите кои се расфрлани низ универзумот“.¹¹⁰ Шри Чејтања, прикриената инкарнација на светот, му го подарил своето присуство, покажувајќи дека овој свет и луѓето кои живеат на него се доволно вредни за тој лично да се потруди околу нивната добродетел. Кога ќе се земе предвид дека Шри Кришна Чејтања е самиот Кришна во расположението на неговата вечна придружничка Шримати Радарани, а нивниот амбиент во духовниот свет (вечната планета Голока Вриндаван на која престојуваат Рада и Кришна) е едноставна селска средина со крајно едноставен начин на живеење, со земјоделие и одгледување крави („Севишната божествена личност ... престојува во Вриндаван, меѓу кравите“¹¹¹), не е тешко да се разбере зошто и самиот Чејтања имал сличен, едноставен начин на живот. И општо е познато дека садугите, јогиите и мислителите претпочитаат мирна средина, опкружена со природа и едноставен начин на живеење кој ќе им дозволи

¹⁰⁹ S. Rosen, *The lives of the vaisnava saints: Shrinivas Acharya, Narottam Das Thakur, and Shyamananda Pandit*. Folk books, United states of America: 1991, str. 17.

¹¹⁰ Srila Jiva Gosvami, op. cit., str. 111.

¹¹¹ Srila Jiva Gosvami, op. cit., str. 33.

„одвојување“ од релативните световни случувања и концентрирање на вечните теми и нивната суштина. Самиот Шри Чејтања, иако сè повеќе стекнувал следбеници од кои многумина сакале да останат во Неговото друштво и лично да го служат, вообичаено тоа не го дозволувал, а личната служба им ја предавал на најнапредните чисти бакти на Кришна, кои биле негови најдоверливи приврзаници и за кои и самиот го знаел нивниот вистински изворен идентитет на негови вечни слуги од Ваикунта лока и Голока Вриндаван. Ваикунта лока се: „ ... духовни планети кои се манифестација на внатрешната енергија на Бог и во однос на материјалните планети (во надворешната енергија) тие заземаат трипати поголем простор“.¹¹² Голока Вриндаван е духовна планета која се наоѓа над Ваикунта планетите: „Вриндаван е полн со прекрасни цвеќиња, дрвја и птици ... над допирот на материјалната енергија“.¹¹³ Несомнено дека со својата појава Шри Кришна Чејтања на светов ја донел и атмосферата на добрина и божјата милост кои се одлика на животот на овие планети.

Манифестацијата на божјата милост во активностите на Шри Чејтања Махапрабу пред сè се рефлектира во начинот на практикување на сопствениот живот. Едноставноста на живеењето, каде секој сегмент од животот е проектиран на таков начин што е ставен во служба на посветено служење на Бог е правило кое опстојувало не само во Индија и во времето на Шри Чејтања, туку и до денешно време опстојува на повеќе простори и во неколку религии. Христијанскиот и будистичкиот монашки начин на живеење се најпозната и најкарактеристична потврда на смислата на едноставноста во живеењето при практикувањето на духовен живот. Истиот принцип на едноставност го спроведуваат и практикантите на јогички техники, аскетите–испосници, а секако и повеќето од хиндуистичките практиканти на духовност, меѓу кои секако и Ваишнавите. Сите нешта кои се поврзани со појавата на Шри Чејтања Махапрабу се поставени на таков начин што сè е поедноставено. Еден од аспектите на милоста на појавата на личноста на Шри Чејтања

¹¹² A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Lako putovanje na druge planete*. The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996, str. 23.

¹¹³ Srila Jiva Gosvami, op. cit., str. 54.

Махапрабу е токму примерот на едноставноста на водењето на сопствениот живот.

Друг аспект на манифестација на божјата милост е персонализмот во меѓучовечките односи. За разлика од периодот пред појавата на Чејтања, но и во неговото време, општеството во Индија било организирано со кастински систем. Тоа значело дека постоеле сталежи на поделба на населението. Но тоа само по себе не е нешто лошо. И самиот Шри Чејтања им оддавал почит на членовите на највисоката каста, браманите, на која и самиот ѝ припаѓал, и секогаш потврдувал дека браманите се најважните личности во општеството и негови учители и водачи во вистинската смисла на зборот. Ова се потврдува со податокот дека тоа се најучените личности меѓу луѓето, меѓу кои има и истакнати мудреци - добротвори на човечкиот род и вистински вредни учители на кшатриите односно владеечкиот сталеж. Со оглед на тоа дека воведувањето ред во општеството е нужност за оптимално функционирање на сите сфери на животот на заедницата, оттаму произлегува и дека е нужно и почитувањето на хиерархијата, но е забранета нејзината злоупотреба од страна на неквалификуваните. Она што предизвикува потреба за посебно внимание е злоупотребата на угледот и сопствената положба првенствено на таканаречените „брама - бандуи“ неквалификувани личности родени во семејства на брамани. Иако таквите „брамани“ по раѓање се родени во браманска фамилија, не е дозволиво да добиваат служба и авторитет ако лично не докажат дека навистина се такви какви што се прикажуваат. Во филозофско–религиозните дискусии кои ги водел Шри Чејтања со учените луѓе низ Индија тој со личен пример покажувал што значи да се биде вистински брамана.

Трет аспект на манифестација на божјата милост е покажувањето на патот за поедноставувањето на телесните потреби. Ова се покажува преку практикувањето на вегетаријанска прехрана. Не е необично ниту непознато за религиите како хиндуизмот, будизмот, христијанството и исламот да се практикува религиозен пост. Сите овие религии имаат и некаков облик на монаштво кое практикува дури и построги облици на воздржување од храна, до степен на испосништво. Причината во основа е иста и се однесува на олеснување и ослободување на телото и телесните

функции од работата на варењето и процесирањето на храната, прочистувањето на телото од тежината која го успорува и онеспособува за посветеништво на Бог.

Четврт аспект на манифестација на божјата милост е покажувањето на патот за ослободување од непотребното душевно страдање произведено како последица на врзаностите за материјалистичките концепции кои всушност претставуваат производи на самскарите, односно менталните импресии креирани во умовите подложни на запаѓање во илузија креирана од незнаење и субјективна перцепција.

Петтиот аспект на манифестација на божјата милост е освежувањето на сеќавањата на човечката цивилизација за нејзиниот највисок интерес, духовниот, и тоа на начин кој ја апсолвира сета позитивна енергија од сите религии. Таа позитивна енергија е енергијата на љубовта кон Бог, која постои во срцата на верниците независно од различните имиња под кои Бог е именуван во религиите: „Кога зборуваме за Кришна, тоа се однесува на Бог. Има многу божји имиња ... но ... Кришна е врховното име ... бидејќи има толку изобилства и со тоа изобилство го привлекува секого, се вика Кришна („сепривлечен“)“.¹¹⁴

¹¹⁴ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Yoga za savremeno doba* (Мо} transcendentalnog zvuka). Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1995, str. 55.

4.3 Панча татва – персонификација на енергиите на севишната божествена личност Шри Кришна

Најдоверливите приврзаници на Шри Кришна Чејтања Махапрабу, во историјата на годија ваишнавизмот се забележани како дел од Панча татва, претставувана од петте персонификации на личноста и енергиите на Севишната божествена личност Шри Хари Кришна. Панча татва е заедничко име за група од пет личности, содржана од Шри Чејтања Махапрабу, Шри Нитјананда прабу, Шри Адвејта ачарја, Гададар пандит и бактата Шривас. Нивните појави се опишани во книгата *Шри Чејтања чариџамриџа* од Кришнадас Кавираџ Госвами. Во оваа книга, тој, „ги опишал телесните симптоми на Бог Чејтања кои се видливи само во личноста на севишниот Бог и покажал дека Бог Чејтања се појавил со своите лични придружници - Шри Нитјананда, Адвејта, Гададар, Шривас и останатите бакти ...“.¹¹⁵

Личноста на Шри Кришна Чејтања Махапрабу во својство на персонифицираната севишна божествена личност е предводник на оваа група и се смета за инкарнација на Шри Хари Кришна во расположение на неговата вечна придружничка од духовниот свет, Шримати Радарани. Така, „трансцендентната божица Шримати Радарани е директен надополнувачки дел на Бог Кришна. Таа е средишен лик за привлечната божествена личност. Таа е првобитната внатрешна моќ на Бог“.¹¹⁶

Шри Нитјананда прабу е првиот најдоверлив придружник на Шри Чејтања. Тој е најблизок пријател и бакта на Шри Чејтања и инкарнација на Шри Баларам, постариот брат на Шри Кришна. Слично како што Кришна и Баларам заедно се споменуваат во пуџите и молитвите, истото важи и за Чејтања и Нитјананда. Други имиња кои се користат кога Чејтања и Нитјананда се споменуваат заедно се кратенките Гор – Нитаи, според кои имиња се нарекуваат и нивните божествата кои се обожуваат во Ваишнавските храмови. Кратенките Гор – Нитаи доаѓаат од имињата Горанга и Нитјананда. Името Горанга означува некој има светол, бело–жолтеникав, односно златен тен на кожата (исто како и

¹¹⁵ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Adi-lila (Prvi deo – poglavlja 1 – 5). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1990, str. 141.

¹¹⁶ Srila Jiva Gosvami, op. cit., str. 50.

Шримати Радарани). Првиот дел од името Нитјананда, Нитја, значи *īśōjan*, вечен. Вториот дел е зборот ананда, што значи највисока среќа, односно една од највисоките состојби на битието. Оттаму, Нитјананда означува втелесена вечна среќа.

Шри Адвејта ачарја, бил посветеник на Шри Вишну. Тој бил највозрасниот член на петорката Панча татва. Се смета дека токму неговите молитви биле причината за појавата на Шри Чејтања. Шри Адвејта Ачарја, како бакта на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан, бил високосвесна личност, па лесно ја воочил тежината на ситуацијата во која западнала пошироката заедница. Под влијание на тантризмот кој претставува огранок на хиндуизмот и туѓото влијание наметнато од надворешните освојувачи, во подконтинентот Индија, каде хиндуизмот е најголемата и доминантна религија, како последица на ваквите состојби, меѓу народот се рашириле многу невољи, страдања и несреќи. Со потиснувањето на хиндуизмот, а со тоа и остатоците од Санатана дармата и раширувањето на доминацијата на Раџас и Тамас гуните во свеста на мнозинството на населението, дошло до појава на високи даноци, злоупотреби на жените и масовни неправди врз луѓето. Луѓето ни самите не знаеле што да прават, кому да се обратат за помош, кога локалните властодршци не правеле никакви напори да им помогнат, туку и самите придонесувале на нивната мака. Гледајќи ја таквата состојба, Шри Адвејта, којшто како учен брамана имал знаење благодарение на кое имал вистинска слика на работите и знаел дека без духовно прочистување несреќите нема да си заминат од животите на луѓето, си ја исполнил својата браманска должност и побарал божја помош. Согласно системот на хиерархија на божествата опишани во пураните, во хиндуизмот водечкото е тројството на Брама, Вишну и Шива.

Согласно истите списи, одликите на трите гуни на материјалната природа се манифестирани во овие три божества. Божеството на Шива владее со тамас гуната, божеството на Брама владее со раџас гуната, а божеството на Вишну со Сатва гуната. Тантриците кои во тоа време биле нашироко распространети се обожувачи на полубогот Шива и истите се во менталитетот на тамас гуната. Додека полубогот Брама е задолжен за

создавањето на световите и животот во универзумот, полубогот Шива е задолжен за уништување на сè создадено од Брама. Шри Адвејта Ачарја, како посветеник на Шри Вишну Нарајан, одржувачот на световите, знаел дека не е време за настапување на енергиите владени од Шива, божеството на деструкцијата. Тој знаел дека тоа време сèуште не е дојдено, и дека на луѓето треба да им се врати надежта и верата во врвниот Бог, Шри Вишну Нарајан. Поради таа причина, но и поради неговата длабока посветеност на Шри Вишну, чии слави сакал повторно да заживеат и да им го осветлат животот на луѓето, Адвејта Ачарја направил пуца, односно ритуал на обожување на шалиграм шила (камен со ознаки кои укажуваат на Шри Вишну Нарајан), во својство на божество на Шри Вишну, со листови од билката Туласи и вода од реката Ганг, рецитирајќи мантри и упатувајќи молитви за милоста на божјото присуство.

Шри Адвејта Ачарја го молел Шри Кришна да се појави и како сонце да ја расчисти темнината на духовната мрачнотија во која западнале: „Адвејта Ачарја ... го замолил Бог Кришна да се појави како Бог Чејтања. Нудејќи лисја на растението Туласи и вода од Ганга, заплакал за појавата на Бог ... Така Бог Чејтања, бидејќи бил задоволен со Адвејта Ачарја, се појавил“.¹¹⁷ Состојбата била таква што од завршетокот на *Двајара јуџа* кога Шри Кришна последен пат се движел меѓу луѓето, а неговите блиски роднини и посветеници владееле со државите, со започнувањето на *Кали јуџа* и смртта на последниот Ваишнавски крал, и покрај продолжувањето на Ваишнавските традиции преку веќе духовно еродираната браманска класа, за разлика од опстојувачките традиции на обожување на полубоговите како Шива, Дурга, Кали и други, Ваишнавизмот бил во постапно опаѓање. Со милоста која чистиот бакта на Шри Кришна им ја укажал на луѓето, нудејќи ја својата бакти девоција во своите молитви, ја предизвикал милоста на севишната божествена личност Шри Кришна, кој секогаш внимателно ги слуша молитвите на неговите чисти бакти и му возвратил со својата појава како Шри Кришна Чејтања. Кога Чејтања конечно се појавил, Адвејта ачарја веќе имал наполнето педесет години,

¹¹⁷ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamṛta*, *Adi-lila* (Prvi deo – poglavlja 1 – 5). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1990, str. 142.

но сепак и подоцнежната возраст не била пречка тој да му стане најблизок следбеник кој на Шри Чејтања активно му помагал во реорганизирањето на Ваишнавизмот од неговото ново седиште во местото Јогапит, во областа Надиа.

Ширењето на Ваишнавизмот и свесноста за Кришна доживеале ренесанса со оформувањето на групата на најблиските приврзаници на Шри Чејтања Махапрабу, познати под називот Панча татва. Тие биле инспиративен центар на Ваишнавизмот, кој од областа Надиа постапно почнал да се шири низ цела Индија. Членовите на Панча татва ги подучувале и организирале и останатите приврзаници кои постапно се придружувале привлечени од инспиративното проповедништво на Шри Чејтања, Шри Адвејта, Шри Нитјананда, Гададара пандит, бактата Шривас и нивното пеење на светите имиња на Рама и Кришна кое редовно се одржувало во домовите на Ваишнавите, но и по улиците на областа Надиа. Гададар пандит бил учен брамана и со своето знаење и упатеност во ведските списи дал свој придонес во поучувањето на посветениците на Шри Вишну и освежувањето и ширењето на свесноста за Кришна и поширико од областа Надиа. По наредба на Шри Чејтања и со помош на членовите на Панча татва, Ваишнавизмот се проширил и во подрачјата кои до престојот на Кришна и Баларам на земјата биле центрите на Ваишнавизмот во Индија и во светот, Вриндаван и Дварака. Бактата Шривас се смета за пример на идеален посветеник и експанзија на енергијата на Шримати Радарани.

Како експанзии на божествените енергии на севишната божествена личност, создателот и одржувачот на универзумот Шри Вишну Нарајан, членовите на Панча татва биле далеку од тоа да биле обични луѓе. Тие биле родени со своите изворни духовни капацитети и нивното влијание било извонредно моќно. Чистотата на нивната посветеничка приврзаност за Шри Хари Кришна со љубов и силата на нивната духовна посветеност делувале како магнет за луѓето во околината. Иако ситуацијата во општеството била духовно неповолна како при месечева еклипса, а управителот на областа, Кази, назначен од редовите на освојувачите, со седиште во градот Навадвип, негувал амбиции популацијата да ја преобрати во неговата религија, на негово

изненадување и самиот бил привлечен од манифестацијата на бакти девоцијата на санкиртан бактите и по негова наредба било наложено никој да не го попречува пеењето на бактите, па дури и самиот им се приклонил пројавувајќи интерес за нивното учење. Во разговорот со Шри Чејтања, управителот на областа Чад Кази рекол: „Според Коранот, постојат два начини на напредување – по пат на зголемување на склоностите кон уживање и по пат на смалување на склоностите кон уживање. На патот на смалувањето на врзаностите (ниврити – марги), убивањето животни е забрането“.¹¹⁸ Иако однадвор изгледа дека се работи за спротивставени страни, доверливите бакти знаеле и тоа го споделиле, дека Кази во претходниот живот бил Камса, вујкото на Кришна кој во минатиот живот се заколнал дека ќе го уништи Кришна, но наместо тоа, во наредниот живот, кога се обидел да направи прекин на пеењето на славите на Шри Кришна, самиот станал привлечен од силата на чистата бакти девоција. Неверојатната сомилост која Шри Кришна во облик на Шри Кришна Чејтања му ја укажал на својот непријател била што го претворил во свој бакта: „ Бидејќи ги изговори трите свети божји имиња – Хари, Кришна и Нарајан, несомнено си многу среќен и побожен“. Откако го слушнал тоа, на Кази му потекле солзи од очите. Веднаш ги допрел Божјите лотосови стапала и ги рекол следните умилни зборови. „Само со Твојата милост моите лоши намери исчезнаа. Те молам благослови ме мојата девоција да може секогаш да биде насочена кон Тебе“.¹¹⁹

¹¹⁸ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamṛta*, *Adi-lila* (Treṭi deo – poglavlja 12 – 17). str. 324.

¹¹⁹ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamṛta*, *Adi-lila* (Treṭi deo – poglavlja 12 – 17). str. 352, 353.

5. ЗНАЧЕЊЕТО НА ШРИ ЧЕЈТАЊА МАХАПРАБУ

5.1 Универзалноста на пораката на Шри Чејтања Махапрабу

Обидувајќи се да ја почувствува љубовта со посветеност која девојката Рада ја чувствува кон Бог Кришна, самиот Кришна зел облик со тен на бојата на кожата на Шримати Радарани, неговата највозвишена бактини: „Бог Кришна ... го поприми обликот на Шри Чејтања. Нека тој Бог Чејтања ѝ ја подари својата милост“.¹²⁰ На тој начин Бог Кришна создал околности низ кои на дискретен начин ја довел највисоката среќа на дофат на срцето на човекот. Секако јасно е дека моментот на духовна зрелост не е иста кај секој човек, но за оние за кои по редот на кармичките предуслови е дојден моментот да бидат подготвени за прием на чистата духовна среќа, која доаѓа од персонализираната божја внатрешна енергија и божја љубов Шри Рада, со доаѓањето на Шри Чејтања, тоа е овозможено. И повеќе од тоа, поради надземската сила на маха мантрата кога е изговорена или испеана од искрен посветеник, кај слушателот се предизвикува чудесно будење на исконското кое го потсетува на неговата врска со Бог и му ја „влече“ душата кон Бог, да го запознае и служи. Колку повеќе човекот обрнува внимание на значењето на таа божествена величественост која ја открива во невидливите предели на својата душа, и колку повеќе ѝ дава простор во својот живот, толку повеќе самиот се прочистува и душевно и телесно.

На божјите посветеници им е полесно поднесувањето на строгите постови отколку на формалните „верници“. Додека божјите посветеници се хранат од „духовниот оган“ на нивната љубов кон Кришна, нивното тело одвнатре се топи и чисти од сè што е излишно за духовниот напредок. За божјиот посветеник (бакта на Вишну/Кришна), посветеното служење со љубов е истовремено и средство за постигнување на целта вечно да се биде во служба на Шри Вишну и постојано да се биде свесен за Шри Кришна. Слично на ова, за многумина: „Да се биде среќен, да се има вечен живот, да се биде во Бог, да се биде спасен – сето тоа е едно

¹²⁰ Krsnadasa Kaviraja Gosvami, *Sri Caitanya Caritamrta*, Adi-lila (Prvi deo – poglavlja 1 – 5). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1990, str. 223.

исто; тоа е решение на животната задача¹²¹ Оттаму, не смее да се заборава дека независно од многуте индивидуални разлики по кои се делат луѓето, народите и расите, сите заедно делат еден ист заеднички именител: светото кое од внатрешноста на душата ги придвижува кон трансцендентното. Таа невидлива света истородност доаѓа од божественото присуство во човекот во облик на Атман, бесконечно мал фрагмент на врховната божја параматма/над душа/врховна душа/Бог. Тој Атман кој е дел од врвното јаство параматмата, е внатрешното јаство, на индивидуата, кое од внатрешноста на душата ја влече кон возвишеното. Иако идентификуван како хиндуистички, поимот Параматма во своето значење не е резервиран и не може да се ограничува исклучиво на хиндуизмот. Параматмата е универзална појава на личното присуство на Бог Шри Вишну во микро димензија на атом во срцето на секој човек. До кој степен таа енергија ќе ја осветли егзистенцијата на човекот и во кои размери, зависи од многу нешта од кои личната зрелост и божјата милост се најважни чинители. Неретко се случува да иако Бог сака да ни даде духовен напредок и благосостојба, ние не сакајќи да се менуваме во навиките, не сме спремни да ги примиме наговите дарови. Личниот пример, најдобро мотивира, па оваа желба за споделување беспричинска милост кон човекот ја споделуваат сите божји инкарнации. Во будизмот е нашироко прифатено дека Сидарта Гаутама Буда, Просветлениот, поучувал со својот пример, за да им помогне на луѓето и самите да го достигнат просветлението: „ ... Буда беше вистинит до последното движење на неговите прсти ... беше светец“.¹²²

Поради тежината на одликите кои ги имаат луѓето во ова време, материјалистичките навики и ментални концепции, тешко им е да ги сфатат духовните пораки и појави, поради што емпатијата на Ваишнавските светци одела дотаму што (иако тоа им било одбивно да го прават), понекогаш прикажувале моќи кои обичен човек не би можел да ги направи. Еден таков случај е настан кој се случил во *Саиџа јуџа*, кога

¹²¹ М. Мијовић, прир. *Мислило, књиџа мисли 1000 мудраца*. Народна књига Алфа, Београд, 2002, стр. 202.

¹²² Х. Хесе, *Сударџа: индиска џесна*. Мисла, Скопје, 1989, стр. 30.

светиот мудрец Кардама, кој дотогаш со својата сопруга живеел во испосничка колиба, создал палата соодветна за статусот на својата сопруга која иако била принцеза, прифатила да се омажи за испосник и со години живеела и го служела во една колиба во шума. За награда за нејзината посветеност кон него и кон Бог Вишну чиј посветеник бил тој самиот: „ ... мудрецот Кардама ја употребил својата јогичка моќ ... и створил ... палата ... “. ¹²³ Не толку транспарентен, но вреден за почит, е случајот со молитвите на Адвејта ачарја за појавување на севишната божествена личност во *Кали јуја* кои се исполниле со појавата на Шри Чејтања. Манифестацијата на таквите активности од страна на светите личности била во својство на сомилост кон паднатите души, чиј слаб духовен пламен не можел да се справи со предизвиците на промените, особено во тешките околности на живеење во време на владеење на безбожничкиот демон Кали: „Сироти души во Кали! Не веруваат без да видат“. ¹²⁴

Токму личноста на Шри Чејтања е таа која во духовната хиерархија на Ваишнавизмот е предодредена да биде најмилостивиот спасител кој секогаш, одново и одново се појавува како најсилна светлина во најмрачното време. Токму во ова време, Шри Чејтања со личен пример поучува како човекот треба да го разбира и да му се обраќа на Бог: „Мил Кришна, ти си засолниште на вечниот Браман и конечно почивалиште за сите суштества“. ¹²⁵ Иако зборот „Браман“ е синоним за највисокиот креативен космички принцип, во својство на највисока реалност, и сам по себе не претставува персонализирана форма на Бог, неговата не помалку значајна улога во личниот однос на бактата кон Кришна не е за занемарување. Процесот на учење, поврзување на значењата на поимите меѓу неперсоналистичките и персоналистичките учења внатре во хиндуизмот, во будизмот, џаинизмот и други неперсонални религии, ги отвора формалните и менталните бариери на патот на

¹²³ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *[rimad Bhagavatam. (Tre}e pevanje „Status Quo“ Tre}i deo – poglavlja 23 – 33). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1991, str. 10.*

¹²⁴ O. B. L. Kapoor, *The saints of Vraja. Aravali books international (P) Ltd., New Delhi, 1997, стр. 72.*

¹²⁵ K. Dharma, *Mahabharata (The greatest spiritual epic of all time). Torchlight Publishing, Los Angeles, 1999, str. 863.*

идентификувањето и надминувањето на разликите на едни исти парадигми, кои како општоприфатени модели создаваат несуштински разлики и поделби меѓу религиите. Во отсуство на формите низ кои се манифестираат мисловните схеми, на нивото на душевна перцепција, луѓето меѓу нив препознаваат исти аспирации: „Луѓето од сиот свет ги бараат Божјите дарови, но оној кој што е мудар Го бара Дародавачот Лично“.¹²⁶ Ваквите квалификации се карактеристични за чистите бакти на Кришна.

До скоро време (а во одредена смисла сè до денес), практично до времето на појавата на Шри Чејтања, во Индија доминирал пристап на општествена диференцијација на припадноста на луѓето познат како кастински систем. Сознанијата од пураните укажуваат на тоа дека таквиот систем бил соодветен сè до моментот на предизвикувањето на несреќата за браманската каста, од страна на син на браман кој проколнал побожен крал Ваишнава. Овој крал Ваишнава бил владетел на целиот свет. Клетвата која ја упатил синот на браманот кон кралот била таква што кралот од таа клетва требало да умре за седум дена. Несвесен за тежината на последиците по угледот и добродетелта на својата каста, детето брамана предизвикало пад на вредноста на браманската каста. Со ова, синот на браманот го отворил патот на стихиен наплив на неред и злодела предизвикани од штотуку настапувачкото време на демонот Кали, чие зло со смртта на последниот крал Ваишнава, веќе немало доволно доблесен и квалификуван владетел да го сопре, и кое затоа, со текот на времето потем го опфатило целиот свет. Од моментот кога синот на браманот ја преминал линијата на дозволеното и забранетото и проколнал Ваишнава, ја прекршил светоста на својата каста.

На тој начин и самиот станал првиот од идната неброена редица паднати и неквалификувани брамани – свештеници – религиозни претставници и квази учени лица со кои *Кали јуџа* е преполна. Таткото на детето брамана: „Слушајќи дека го проколнал кралот – најдобриот меѓу луѓето, кој во никој случај не смеел да го казни – ришито не само

¹²⁶ Шри Шри Парамханса Јогананда, *Универзалноста на јоџа* (и други предавања од Шри Шри Парамханса Јогананда основачот на Јогода Сатсанга друштвото на Индија Друштво за Самоспознавање). Мартина, Скопје, 2008, стр. 21.

што не го пофали својот син, туку почна да лелека: Ох! Колку згреши мојот син! Возврати толку сурово за безначајна навреда“.¹²⁷ Ваквите лажни брамани се причина за голема разочараност и недоверба на верниците во верските авторитети во чии личности и карактери е реткост да се најде повод за утеха од болките на материјалното постоење. За таквите паднати синови на брамани кои и ден денес се регистрираат низ Индија, постои посебен назив, *брама банду*. Називот брама банду означува потомок на потврден (квалификуван) брамана, син на актуелен и општествено препознаен браман, кој самиот ги нема потребните предиспозиции и карактеристики на возвишена личност на божји посветеник. Брама бандуите не ги следат пропишаните религиозни принципи за браманите како што се нејадење месо, неконзумирање алкохол и други опијати, невоздржување од вонбрачни врски и оддавање на коцкање или слични финансиски измами. Живото суштество ги поднесува последиците на својот избор помеѓу гуните на материјалната природа.¹²⁸ Од изборите направени како последица на комбинацијата на гуните во сопствената личност, потоа следат и последиците. Ситуацијата во *Кали јуџа* е таква што факторот на раѓање во општествено високо позиционирана фамилија, не само во Индија и нејзиниот кастински систем, туку каде било во светот, не е стопостотна гаранција дека потомците ќе бидат достоини на угледот и високите вредности на своите претци.

Така, меѓу добрите потомци, за жал се случува да се родат и недостојни, поради што е потребно да се направи соодветна „филтрација“ и навремено да се отстранат измамниците, кои заземајќи високи позиции на свештеници и учители со својата неспособност би предизвикале дополнителен неред и пропаѓање на сè околу себе. Истото се однесува и на родените во фамилии на кшатрии (водачи на државата, чувари на безбедноста и војници) кои ги немаат нужните особини на водачи и карактерни личности на кои угледот согласно доблеста мора да им е над парите, моќта и амбициите. Исто така и родените во фамилии

¹²⁷ Шри Шримад А.Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхајавашам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 896.

¹²⁸ Поглавје 13 стих 22 од Багавад гита.

на богати ваишји (банкари, трговци, земјоделци, занаетчии и сточари) кои ги немаат потребните особини на работливост, осет за организација, знаење за ракување со занаетчиски вештини и правилно ракување со природните ресурси не се способни да ја исполнат својата должност, со што нанесуваат штета, најчесто преку неконтролираната алчност за пари на штета на своите подредени. Сегашната состојба е таква, што во најголем број случаи, независно од личните квалитети, потомците ги добиваат привилегиите, а последиците од штетниот сентиментализам на фамилијата го поднесува целото општество. Ова е само еден од облиците на манифестација на нередот во времето под владение на безбожниот Кали: „ ... со оглед дека населението во современиот свет воглавно се состои од шудри, браманската култура е сега изгубена и многу е тешко повторно да се воспостави на вистински начин ... со земјата не владеат кшатриите. Наместо тоа ... секој шудра може да биде избран ... и добие моќ да владее“.¹²⁹

Од друга страна, во помалку експонирани фамилии се случува да се појават личности кои потоа со својот труд и лични заложби прават значајни придонеси за општеството, со што отскокнуваат од првичниот статус и се препознаени како статусно вредни, потврдени, способни или учени личности. Знаејќи го тоа, Шри Чејтања не само што не ги отфрлал како неквалификувани оние кои не биле родени во кастите на двапати родените брамани, кшатрии и ваишји, туку отишол и понатаму, давајќи им шанса и на оние кои не биле родени како хиндуси. Тој и со личен пример покажал колку е приоритетна индивидуалната духовна состојба на личноста, без разлика од која религија или раса доаѓа: „ ... Шри Кришна Чејтања ... е повеликодушен од било кој друг аватар, дури и од Кришна лично, бидејќи тој слободно го дава она што никој друг го нема дадено – чиста љубов кон Кришна“.¹³⁰ Строгиот ограничувачки пристап кон светиот круг на браманизмот во Индија придонел до појавата на забрана за разни религиозни активности дури и за дел од хиндусите, што

¹²⁹ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *frimad Bhagavatam*. (Sedmo pevanje „Nauka o Bogu“ prvi deo – poglavlja 1 – 8). Bhaktivedanta book trust Garuda, Samobor, 1990, str. 44 – 45.

¹³⁰ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Beyond birth and death*. The Bhaktivedanta book trust, NSW Australia, 1994, p. 28.

највпечатливо се одразило на општоприфатениот став дека секој кој не е роден хиндус е неквалификуван за занимавање со ведска наука и религија. Шри Чејтања ова го одбил, и заложувајќи го својот углед на брамана, но и на божја инкарнација, им дал шанса на луѓето од целиот свет да се поврзат со ведските вредности и да ја пренесат свежината на трансцендентната љубов на вечно младиот пар Шри Шри Рада Кришна во сите правци и на сите континенти. Со испраќањето на Ваишнавска литература во Канада и Европа, а потоа и со личните заложби во теолошките кругови во Индија истото го продолжил и Бактивинод. Со регрутирањето Ваишнави од Европа и Америка и нивното претставување во Индија, Шрила Прабупад предомислил многумина од ригидните приврзаници на формата на кастинскиот систем и изградил нов амбиент на почит и симпатии кон „браманите од запад“: „ Госпоѓата Ганди му честитала на Шрила Прабупад на работата која ја извршувал низ целиот свет. „Тие се добри момчиња“, одговорил ... Шрила Прабупад ...“¹³¹ со пофалба кон Ваишнавите од Америка, Европа, Русија, Австралија и Африка. Шрила Прабупад го однел Ваишнавизмот на сите континенти, во согласност со барањето на Шри Чејтања: „Ширете го ова движење за свесност за Кришна по целиот свет. Нека луѓето ги јадат тие плодови и на крајот се ослободат од староста и смртта“.¹³²

Друг важен аспект на универзалноста на пораката на Шри Чејтања Махапрабу се манифестира низ сознанието дека Ваишнавизмот ја отвора вратата на сите религии со цел и самите полесно да се пронајдат и препознаат во историскиот тек на развојот на човечката свест и согласно тоа, да се препознае нивното синхронно појавување како отсјај или модификација на веќе постоечки матрици во постарите цивилизации, меѓу кои и хиндуизмот. Согласно личната волја и повеќе од возможно е да се препознаат заеднички нешта во практично сите познати религии. Светоста на присуството на божествените карактеристики и истородноста во светиот дух се лесно воочливи помеѓу ликот на Шри Чејтања и ликот на Исус Христос, христијанскиот син божји: „И од

¹³¹ Satsvarupa dasa Gosvami, *Prabhupada*. A.G.Matoš, Samobor, 1994, str. 294 – 295.

¹³² Krsnadasa Kaviraja Gosvami, „*Sri Caitanya Caritamṛta*“ *Adi-lila* (Drugi deo – poglavlja 6 – 11). The Bhaktivedanta book trust, Rijeka, 1991, str. 280.

Неговата полнота ние сите примивме благодат врз благодат ... а благодатта и вистината произлегоа од Исуса Христа“ (Јован 1,16-17). Прашање на личен избор е дали ќе се инсистира на разликите, наместо да се уважат сличностите. Еден од начините за потврдување на ваквата идеја е податокот дека во процесот на обожување на светите имиња на Шри Вишну, се набројуваат илјада и осум имиња кои директно или индиректно се поврзани со него и неговите лични експанзии. Секое од тие имиња има свое посебно значење, а меѓу најпознатите се имињата на дашаватарите (десетте аватари) меѓу кои се вбројува и името на Кришна. Голем дел од илјада и осумте имиња се созданија кои произлегуваат од забавите на Шри Вишну кои Тој ги манифестира низ еоните, на различни планети во универзумот, персонализиран во различни квантуми на присуство на изворните одлики. Важно е да се нагласи дека пристапот на „негледање на шумата од дрвото“ потенцирањето на детал над целината, создава слика на изразени разлики во толкувањето на едни исти нешта во религиите, површно пренебрегнувајќи ги суштествените нешта чие поврзување, отвора нови димензии на согледување на целокупната слика за човештвото, за човекот и неговата трансформација, неговите подеми, но и падови и изгубени битки со самиот себеси.

Трет важен аспект на универзалноста на пораката на Шри Чејтања Махапрабу е пристапот со кој се потенцираат карактерните и морални квалитети на аспирантот за бакта, меѓу кои се вбројуваат и трпеливоста и посветеното служење: „Не се обидувајте да го видите Бог ... делувајте на таков начин Бог да ве забележи вас“.¹³³ На повеќе места во пураните и Багавад Гита, Шри Кришна кажува дека е привлечен од посветеното служење на бактите. Манифестирањето на забавите во кои Шри Вишну влегува во најразлични ситуации, негувајќи ги релациите со своите бакти се доказ за тоа. Хиндуизмот генерално е склоп на повеќе персоналистички религиозни правци. Истовремено, голем дел од тие правци се директно или индиректно поврзани еден со друг или се повикуваат на туѓите претставници како споредни ликови во своите правци, користејќи ги за самопотврдување и за надополнување на

¹³³ Satsvarupa dasa Gosvami, *Prabhupada*. op. cit., str. 282.

сопственото учење. Воедно, постои високо ниво на взаемно почитување, што во целина дава состојба на сеопфатност и не остава простор за запаѓање во самозабораот на неперсонализмот и атеизмот. Во доминантно хиндуистичката култура на Индија, дури и не многу заинтересираните за религијата имаат почит и не го доведуваат во прашање постоењето на Бог.

Во модерниот свет на денешнината, за разлика од пред само неколку векови кога само привилегирани и ретки луѓе биле писмени и имале пристап до записи и книги кои и самите биле ретки, во последните два века луѓето сè побрзо учат, но како нус појава на губењето на илузиите и општо прифатените ограничувачки норми, често ја губат и верата. Верата е привилегија на човечкиот род, исто како и филозофската размисла: „Човекот може да сфати кој е. Птиците и животните не можат. Затоа, како луѓе, треба да се трудиме да се самоспознаеме, а не само да делуваме на нивото на птиците и животните“.¹³⁴ Губењето на поривот за самоспознание и личната морална деградација по што неминовно следи губење на верата, го става човекот во крајно непријатна состојба на дезориентација. Од дезориентацијата произлегува отуѓувањето, престанокот на грижа за своето, а потоа и за било чие добро. Делата кои ги вршат таквите луѓе во духовна деклинација, иако им се чинат „нормални“, всушност ги водат во состојби во кои нивните души стануваат навикнати да прифаќаат модели на однесување типични за пониските облици на живот, дури до ниво на крајно пасивна и индиферентна свест на растение.

Тешко е да се долови количината на знаење кое недостасува за да се исправат сите предрасуди и погрешно оформени концепции кои го кочат духовниот развој на луѓето. Сето тоа знаење длабоко продира во секој дел свеста на човекот. Секоја мала мисла која ја прогласуваме за „небитна“ во моментите кои во животот нè прават да се замислиме, е одбиен напор за напредок. Таа мала мисла е отсјајот на духовната свест која е потрупана со материјалистички импресии. Брилијантноста на поттикот кој нѝ го предизвикува Шри Чејтања Махапрабу е еднаков на будење на заспан на

¹³⁴ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупада, *Враќање наука за реинкарнацијата*. Бхактиведанта Бук Траст, Белград, 1997, стр. 42.

брод кој веќе дополу потонал и подавање на рака за спас, во последен момент. Свесен за комплицираноста на лавиринтот на материјалното постоење, Шри Вишну и реално лично се зазема за олеснување на пронаоѓањето на излезот од „маѓепсаниот круг“. Дел од Шри Кришна, како искра тлее во душата на човекот правејќи со чудење да гледа во свезденото небо и да се восхитува, дури и кога не е сосема сигурен дека тие мали светла кријат чудесни убавини и можности за возвишување до вечноста. Потребата за враќање на изворот на сите нешта, за функционирање по вродените инстинкти, дури и кога сè наоколу нè става во калапи, и понатаму останува движечка сила на нашите мисли и дела. Презаситеноста со неприродни и неретко излишни „потреби“, со секојдневната рутина во служба на одржување на наметнати контрапродуктивни навики во секојдневното живеење, предизвикуваат конфликт во свеста, но набрзо и јасна реализација дека: „Овој материјален живот е состојба на болест; кога сме сместени во Брахман, тогаш сме здрави.“¹³⁵

Религиите главно се сложуваат дека човекот е создаден според божјиот лик. Тоа било прифатено во старогрчкиот, римскиот и старословенскиот, период, но во ниедна друга сега активна религија тоа не е толку нагласено како во хиндуизмот, во кој постои комплексна хиерархија на полубогови кои се задолжени за управување со световите меѓу кои е и Земјата, со природата и живите суштества на неа. Затоа, „Шри Чејтања Махапрабу учеше дека никој и под никакви околности не смее да ги обезвредни положбите на Неговите енергии манифестирани во многуте полубогови и полубожици“.¹³⁶ И тие, како и самиот Шри Вишну, нè повлекуваат нагоре, давајќи нè личен пример преку своите посветени активности во забавите на аватарите на Шри Вишну на земјата. Истовремено и Шри Кришна со личен пример укажувал почит кон полубоговите, возвраќајќи со благодарност за нивната приврзаност, но и поставувајќи пример, како стандард за духовна покора за почит на духовната хиерархија која преку полубоговите, води токму до Него.

¹³⁵ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупада, *Издијање до свесноста за Кришна*. Бхактиведанта Бук Траст, Гаруда, Скопје, 1995, стр. 36.

¹³⁶ Mahanidhi Swami, *Appreciating Sri Vrindavana dhama*. Mahanidhi Swami, India, 1991, p. 220.

Исто како и Шри Чејтања, и Шри Кришна живеел и се однесувал како човек, не трудејќи се да предочи на луѓето околу него кој тој вистински е: „Како совршен семеен човек, Господ Кришна без отстапување ги вршел сите религиозни должности на семејните луѓе. По разденување, Господ би упатил посебни молитви на богот на Сонцето“.¹³⁷ Според ведските списи, полубоговите, меѓу кои спаѓа и полубогот на Сонцето, Сурја дев, се слуги и посветеници на Шри Вишну Нарајан. Укажувањето почит на полубоговите претставува индиректно укажување почит на нивниот Бог Шри Вишну. Свесен за нивната возвишеност и вредност на негови посветеници, Шри Вишну покажал дека полубоговите не само што не треба да бидат занемарени, туку треба да им се укаже внимание, почит, уважување, да им се даваат понуди од храна, облека, подароци, цвеќиња и други понуди кои му се нудат и на Бог.

¹³⁷ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Krsna izvor sveg zadovoljstva* (Sa`eti opis Desetog pevanja [rimad Bhagavatama [rila Vyasadeve, drugi deo). The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996, str.100.

5.2 Духовното наследство на Шри Кришна обновено во појавата на Шри Чејтања Махапрабу

Мерено во човечки години, должината на временскиот простор од појавата на Шри Кришна (со својата персоналност и непосредна ангажираност околу најсуштествените онтолошки поенти на човечката егзистенција) до појавата на Шри Чејтања Махапрабу е навистина многу голем. Шри Кришна претставува олицетворение на врвен примател и уживател на сета посветеност и приврзаност упатена со љубов од побожните кон него. Тој е и учителот на принцот Арџуна пред битката на „Курукшетра“. Поуките на Шри Кришна упатени кон принцот Арџуна пред битката на Курукшетра се основа на *Баївад иџија* (*Божествена иџа иџна*) која за хиндусите е исто толку значајна како Библијата за христијаните. Братот на Шри Кришна, Шри Баларам е олицетворение на изворната духовна сила на Шри Вишну Нарајан (врвниот Бог кој престојува на каузалниот океан на креацијата). Од датумот на заминување на моќните Вишну инкарнаци на Шри Кришна и неговиот постар брат Шри Баларам, поминати се многу векови. Овие две последни Вишну инкарнации, го оставиле зад себе последниот духовен импулс и траг во историјата кој очигледно согласно големината на духовната сила на нивните инкарнации, во себе содржи моќ од огромни размери. Ова било потребно да се случи толку скоро, на прагот на почетокот на *Кали јуџа*, за да биде што поблиску до времето на очајот имајќи во предвид колку очајнички ќе им треба божјата помош на луѓето во ова време.

И покрај почетокот на сè поопасното време на илузиите на *Кали јуџа*, за да не се заборава присуството на Шри Кришна и Шри Баларам и за да вроди со духовни плодови на спасение за човечките души, од страна на Шрила Вјасадев, духовен учител кој живеел во времето на Кришна и Баларам, напишана е Шри Багават пураната. Поради својата сатвична природа, „оваа Багавата пурана е сјајна како сонцето и се појави веднаш откако Бог Кришна замина во своето сопствено живеалиште, следен од

религијата, знаењето итн. Луѓето кои го изгубиле видот поради густата темнина на незнаењето на времето Кали ќе добијат светлина од оваа пурана“.¹³⁸ Во оваа пурана опфатен е широк опсег на периоди на постоењето на универзумот, од раѓањето на неговиот создател, полубогот Брама, создавањето на видовите живи суштества кои го населуваат универзумот, преку појавите на Вишну аватарите, па сè до почетокот на *Кали јуџа*. Појавата на Чејтања е дел од оваа пурана, а неговата појава и претставување е во вид на „свој идеален посветеник“: „Во Шримад Багватам е потврдено дека во ова време *Кали јуџа*, инкарнацијата на Кришна, Бог, секогаш ќе го опишува Кришна. Тој е Кришна, но како бакта на Кришна се опишува себеси“.¹³⁹ Според ова верување, со моментот на појавата на Чејтања, семето на бакти девоцијата кое го посеале Кришна и Баларам на крајот на *Двајара јуџа*, почнало да станува видливо за луѓето, а со тоа и да ја враќа нивната духовна и животна сила.

Појавата на Чејтања значи вистинска надеж, надеж за иднина, за исполнет, среќен живот и вечен духовен живот во санатана дарма, на божјиот пат: „Секој спие во темнината на *Кали јуџа*, но кога е присутен голем Ачарја, со самиот негов повик секој го прифаќа проучувањето на Ведите за да стекне право знаење“.¹⁴⁰ Знаејќи го тоа, Бог Шри Кришна се изложил себеси и своите драги придружнички и посветеници на невољите на материјалното постоење во опасното безбожно време на *Кали јуџа* на тој начин што се појавил како браманата и санјаси Шри Чејтања, без заштитничките изобилства на кшатрискиот статус кој го имал во *Двајара јуџа*, со што направил саможртва, несфатлива за човечкиот ум. На тој начин, Бог Кришна, во инкарнацијата на Шри Чејтања се ставил себеси во крајно непријатни услови и околности со единствена цел, на луѓето да им го отвори последниот и најкраткиот пат за спасение од почетокот на четирите југи: „Дури и ако грешниците ја

¹³⁸ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Шримад Бхајавашам*. (Прво пеење „Создавање“). Бхактиведанта Бук Траст, Скопје, 2013, стр. 176.

¹³⁹ Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупад, *Наука о самосјознају*. Бхактиведанта Бук Траст ВВЗ Веда, Суботица, 1994, стр. 105.

¹⁴⁰ А. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Pri~e o najdivnijem*. The Bhaktivedanta book trust, *Vazud*, 1982, str. 139.

отфрлат религијата, ... јас ќе го испратам мојот посветеник да оди таму и да ги спаси ... Ќе го преплавам целиот универзум со мојата љубов. Ни прстофат мизерија или тажење нема да остане“.¹⁴¹ Со методот кој Шри Кришна во обликот на Шри Чејтања го применил (маха мантрата и санкиртан пеењето), душата добива најредок дар, посветено служење на севишниот божествен пар Шри Шри Рада Кришна кој инаку е недостижен за долгите процеси на медитација, ритуали, пеење химни на ведите, покори и аскетски активности карактеристични за претходните југи. За анти духовната епоха на *Кали југа*, сите други облици на обиди за духовно напредување претставувале предолготрајни и недоволно фокусирани начини за достигнување на светото престојувалиште на божествениот пар Шри Шри Рада Кришна.

Појавата на Шри Чејтања е значајна и по тоа што претставува начин на приближување на последните, највисоките исконски сили на мотивација на Бог при создавањето и одржувањето: „Вистинска дхарма, вистински религиозен живот е она што е дадено од Бога“.¹⁴² Шри Вишну Нарајан во својот изворен облик ја претставува самата персонифицирана дарма и оттаму, самиот Тој е изворот на сета дарма. Почитувањето на редот на нештата, како што е дадено од Шри Вишну Нарајан, значи постапување по правилата на дармата на која ѝ припаѓаме. Тоа истовремено значи почитување и служење на Него самиот, Бог Шри Вишну Нарајан.

Должноста на учителите е да ја донесат светлината на знаењето меѓу луѓето склони кон заборава, да придонесат за посериозно и поодговорно пристапување кон редот во меѓу-човечките релации, со нагласена важност на водење сметка за веродостојноста на сопствените и општествените мерила; тоа е нивната Дарма.

¹⁴¹ Locana Dasa Thakura, *Sri Caitanya Mangala* (a sixteenth century biography of Sri Caitanya Mahāprabhu). op. cit., str. 48.

¹⁴² Шри Шримад А. Чаранаравинда Бхактиведанта Свами Прабхупада, *Бхактӣ – jōīa*. Бхактиведанта Бук Траст, Белград, 1997, стр. 60.

5.3 Влијанието на појавата на Шри Чејтања Махапрабу и по неговото заминување

Петнаесеттиот век во кој се појавил Шри Чејтања Махапрабу е време кога сè се одвивало неспоредливо поспоро во споредба со дваесеттиот, а особено со дваесет и првиот век. Циркулацијата на луѓе и информации на поширок простор е различна во секое од овие две времиња.

Почнувајќи од првите задачи кои неговите придружници ги добивале лично од Шри Чејтања Махапрабу па сè до крајот на шеснаесеттиот век, влијанието на маха мантрата и учењето за чистата љубов кон севишната божествена личност Шри Кришна, скриен во улогата на краварче од селото Вриндаван во Индија, низ вековите продолжило да се шири кон сите континенти на земјата.

Историјата бележи појава на неколку значајни учени луѓе од Индија од „поново“ време, кои ивршиле влијание на образовните центри низ светот, меѓу кои е и истакнатиот Ваишнавски теолог Кедарнат Датта Бактивинода (1838-1914) кој по професија бил државен судија од областа Бенгал во Индија. Во илјада осумстотини деведесет и шестата година, Бактивинода до повеќе научни истражувачи и библиотеки во Британија, Канада и Австралија ја испратил неговата книга *Чејтања Махапрабу - нејовиоѝ живоѝ и ѝравила*, отпечатена на англиски јазик.

Набрзо потоа, иако не бил стриктно специјализиран за Ваишнавската филозофија, и професорот по филозофија Сарвепали Радакришнан (1888-1975), претходно претседател на Индија, со својата посветеност на духовноста на ведската филозофија и религија, во илјада деветстотини триесет и шестата година го инспирирал основањето на студиите за источна религија и етика на универзитетот Оксфорд во Британија, каде подоцна и самиот предавал, а во своите трудови посветил значајно внимание и на Ваишнавизмот и учењето на Шри Чејтања Махапрабу. Осмото и деветтото поглавје од првиот том на неговата *Индиска*

филозофија обработуваат теми од Ваишнавизмот, додека дел од десеттото поглавје од вториот том од истата книга се занимава токму со појавата и учењето на Шри Чејтања Махапрабу.

Абај Чаранаравинда Бактиведанта Свами Прабупада (1896-1977), кој во илјада деветстотини шеесет и шеста година во градот Њујорк во Соединетите Американски Држави го основал интернационалното друштво за свесност за Кришна е личноста чии напори за остварување на очекувањата на Шри Чејтања Махапрабу, дека светото име на Шри Хари ќе се пее во целиот свет, ги приближија тие очекувања до реалноста. Резултатите од овие напори се покажале во изненадувачки широки размери, имајќи ја во предвид општата состојба на духовна затапеност и незнаење во кое поголемиот дел од човештвото, несвесно за својата состојба, веќе подолго време поминува. Периодот од почетокот на влијанието со ширење на знаењето од ведите од овие три личности до денес, бележи побрз раст на интересот и љубопитноста кај луѓето за учењата на ведите, пураните и упанишадите, за нивните недофатливи тајни скриени зад на нашироко познатото, а сепак не особено познатото санскритско писмо, до скоро достапно главно во Индија. Професорот Сарвепали Радакришнан, со својот детален историски осврт на најзначајните филозофски и религиозни појави во хиндуизмот, придонел за приближување и враќање на изгубеното знаење на човештвото, кое под притисокот на мрачното време на *Кали јуја*, останало запуштено и заборавено во темните простории на „преживеаните“ остатоци на ведската цивилизација и култура на светот, во древните храмови во Индија. Неговиот труд иницирал појава на нови академски единици посветени на хиндуизмот и во рамките на самата Индија, но и низ Европа, а особено во Америка. Состојбата во Ваишнавските кругови и она што непосредно било историски иницирано на тлото на Индија од Шри Чејтања Махапрабу, во неколку генерации на седумнаесеттиот и осумнаесеттиот век избледнело низ времето. Состојбата пред настапувањето на Бактивинода со вложување напори за расчисување на ситуацијата и лично ангажирање со своите проповеднички потфати во и надвор од Индија, била таква што на територијата на целиот индиски потконтинент немало група која би

можело легитимно да биде потврдена како веродостоен наследник во хронолошкиот ред на пренесување на ученичкото наследство кое би ги поврзало со Шри Чејтања Махапрабу и Брама – Мадва сампрадајата како организирана Годија Ваишнава сампрадаја.

Парцијалните, непотврдени и индивидуални манифестации на „Ваишнавизам“ како Баули, Атибади, Сахации и други „Ваишнавски“ школи, биле во стихијна состојба на неред, неукост и површност, што довело до сосема спротивни резултати од она за што се сметале и што прокламирале. Многу од знаењето и вербата било оштетено од надворешните влијанија на освојувачите кои веќе со векови упорно напаѓале и владееле со неколку територии на тлото на Индија. Притоа, таквите освојувачи ги наметнувале своите концепции и на полето на религиозните верувања. Таквите негативни влијанија во услови на манифестација на материјална супериорност над народот, влијаеле на кршење на моралот, вербата, духот, и водело кон губење на изворното знаење на ведите. И самиот Бактивинода, соочувајќи се со таквата реалност околу себе, го посочил проблемот со модификацијата на изворното духовно предание од пураните со неиздржаното слободно толкување и интерпретирање од страна на членовите на таквите наводно Ваишнавски групи, за што е наведен негов запис во книгата *Хинду соочување со модерношћо* (биографија за Ваишнавскиот теолог Кедарат Датта Бактивинода), во која е вметнат текст во кој Бактивинода посочува на штетните последици од таквите постапки врз варнашрама дармата (систем на етичко – религиозно организирање на општеството) и вели: „На овој начин тие воведуваат во грев...“.¹⁴³ Книгата не е напишана од Бактивинода, туку во неа е внесен само краток запис напишан лично од Бактивинода. Книгата е биографија за Бактивинода, но е напишана од сосем друг автор. Бактивинода направил сериозно соочување на древните ведски вредности со наметнатите модерни схеми кои значително се разликувале од Ваишнавските правила и во крајна линија претставувале нашироко прифатени схеми на илузијата.

¹⁴³ Shukavak N. Dasa, *Hindu encounter with modernity* (Kedarnath Datta Bhaktivinoda, Vaisnava Theologian). Sanskrit Religions Institute, Los Angeles, 1999, p. 240.

Овие шеми на илузијата, наметнати од заблудени луѓе без ведско знаење, кои и самите не знаеле што прават, биле уште една дополнителна причина да се вложи повеќе напор во расчистувањето на темнината на ова незнаење. Вложувајќи лични напори, Бактивинода успеал повторно да го воспостави движењето на Шри Чејтања. И Бактивинода, а и Прабупад потоа, публикувале локални списанија со Ваишнавски содржини, свесни за нужноста од враќањето на присуството на Ваишнавизмот во реалноста на духовно запуштената индијска популација, стихијно препуштена на монотонијата на начинот на живеење преокупиран со материјалните добра. Прабупад преведувал делови од Ваишнавски списи и правел нивното толкување со коментари. Списанието *Back to Godhead* (Враќање кон врвниот Бог), кое од 1944 година почнал да го печати Шрила Прабупад, овозможило поврзување на духовноста со теми од секојдневието на луѓето и нивната перцепција на реалноста. Овие активности, заедно со практикувањето на садана (процес на духовно и телесно прочистување низ следење на правилата на варнашрама дармата пропишани за таа цел), помогнале за воспоставување основа за обновата на Годија Ваишнавизмот. Таквата експлицитна издиференцираност на погледот на животот од гледна точка на Ваишнавизмот, поставила рамка на Ваишнавското толкување и разграничување што е, а што не е Ваишнава и кои се неговите стандарди според кои се живее како Ваишнава, но и должности кои тој ги има. Бактивинод го воспоставил Годија огранокот на Ваишнавското ученичко наследство кој потекнува од полубогот Брама, а денес е познато како Брама - Мадва – Годија Ваишнава Сампрадаја, назив оформен според имињата на главните носители на ученичкото наследство: Мадва ачарја и Горанга (друг назив за Шри Чејтања). Бактивинода бил свесен за извонредното значење на пораката на Шри Чејтања: „Според Чејтања Ваишнавите, Бог е највисоката реалност и од сите различни форми на Бог формата на Шри Кришна е највисока бидејќи води до највисокото ниво на чувствено искуство“.¹⁴⁴ Оттаму, разбирливи се сесрдните

¹⁴⁴ Shukavak N. Dasa, *Hindu encounter with modernity (Kedarnath Datta Bhaktivinoda, Vaisnava Theologian)*, p. 209.

настојувања на Бактивинод во правец на обновување на мисијата на Шри Чејтања.

Бактивинод заедно со неговиот син Бактисиданта Сарасвати учествувале и аргументирано победиле во јавна дебата по неговата повеќегодишна битка против лажните и самопрокламирани Ваишнавски групи кои реално и суштински ниту имале исти стандарди, ниту пак свест за чистотата и длабочината на Ваишнавските, а особено Чејтања Ваишнавските принципи. Бактивинод и неговиот син успеале да ги објават, постават и прогласат непобитните примати на квалитетите на (Чејтања) Ваишнавата и неговата положба и служба на севишната божествена личност Шри Вишну Нарајан, и неговата највисока форма, Шри Хари Кришна. Колку за пример, меѓу попознатите имитатори на Ваишнавата се сметаат сахаџиите, кои всушност се обидуваат да го имитираат Шри Кришна во неговата релација со гопиите, селските девојки од Вриндаван кои ги служат него и неговата придружничка Шримати Радарани главната гопи во Вриндаван. Меѓутоа, токму во тоа е проблемот. Во книгата *Некџароџи на џосвеџеносџа* објавена од Бактиведанта Свами Прабупада, е направена споредба помеѓу описите на квалитетите на севишната божествена личност Шри Кришна, наспроти минорноста на пропорцијата на тие квалитети во човечка личност. Овие описи на квалитетите на севишната божествена личност Шри Кришна ја осветлуваат сликата на извонредните и бесконечни квалитети на Бог Кришна како врвна манифестација на Шри Вишну Нарајан. Ако ги разгледаме и споредиме ваквите особини поставени во споредба со бесконечната ограниченост на човечките квалитети, станува јасно дека секој обид за превземање на улогата на Бог од страна на човек е само обид за имитација на Бог. Токму поради извонредно големите разлики помеѓу Бог и човекот се појавува впечатливата неквалификуваност на сахаџијата за духовно апсолвирање на материјалната појавност на женските ликови на гопиите. Сахаџиите ги третираат гопиите како обични, просечни човечки жени, а самиот сахаџија кој ја презема улогата на Шри Кришна ја депласира појдовната идеја за духовната релација на посветено служење со љубов (бакти девоџија), заменувајќи ја со световно уживање со многу жени што е комплетно надвор од контекст на темата.

Недостатокот на духовна реализација за вистинското значење на личностите на гопиите, вечните и најблиски придружнички на Шри Хари, е вообичаена појава кај мнозинството од самопрогласените Ваишнави. Имајќи предвид дека гопиите се персонализирана манифестација на внатрешната енергија на Шри Кришна, станува јасно дека тие се всушност суптилна тајна која ниту се сфаќа, ниту се открива со туѓа интервенција во нечие образование. Тие се дното на океанот на самоспознаената душа и небото на нејзината моќ. Единствено Бог Кришна може да се земе како пример за споредба и опис на одликите на гопи Радика: „ ... како е можно да се опишат убавината, елеганцијата, милоста и слаткоста на Кришна? Нема нешто во материјалниот свет со кое тој може да се споредува ... (Тој единствено може да се спореди со Шри Рада). Како што Шри Кришна е скапоцен камен на вештите херои, на истиот начин Шри Рада е најистакната од хероините“.¹⁴⁵

Обидот да се сфати природата на гопиите е всушност обид да се сфати душата на Бог Кришна. Гопиите се внатрешната сила на Шри Хари Кришна, манифестирана во облици на нежни девојки, силно приврзани за Кришна: „Кога гопиите слушнале дека Акрура дошол за да ги поведе Кришна и Баларам во Матура, ги обзела тегобност“.¹⁴⁶ Тие се негови врвни заштитници и иако звучи парадоксално, неговата најсилна лична гарда. Гопиите се апсолвирани форми на вечната придружничка на Шри Вишну Нарајан, Шри Лакшми Деви, изворот на внатрешната сила и изобилство на Шри Вишну Нарајан. Како што Шри Лакшми Деви секаде го следи Шри Вишну Нарајан во неговите манифестации во различните светови помагајќи му да ослободува и доведува до трансценденција нови души ослободувајќи ги од илузијата, истото го прават и гопиите и самите манифестирајќи на земјата свои делумни инкарнации. Ваквите случувања се во мисии поврзани со појавата на Шри Кришна и Шри Радха во Двапара југа, но и во мисијата на Шри Чејтања Махапрабу во која неговата сопруга Вишнуприја и самата ја искусила состојбата на бакти девоџија во одвоеност карактеристична за гопиите од Вриндаван.

¹⁴⁵ Srila Sanatana Gosvami, *Sri Brhad-bhagavatamrita*. op. cit., str. 154.

¹⁴⁶ A. Charanaravinda Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Krsna izvor sveg zadovoljstva (Sa'eti opis Desetog pevanja [rimad Bhagavatama [rila Vyasadeve, prvi deo]. The Bhaktivedanta book trust, Beograd, 1996, str. 228.*

Ова се случило поради тоа што Шри Чејтања на многу рана возраст од грихаста (оженет домаќин) го променил својот ашрама (духовен) статус во санјаси (монах во одвоен ред на живеење) и преминал во начин на живот без контакти со семејството, особено сопругата.

Основата на човечката немоќ да ја разбере природата на релацијата меѓу Кришна и гопиите е во тоа што Кришна е слободен од влијанието на Маја деви која ја создава илузијата која владее во рамките на материјалната креација, а човекот не е. Со оглед на тоа што Шри Кришна не е дел од материјалната креација и живее во пределите на трансценденцијата, предели креирани на повисоки димензии, тој е практично недофатлив за човекот и човечкиот ум. Неговите предели на егзистенција се достапни на грубата материјална енергија која го формира човечкото тело. Оттаму, иако човечкото тело постои достапно за сетилата, тоа е креација на илузијата и е немоќно да ѝ се спротивстави. Тежината на вредноста на значењето на гопиите го објаснил Бактиведанта Свами Прабупада кога образложувал зошто во раскажувањето на Шримад Багават Пураната од страна на светецот Шукадев Госвами, името на водечката гопи Шримати Радарани ниеднаш не е спомнато иако тој бил нејзин (и на Кришна) истакнат посветеник. Со оглед дека гопиите се најдобрите од посветениците, Шукадев за нив се изразил многу индиректно. Многу доверливите работи понекогаш се спомнуваат само индиректно. Шукадев Госвами со полно внимание избегнувал да го спомне нејзиното свето име. Причината за таквата појава била во тоа што ако го направел тоа, во истиот момент ќе ја постигнел крајната цел на сите поуки, а целта на раскажувањето на Шримад Багават Пураната била постапно, на близок и препознатлив начин на просечните луѓе ненавикнати на учење, читање, аскетизам или било какви други облици на духовни активности да им се доближи изворот на нивното спасение, севишната божествена личност Шри Хари Кришна.

6. ЗАКЛУЧОК

Превземањето на предизвикот за давање придонес кон исполнување на мисијата на Шри Чејтања Махапрабу за ширењето на свесноста за Кришна, пред сè претставува предизвик на соочување со самиот себеси и сопствениот духовен развој. Обидот да се пренесе пораката на љубов кон Бог Кришна, примарно претставува процес на лична трансформација. Таквиот процес и промените кои тој процес ги предизвикува, се суштината на придобивките кои потоа се споделуваат со трагачите по вистината. Вечната вистина на Санатана дармата ги надминува границите на земјата и досега до духовното, божественото, бесконечното, вечното. Оттаму, доаѓа и поуката која ни ја праќа Шри Чејтања Махапрабу за неопходноста за издигнување над секојдневието оптоварено со неговите контрадикции и конфликти и посегањето кон Бог и неговиот дух. Ваквата поука е милоста која Шри Чејтања Махапрабу преку своите следбеници безрезервно ја споделува со целиот свет. На тој начин, Шри Чејтања го отвора патот на мирот, љубовта и спасението од целиот сплет на инертност, предрасуди и зловолие кое му го попречува патот на духовен раст на човештвото.

Пораката на Шри Чејтања Махапрабу е универзална по тоа што не се ограничува на раса, континент или религија. Причината за ваквата безграничност на пораката на Шри Чејтања Махапрабу најдобро се отсликува во поуката која севишната божествена личност Шри Хари Кришна му ја дал на својот пријател и посветеник, херојот Арџуна, непосредно пред големата битка на бојното поле на Курукшетра, опишана во поемата „Божествената песна“ (Багвад гита). Исто како што Кришна го крепел и охрабрувал принцот Арџуна да се одрече од сите световни приврзаности, така и Шри Кришна Чејтања нè поучува на ослободување од сè што е излишно, што претставува форма која

ограничува и создава нови световни заплеткувања. Кришна го поучил Арџуна да ги напушти сите видови религии и да му се предаде само нему, кој е лично Бог. Шри Кришна Чејтања го правел токму тоа, со кренати раце кон небото и со солзи во очите го повикувал Бог Хари Кришна со чувства на болка поради одвоеноста од божјото присуство. Шри Чејтања, (во својство на инкарнација на Бог Шри Кришна), со личен пример и зборови потврдувал дека посветеното служење на севишната божествена личност Шри Хари Кришна е највозвишеното побожно дело кое ги потврдува зборовите на Кришна кон Арџуна кога вели дека предавањето нему, ослободува од сите грешни последици.

Имајќи предвид дека Санатана Дармата е без почеток и крај, вечна и надвор од времето, состојба во која душата оди по вечниот пат кон Бог, заклучокот е дека зборовите на Шри Хари Кришна нè упатуваат на враќањето на изворот на сето знаење (Шри Вишну Нарајан), исто како во времето на *Сатџја југа*, време без религии, во кое постоел само вечниот пат кон Бог Вишну/Кришна, едноставно во живот проникнат со Санатана Дарма. Добрдетелта на ваквата слобода на духот низ практикувањето на Санатана дармата која ни ја подарува Шри Кришна Чејтања Махапрабу, отвора можност за насочување кон највисокиот интерес на индивидуалната душа, развивањето на посветеното служење со љубов кон севишната божествена личност Шри Хари Кришна.

Појавата на Шри Кришна Чејтања Махапрабу е иницијален историски момент на духовна пресвртница на текот на времето. Зад него останува ератата на губитоци и опаѓање на духовниот раст на свеста. Шри Кришна Чејтања е оската на духовното обединување на човештвото во љубовта кон изворниот Бог Кришна/Вишну.

Со својата милостива појава, Шри Чејтања Махапрабу на човештвото му ги вратил изгубените крепости на Дармата, кои се олицетворение на духот на самиот Бог Вишну. Неговото појавување, кај луѓето ја вратило свеста за препознавање на вредноста на такви суптилни нешта какви што се доблестите од кои се состојат четирите столба на Дармата: самовоздржаноста, чистотата, милостивоста и вистинољубивоста. Како инкарнација на Шри Кришна, Шри Чејтања истовремено е и претставник на сите Вишну инкарнации појавени на земјата пред него.

Неговата личност и неговата милостива појава во духот на Шримати Радарани, највозвишената посветеничка на Шри Кришна, ја будат свеста за важноста на духовниот аспект во животот на човекот. Благодетите кои доаѓаат од чистотата на прасадамот (во форма на вегетаријанска храна понудена на Шри Вишну и неговите инкарнации и придружнички), и маха мантра молитвите насочени кон божествените парови Рада-Кришна и Сита-Рама, се причината за историската нужност за појавата на Шри Чејтања Махапрабу. Овие духовни практики оживеани и раширени од Чејтања, се милоста божја која тој ја раширил во облик на посветено служење на Шри Хари Кришна со љубов.

Во поуките и активностите на Панча татва–персонификацијата на енергиите на Севишната божествена личност Шри Кришна, чиј предводник е Шри Кришна Чејтања, се отсликува универзалноста на пораката на Шри Чејтања Махапрабу, а воедно се обновува и духовното наследство добиено од божествениот пар Шри Шри Рада Кришна.

Влијанието на појавата на Шри Чејтања Махапрабу преку неговите посветеници и по неговото заминување, сè повеќе придонесува кон развојот на свеста за повисоките, духовните вредности, и нивното значење за осветлувањето и осмислувањето на човековиот живот низ службата кон милостивите божествени личности, Лакшми деви, божицата на среќата и материјалните и духовните изобилства, и Вишну Нарајан, одржувачот и заштитник на сета креација.

Појавата на Шри Чејтања е значајна бидејќи претставува начин на приближување на последните, највисоките, изворни и исконски сили на мотивацијата на Бог при создавањето и одржувањето на светот: развивањето на свеста за највисоките интереси на индивидуалната душа и нејзиното поврзување со Бог. Позитивната трансформација на свеста на овој начин придонесува кон надминување на досегашните последици на влијанието на *Кали јуџа*, и потврдување на патот на духовниот развој на човештвото во целина. Присуството на проучувањето на Ваишнавизмот во врвните образовни центри во светот, го потврдува тоа.

Значењето на ова истражување се состои во обидот ваквите ставови да се доближат и до македонската интелектуална и културна традиција.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. A Collection of Ancient Songs, Prayers, Mantras, Lists, Charts, Transcendental Miscellany and Assorted Nectar-tidbits from Sanskrit and Bengali Sources. *Radha-Krishna Nectar*. Union City, Georgia: Nectar Books, 1992.
2. Adhikari, Karnamrta dasa. *Babaji Maharaja* (Two beyond Duality). Jaipur: Brian M Soul, 1990.
3. --- . *Katha & Kena upani{ade*. Sarajevo: Neis [ehi}, 2004.
4. Bapu Deva Sastri, Pundit. *Surya siddhanta*, (translation from Sanskrit).
5. Calcutta: Baptist mission press, 1861.
6. Беме, Јакоб. *За нагсеѿилниоѿ живоѿ*. Скопје: Мартина, 2009.
7. Це, Чуанг. *Безѿрижно ѿалкање* (избрани текстови). Скопје:
8. Македоника литерa, 2014
9. Cooper, David. *Psihijatrija i antipsihijatrija*. Zagreb: Naprijed, 1987.
10. Das Gupta, [a{ibhusan. *Ideal ljubavi u vai{navizmu*. Askeza i ljubav.
11. Gornji Milanovac: De~je novine, (1991): 32 -37.
12. Dasa, Amala – bhakta. *The life of Tulasi Devi and Her care and*
13. *worship* (retold from Brahma – vaivarta purana). United states of
14. America: 1997.
15. Dasa, Naimisaranya. *The life of Ramanujacarya*. Jarna: Vaisnava
16. Educational Alternative (VEDA), 1989.
17. Dasa, Shukavak N. *Hindu encounter with modernity* (Kedarnath Datta
18. Bhaktivinoda, Vaisnava Theologian). Los Angeles: Sanskrit Religions
19. Institute, 1999.
20. Dharma, Krishna. *Mahabharata* (The greatest spiritual epic of all time).
21. Los Angeles: Torchlight Publishing, 1999.

22. Елијаде, Мирча. *Светио и ѓрофано*. Нови Сад: Издавачка књиѓарница
23. Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2003.
24. Frejzer, D`ejms D`ord`. *Zlatna grana prou~avanje magije I religije*.
25. Beograd: Ivani{evi}, 2003.
26. From, Erih. *Bekstvo od slobode*. Beograd: Nolit, 1989.
27. --- . *Умејносиа на ѓубовиа*. Скопје: Силсонс, 2001.
28. Gandhi, Mahatma. *Autobiography: The Story of My Experiments with*
29. *Truth*. Washington D. C.: Public Affairs Press, 1948.
30. Gosvami, Krsnadasa Kaviraja. *Sri Caitanya Caritamrta, Adi-lila*
- (Drugi
31. deo – poglavlja 6 – 11). Rijeka: The Bhaktivedanta book trust, 1991.
32. --- . *Sri Caitanya Caritamrta, Adi-lila* (Prvi deo – poglavlja 1 – 5).
- Rijeka:
33. The Bhaktivedanta book trust, 1990.
34. --- . *Sri Caitanya Caritamrta, Adi-lila* (Tre}i deo – poglavlja 12 – 17).
35. Rijeka: The Bhaktivedanta book trust, 1991.
36. --- . *Sri Caitanya Caritamrta, Antya-lila* (Tre}i deo – poglavlja 13 –
- 20).
37. Rijeka: The Bhaktivedanta book trust, 1992.
38. --- . *Sri Caitanya Caritamrta, Madhya-lila* (Peti deo – poglavlja 16 –
- 19).
39. Rijeka: The Bhaktivedanta book trust, 1991.
40. --- . „*Sri Caitanya Caritamrta*“, Madhya-lila (Prvi deo – poglavlja 1 –
- 4).
41. Rijeka: The Bhaktivedanta book trust, 1991.
42. --- . *Sri Caitanya Caritamrta, Madhya-lila* (Sedmi deo – poglavlja 23
-
43. 25). Rijeka: The Bhaktivedanta book trust, 1991.
44. --- . *Sri Caitanya Caritamrta, Madhya-lila Vol.9*. Los Angeles: The
45. Bhaktivedanta book trust, 1975.
46. Gosvami, Satsvarupa dasa. *Prabhupada*. Samobor: A.G.Mato{, 1994.
47. Gosvami, Srila Jiva. *Sri Brahma – samhita peto poglavlje s*
- tuma~enjima*

48. *Srila Jive Gosvamija*. Sarajevo: Neis [ehi], 2004.
49. Gosvami, Srila Sanatana. *Sri Brhad-bhagavatamrita*. London: Prema-
50. vilasa dasa Adhikari, 1995.
51. Gosvami, Sripada Dhyanaandra. *Sri Gaura-Govindarcana-Smarana-
52. Paddhati*. Hemet CA, 1993.
53. Govinda Swami Maharaja, Srila Gour. *The Embankment of
Separation*.
54. Bhubaneswar: Gopal Jiu Publications & The Bhaktivedanta book trust,
55. 1998.
56. Hark, Helmut. *Leksikon osnovnih jungovskih pojmova*. Beograd:
Dereta,
57. 1998.
58. Holdrege, A. Barbara. *Dharma*. New York: S. Mittal, G. Thursby
(Eds.),
59. The Hindu World, Routledge, 2004
60. Howley, John. *Vrindavana and Braja mandala A Practical Guide*.
New
61. Delhi: Rekha, 1997.
62. Хесе, Херман. *Сугарѿа: индиска ѿесна*. Скопје: Мисла, 1989.
63. Јогананда, Шри Шри Парамханса. *Универзалносѿа на јоѿаѿа* (и
64. други предавања од Шри Шри Парамханса Јогананда основачот
65. на Јогода Сатсанга друштвото на Индија Друштво за
66. Самоспознавање). Скопје: Мартина, 2008.
67. Јовановски, Мето. *Уѿанишага и Бхаѿавад ѿѿѿа*. Скопје: Култура,
68. 1984.
69. Kapoor, O. B. L. *The saints of Vraja*. New Delhi: Aravali books
70. international (P) Ltd., 1997.
71. Kavi-karnapura, Srila. *Ananda Vrndavana Campu*. New Delhi:
72. Mahanidhi Swami, 1999.
73. Кјеркегор, Сорен. *Болесѿи на смрѿи*. Београд: Плато, 2000.
74. Линг, Тревор. *Исѿорија релиѿије исѿока и заѿага*. Београд:
Српска
75. књижевна задруга, 1993.
76. *Mahatma Gandhi and Leo Tolstoy – Letters*. Los Angeles: Long Beach
77. Publications, 1987.

78. Мијовић, Миличко. прир. *Мислило, књиџа мисли 1000 мудраца*.
79. Београд: Народна књиџа Алфа, 2002.
80. Ниши Каџуџо, *Лекување на крвниџе сагови и на крвџа*. Скопје:
81. Мартина, 2008
82. Pandita, Srila Jagadananda. *Prema - Vivarta* (Divine Transformations
of
83. Spiritual Love). Vrindaban: Rasbihari Lal & Sons, 1991.
84. Pannikkar, Raimon. *The Vedic Experience: Mantramañjari*. Motilal
85. Banarsidass, Bangalore, 2001.
86. Platon. *Dela (Ijon, Gozba, Fedar, Odbrana Sokratova, Kriton, Fedon)*.
87. Beograd: Dereta, 2002.
88. Prabhupada, A. C. Bhaktivedanta Swami. *Ambrozija predanosti i*
89. *Ambrozija Podu~avanja*. (Sa`eto prou~avanje [rila Rupa
90. Gosvamijevog Bhakti - rasamrta – sindhua). Zagreb: IHVZ Garuda,
91. 1984.
92. --- . *Beyond birth and death*. NSW Australia: The Bhaktivedanta book
a. trust, 1994.
93. --- . *Bhagavad-gita as It Is*. New York: Macmillan Publishing Co.,
1973.
94. --- . *Drevna mudrost iz Indije*. Vaduz: The Bhaktivedanta book trust,
a. 1982.
95. --- . *Krsna izvor sveg zadovoljstva sa`eti opis* (Desetog pevanja [rimad
a. Bhagavatama [rila Vyasadeve, prvi deo). Beograd: The
b. Bhaktivedanta book trust, 1996.
96. --- . *Krsna izvor sveg zadovoljstva* (Sa`eti opis Desetog pevanja [rimad
a. Bhagavatama [rila Vyasadeve, drugi deo). Beograd: The
b. Bhaktivedanta book trust, 1996.
97. --- . *Lako putovanje na druge planete*. Beograd: The Bhaktivedanta
book
98. trust, 1996.
99. --- . *Pri~e o najdivnijem*. Vazud: The Bhaktivedanta book trust, 1982.
100. --- . *The nectar of instruction*. Victoria: The Bhaktivedanta
book trust,
101. 1987.

102. --- . *[rimad Bhagavatam.* (ˇetvrto pevanje „Stvaranje ˇetvrtog
reda“
103. drugi deo – poglavlja 12 – 23). Samobor: Bhaktivedanta book
trust
104. Garuda, 1988.
105. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Deveto pevanje „Oslobo|enje“ prvi
deo –
106. poglavlja 1 – 11). Samobor: Bhaktivedanta book trust Garuda,
1989.
107. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Osmo pevanje „Povla~enje
kosmi~ke
108. kreacije“ prvi deo – poglavlja 1 - 11). Beograd: Bhaktivedanta
book
109. trust VVZ Veda, 1995.
110. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Osmo pevanje „Povla~enje
kosmi~ke
111. kreacije“ drugi deo – poglavlja 12 - 24). Beograd: Bhaktivedanta
book
112. trust VVZ Veda, 1995.
113. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Peto pevanje „Kreativni
podsticaj“ drugi deo
– poglavlja 14 - 26). Samobor: Bhaktivedanta book trust
Garuda, 1988.
114. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Sedmo pevanje „Nauka o
Bogu“ drugi deo –
a. poglavlja 9 - 15). Samobor: Bhaktivedanta book trust Garuda,
1990.
115. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Sedmo pevanje „Nauka o Bogu“ prvi
deo –
a. poglavlja 1 - 8). Samobor: Bhaktivedanta book trust Garuda,
1990.
116. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Tre}e pevanje „Status Quo“ drugi
deo –
a. poglavlja 12 – 22). Samobor: Bhaktivedanta book trust Garuda,
1991.
117. --- . *[rimad Bhagavatam.* (Tre}e pevanje „Status Quo“ prvi deo
–
a. poglavlja 1 – 11). Samobor: Bhaktivedanta book trust Garuda,
1991.

118. --- . *[rimad Bhagavatam. (Tre}e pevanje „Status Quo“ Tre}i deo*

 a. poglavlja 23 – 33). Samobor: Bhaktivedanta book trust Garuda,
 1991.
119. --- . *Yoga za savremeno doba (Mo} transcendentalnog zvuka).*
 Beograd:
 a. Bhaktivedanta book trust, 1995.
120. --- . *@ivot nastaje iz `ivota.* Суботица: The Bhaktivedanta book
 trust VVZ
 a. Veda, 1994.
121. Прабхупад, Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами.
Наука о
 a. *самосїознаји.* Суботица: Бхактиведанта Бук Траст ВВЗ Веда,
 b. 1994.
122. Прабхупада, Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами.
Бхакїи –
 a. *joїa.* Белград: Бхактиведанта Бук Траст, 1997.
123. --- . *Враќање наука за реинкарнацијайїa.* Белград:
 Бхактиведанта
 a. Бук Траст, 1997.
124. --- . *Издиїање до свесносїа за Крїна.* Скопје:
 Бхактиведанта Бук
 a. Траст Гаруда, 1995.
125. --- . *Шри Ишоїанишаг.* Скопје: Бхактиведанта Бук Траст,
 1995.
126. --- . *Шримад Бхаїавайїам.* (Прво пеење „Создавање“).
 Скопје:
 a. Бхактиведанта Бук Траст, 2013.
127. Radakriřnan, Sarvepali. *Indijska filozofija.* Т. 2. Beograd: Nolit,
 1965.
128. Rocher, Ludo. *The Dharmasastra.* Oxford: G. Flood (Ed.), The
 Blackwell
 a. Companion to Hinduism, 2003.
129. Rosen, Steven. *The lives of the vaisnava saints: Shrinivas*
Acharya,
 a. *Narottam Das Thakur, and Shyamananda Pandit.* United
 states of
 b. America: Folk books, 1991.

130. Shukla, Kripa Shankar. *Aryabhata's Aryabhata*. New Delhi: Indian National Science Academy, 1976.
131. *Свешо иисмо (Библја)*. Ljubljana: Delo, 1991.
132. Swami, Mahanidhi. *Appreciating Sri Vrindavana dhama*. India: Mahanidhi Swami, 1991.
- Thakura, Locana Dasa. *Sri Caitanya Mangala* (a sixteenth century biography of Sri Caitanya Mahaprabhu). New Delhi: Mahanidhi Swami, 1994.
- Тодоровска, Марија. *Дијаболнична и природа на свешо иисмо*. Скопје: Филозофски факултет, 2016.
- Трисмегистос, Хермес. *Оиомена за душа и*. Скопје: Мартина, 2009.
- Van Buitenen, Johannes Adrianus Bernardus. *Dharma and Moksa*, Philosophy East and West, Vol. 7, No. 1/2. Chicago: The University of Chicago Press, (April–July 1957): (33-40)
- Волкер, Норман В. *Секојдневни свежи салати и одржуваат вашето здравје*. Скопје: Мартина, 2012.
- Widgery, Alban G. *The Principles of Hindu Ethics*, International Journal of Ethics, Vol. 40, No. 2. Chicago: The University of Chicago Press, (Jan. 1930).